

2013•2014
FACULTEIT RECHTEN
master in de rechten

Masterproef
Feitelijke vermoedens in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht

Promotor :
Prof. dr. Ilse SAMOY

Ann Brems
Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.

Universiteit Hasselt | Campus Hasselt | Martelarenlaan 42 | BE-3500 Hasselt
Universiteit Hasselt | Campus Diepenbeek | Agoralaan Gebouw D | BE-3590 Diepenbeek

Maastricht University

2013•2014
FACULTEIT RECHTEN
master in de rechten

Masterproef

Feitelijke vermoedens in het buitencontractueel
aansprakelijkheidsrecht

Promotor :
Prof. dr. Ilse SAMOY

Ann Brems

Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten

Samenvatting

Deze scriptie handelt over de vermoedens in het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht en is opgedeeld in twee grote delen.

In het eerste deel worden alle nodige begrippen gedefinieerd. Als eerste worden een paar begrippen uit het aansprakelijkheidsrecht kort gedefinieerd, zodat er later in het werk vlot naar kan teruggegrepen worden. Vervolgens worden in deel twee de vermoedens uit de doeken gedaan. Deze begrippen en hun toepassing worden vergeleken met deze in het Nederlandse recht.

In het derde deel wordt alles wat we geleerd hebben in de eerste twee delen, toegepast op verscheidene aansprakelijkheidsregimes in het Belgische en in het Nederlandse recht. Ook wordt er een kleine uitstap gemaakt naar het internationale recht door naar de Draft Common Frame of Reference te kijken. Ondanks dat het een optioneel instrument is, valt het toch te beschouwen als een soort 'common ground' in het recht van de Europese landen. Hierin kunnen we ook de recente evoluties in het aansprakelijkheidsrecht terug vinden.

Doorlopend in deze scriptie worden er ook tussenconclusies gemaakt en op het einde wordt er kort gerecapituleerd in een eindconclusie. Hierin wordt de vraag behandeld welke van alle onderzochte aansprakelijkheidsregimes de meest billijke en de 'beste' resultaten teweeg brengt.

Dankwoord

Deze scriptie is geschreven in het kader van de Masteropleiding Rechten aan de UHasselt. Ik had al kennis gemaakt met het recht in de vorm van een professionele bachelor Rechtspraak, maar ik kan eerlijk zeggen dat het pas in de UHasselt was dat ik leerde wat echt onderzoekend werk betekent. Dit werk vormt dan ook de afronding van mijn studies in de Rechten.

Het schrijven van deze scriptie is een zeer leerrijke ervaring geweest, zowel op professioneel als op privé gebied. Een scriptie schrijf je echter niet alleen, en daarom wil ik ook de volgende mensen bedanken.

Mijn Promotor professor Ilse Samoy en begeleider Wannes Vandenbussche die altijd klaar stonden om op tijd en stond feedback te geven. Zij deden dit met zeer veel precisie, punctualiteit en altijd met goede raad.

Mijn ouders die me de kans gegeven hebben om verder te studeren, en te blijven studeren zolang als ik wilde. Ze zijn me ook blijven steunen in dit laatste masterjaar waarin er hard gewerkt en gestudeerd is. Dankzij jullie vertrouwen en ondersteuning ben ik geraakt waar ik nu ben.

Mijn vriend die me ook met raad en daad heeft bijgestaan. Telkens wanneer ik in het afgelopen jaar een bron nodig had, vond hij de tijd om met me mee te gaan naar eender welke universiteitsbibliotheek. Ondanks zijn eigen studies vond hij de tijd om me te ondersteunen telkens ik hulp nodig had.

Mijn oprechte dank aan jullie allemaal.

Inhoudstafel

Samenvatting	1
Dankwoord	3
Inhoudstafel	5
Lijst van bijlagen.....	9
Inleiding.....	11
1. Probleemstelling	11
1.1 Bewijs	11
1.2 Feitelijke vermoedens.....	12
1.3 Wettelijke vermoedens	12
2. Onderzoeksvragen	13
3. Onderzoeksmethode.....	13
4. Onderzoeksplan	13
Deel I: Begrippen	15
1. Aansprakelijkheid België	15
1.1 Foutaansprakelijkheid.....	15
1.2 Objectieve aansprakelijkheid	16
1.3 Risicoaansprakelijkheid.....	17
2. Nederlandse aansprakelijkheid en foutbegrip	17
Deel II: Vermoedens.....	19
1. Feitelijke vermoedens.....	19
1.1 Definitie.....	19
1.2 Bestanddelen.....	20
1.2.1 Redenering door afleiding, gemaakt door de rechter	20
1.2.2 Uitgaand van een vaststaand feit in het geding	21
1.2.3 Een plausibele gevolgtrekking	21
1.2.4 Aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid omtrent het onbekende feit	22
1.2.5 Controle	22
1.3 Toelaatbaarheid	22
1.3.1 Enkel wanneer getuigenbewijs is toegelaten.....	22
1.3.2 Bedrog	23

1.3.3	Controle	23
1.4	Bewijswaarde	23
1.5	Nederland	24
1.5.1	Bestaan vermoedens.....	24
1.5.2	Bewijslevering	25
1.5.3	Basis.....	25
1.5.4	Jurisprudentieel vermoeden	25
1.5.5	Relatie met 'Res ipsa loquitur'	26
1.5.5.1	Betekenis	26
1.5.5.2	Relatie met Nederland	27
1.5.5.3	Cassatie 14 mei 2012.....	28
1.5.5.4	Damnum ipsa loquitur	29
2.	Wettelijke vermoedens in het aansprakelijkheidsrecht	31
2.1	Definitie	31
2.2	Bestanddelen.....	31
2.2.1	Gebaseerd op een bekend feit om te besluiten tot een onbekend feit	31
2.2.2	Door de wetgever	31
2.3	Soorten	32
2.4	Bewijswaarde	33
2.5	Nederland	34
	Deel III: Vermoedens in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht	37
1.	Weerlegbare vermoedens.....	37
1.1	Buitencontractuele aansprakelijkheid Burgerlijk wetboek.....	37
1.1.1	Vader en moeder voor hun minderjarige kinderen.....	37
1.1.1.1	Toepassingsvoorwaarden	37
1.1.1.2	Vermoeden	38
1.1.1.3	Nederland.....	40
1.1.1.4	DCFR	42
1.1.2	Onderwijzers en ambachtslieden	45
1.1.2.1	Toepassingsvoorwaarden	45
1.1.2.2	Vermoeden	45
1.1.2.3	Artikel 1384, lid 5 BW	46

1.1.2.4	Artikel 18 WAO en artikel 2 wet 10 februari 2003	46
1.1.2.5	Nederland.....	47
1.1.2.6	DCFR	47
1.1.3	Gemeenschappelijke kenmerken van de vermoedens terug te vinden in artikel 1384 van het Burgerlijk Wetboek	48
1.1.4	Tussen conclusie	49
2.	Onweerlegbare vermoedens	51
2.1	Buitencontractuele aansprakelijkheid Burgerlijk wetboek.....	51
2.1.1	Aanstelleraansprakelijkheid	51
2.1.1.1	Toepassingsvoorwaarden	51
2.1.1.2	Vermoeden	51
2.1.1.3	Nederland.....	52
2.1.1.4	DCFR	57
2.1.2	Kwalitatieve aansprakelijkheid: Zaken die men onder zijn bewaring heeft.....	59
2.1.2.1	Toepassingsvoorwaarden.....	59
2.1.2.2	Vermoeden	59
2.1.2.3	Nederland.....	61
2.1.2.4	DCFR	64
2.1.3	Kwalitatieve aansprakelijkheid: dieren.....	65
2.1.3.1	Toepassingsvoorwaarden.....	65
2.1.3.2	Vermoeden	65
2.1.3.3	Nederland.....	67
2.1.3.4	DCFR	69
2.1.4	Kwalitatieve aansprakelijkheid: Gebouwen / opstallen	71
2.1.4.1	Toepassingsvoorwaarden.....	71
2.1.4.2	Vermoeden	71
2.1.4.3	Nederland.....	72
2.1.4.4	DCFR	74
2.2	Wet Aansprakelijkheid Motorrijtuigen.....	77
2.2.1	België	77
2.2.2	Nederland.....	78
2.2.3	DCFR	80

Conclusie	81
Bibliografie	83
Bijlagen	93
1. Artikel Belgisch Burgerlijk Wetboek	93
2. Artikels Nederlands Burgerlijk Wetboek.....	95
3. Artikel Nederlandse Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering	101
4. Wetsvoorstel België.....	103
5. Wetsvoorstel Nederland	109
6. Artikels Draft Common Frame of Reference	111

Lijst van bijlagen

Artikels Burgerlijk Wetboek

Artikels Nederlands Burgerlijk Wetboek

Artikels Nederlandse Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Wetsvoorstel België

Wetsvoorstel Nederland

Artikels Draft Common Frame of Reference

Inleiding

Onder het gemeen buitencontractueel aansprakelijkheidsregime in België, vastgelegd in de artikelen 1382 tot en met 1386bis Burgerlijk wetboek en bijzondere wetgeving, geldt als uitgangspunt dat het slachtoffer zelf zijn schade moet dragen. Pas wanneer de schade is ontstaan door een fout gemaakt door een derde, kan het slachtoffer zijn schade op deze derde (dader) verhalen. Het Belgische systeem werkt met een foutaansprakelijkheid of een aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad¹.

1. Probleemstelling

1.1 Bewijs

Artikel 870 van het Gerechtelijk Wetboek vereist dat iedere partij het bewijs moet leveren van de feiten die zij aanvoert.

Op het slachtoffer van een onrechtmatige daad rust bijgevolg een zware bewijslast: hij moet zowel schade als fout en oorzakelijk verband bewijzen. Dit is geen taak om licht op te vatten. De regels voor bewijsvoering in burgerlijke zaken zijn redelijk strikt. Hier moeten we noodzakelijkerwijze een opsplitsing maken. Louter materiële feiten² en rechtsfeiten³ zijn bewijsbaar volgens een vrij bewijsregime, terwijl rechtshandelingen⁴ aan een veel zwaarder bewijsregime onderworpen zijn⁵. Zelfs indien het bewijsregime vrij is, is het vaak voor partijen toch niet gemakkelijk om het bewijs te leveren. Het aansprakelijkheidsrecht vertrekt namelijk vanuit een schadegeval, waardoor de bewijsvoering veelal zal bestaan uit rechtsfeiten. Partijen ontmoeten elkaar vaak voor de eerste maal bij het schadegeval, waarbij alles vaak heel plots gebeurt, en kunnen dus überhaupt onderling nog geen rechtshandelingen gesteld hebben. Zelfs indien partijen elkaar al kenden zal een schadegeval zelden een rechtshandeling uitmaken. De bewijsvoering van schade, fout en causaal verband zal dus vrij zijn, met alle middelen van recht. Hieronder vallen getuigen, vermoedens, enzoverder.

Bovendien zijn deze bewijstechnieken aan een hele reeks voorwaarden en spelregels onderworpen. Voor velen is dit moeilijk te begrijpen, en lijkt dit vaak onrechtvaardig. Omwille van deze reden zal in het eerste deel van deze thesis het bewijsrecht nader onderzocht worden.

¹S. STIJNS, *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 33.

²Louter materieel feit: materiële gebeurtenis die geen juridische gevolgen heeft.

³Rechtsfeit: handeling of gebeurtenis waaraan een of meerdere rechtsregels rechtsgevolgen hechten, omdat deze handeling of gebeurtenis aan de toepassingsvoorwaarden van de rechtsregel(s) voldoet.

⁴Rechtshandeling: handeling die bewust door een rechtssubject wordt gesteld met het oog op het teweegbrengen van rechtsgevolgen, met name het doen ontstaan, aanpassen of uitdoven van rechten en plichten.

⁵B. SAMYN, *Privaatrechtelijk bewijs: een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story Publishers, 2012, 100.

1.2 Feitelijke vermoedens

Vaak zal het voor de benadeelde echter niet eenvoudig zijn om voldoende of direct bewijs te leveren, dat tot aansprakelijkheid zal leiden. Zoals verder zal blijken bestaan er heel wat vermoedens die de bewijsmoeilijkheden van de benadeelde zullen verlichten. Soms kan de rechter dit zelfs zelfstandig doen, met behulp van feitelijke vermoedens. Feitelijke vermoedens kunnen in deze zin begrepen worden als vermoedens waarbij de rechter uit een bekend feit een onbekend feit afleidt⁶.

1.3 Wettelijke vermoedens

Ten voordele van het slachtoffer bestaan er een hele reeks wettelijke vermoedens die kunnen helpen om de dader aansprakelijk te stellen, en belangrijker misschien nog, om dit te kunnen bewijzen. Bij wijze van voorbeeld vermeld ik hier het wettelijk weerlegbaar vermoeden dat ouders aansprakelijk zijn voor hun minderjarige kinderen⁷. Dit is een foutvermoeden dat twee vermoedens omhelst: het vermoeden van een fout in de opvoeding van de kinderen en een fout in het toezicht op deze kinderen⁸.

Het slachtoffer raakt in sommige omstandigheden al ver met dit vermoeden, maar dit vermoeden is niet onfeilbaar. Een arrest van het Hof van beroep van Antwerpen van 8 april 2010⁹ kan dit illustreren. In casu had de kleindochter een verkeersongeval veroorzaakt terwijl ze onder het toezicht stond van haar grootvader. Het vermoeden van aansprakelijkheid geldt vanwege de ouders, maar indien het slachtoffer zoals in casu, in de situatie zit dat hij de grootouders van een kind aansprakelijk wil stellen, spreken we al van een heel andere zaak. Tegen de grootouders loopt immers geen wettelijk vermoeden. Bijgevolg, besloot de rechter, dient de fout aan de hand van de feiten te worden aangetoond. Dit voorbeeld toont aan dat rechters niet altijd bereid zijn om wettelijke vermoedens aan te vullen met feitelijke vermoedens.

Ook beperk ik mij niet enkel tot de regels in het Burgerlijk Wetboek. Erbuiten zijn namelijk ook vermoedens te vinden ten voordele van het slachtoffer, denk maar bij wijze van voorbeeld aan artikel 29bis WAM-wet¹⁰. Natuurlijk kan ik niet alle vermoedens van alle domeinen van het recht bespreken. Vandaar beperk ik mij tot de meest voorkomende en de meest algemene: het Burgerlijk Wetboek en de WAM-wetgeving.

⁶ Art. 1353 BW.

⁷ Art. 1384, lid 2 BW.

⁸ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 23.

⁹ Antwerpen, 8 april 2010, *RW* 2012-13, afl. 5, 199.

¹⁰ Wet 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *BS* 8 december 1989.

2. Onderzoeksvragen

De centrale vraag die ik ga beantwoorden in dit werk is: welke rol vervullen vermoedens in het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht?

Hiervoor heb ik ook een aantal sub-onderzoeksvragen voorzien: Wat zijn feitelijke vermoedens in het burgerlijk recht? Wat zijn wettelijke vermoedens in het burgerlijk recht? Welke rol spelen feitelijke vermoedens in het bewijsrecht? Welke wettelijke vermoedens zijn er ten voordele van het slachtoffer en wat is de eventuele link met feitelijke vermoedens hieromtrent?

In een tweede deel besteed ik aandacht aan hoe in België omgegaan wordt met vermoedens. De grote evaluerende vraag die dit deel zal leiden is: Is de rol die feitelijke vermoedens spelen in ons bewijs- en aansprakelijkheidsrecht voldoende?

In een derde deel van deze scriptie ga ik grensoverschrijdend bekijken hoe omgegaan wordt met dit probleem: Is er een noemenswaardig verschil in behandeling van de verschillende thema's? Voordelen en/of nadelen?

Ik eindig met een conclusie. Hierin ga ik na welk systeem het meest waterdicht is. Hiermee bedoel ik welk systeem tot de meest billijke resultaten leidt. De normerende vraag die ik me in dit deel ga stellen is: Zijn er manieren om de rol van feitelijke vermoedens te verbeteren in België? Kan de manier waarop men er in het buitenland of op internationaal / Europees niveau mee omgaat vertaald worden naar Belgisch recht?

3. Onderzoeksmethode

Aangezien dit een rechtswetenschappelijk werk is ga ik me primair bezig houden met een klassieke bronnenstudie. Het bestuderen van wetgeving, rechtspraak en rechtsleer zal een belangrijke rol spelen om een eigen inzicht en mening te vormen.

4. Onderzoeksplan

In het eerste en tweede deel van deze scriptie ga ik aan beschrijvend onderzoek doen, dit is het grote beschrijvende deel van de scriptie waarin de begripsbepaling gebeurt. Dit ga ik doen aan de hand van wetgeving, rechtsleer en rechtspraak.

In het derde deel onderzoek ik de Belgische wetgeving, rechtspraak en rechtsleer omtrent vermoedens in het aansprakelijkheidsrecht. Zijn hier tendensen in te vinden?

Het leek me in het rechtsvergelijkend deel aan te raden om eerst een systeem in één van onze buurlanden van dichtbij te bestuderen, met name Nederland: Nederland heeft een gelijkaardige geschiedenis met België. Maar daar heeft men in 1992 een nieuw Burgerlijk Wetboek opgesteld. Over alle mogelijke problemen is dus recent opnieuw nagedacht. In dat scenario is het heel nuttig om te onderzoeken hoe men daar omgaat met het thema van dit werk. Vervolgens ga ik de Draft Common Frame of Reference bestuderen, om deze problematiek te kaderen in een meer internationale context. Hier ga ik vooral bestuderen wat gezaghebbende auteurs er over

geschreven hebben, en dit vergelijken met het Belgische systeem. Dit derde deel zal niet afgescheiden maar geïntegreerd zijn in de andere delen. Voor elk van de afgesplitste onderdelen die ik behandel, behandel ik op het einde van die paragraaf ook het rechtsvergelijkende luik. Dit deel zal ook geschreven worden naargelang de evaluerende vraag die ik hierboven gesteld heb. Om een degelijk beeld te kunnen schetsen over de vraag omtrent de rol van vermoedens, zal ik de rol van dit vermoeden natuurlijk ook elders moeten bekijken. Pas dan kan ik kritisch overwegen of België een degelijk systeem hieromtrent hanteert.

Deel I: Begrippen

Aangezien deze thesis zal handelen over vermoedens in het aansprakelijkheidsrecht, zal er regelmatig gewisseld worden tussen verschillende soorten aansprakelijkheidsregimes. Om de duidelijkheid en het overzicht te bewaren zullen eerst een aantal begrippen uit het aansprakelijkheidsrecht kort uitgelegd worden vooraleer over te gaan naar de definiëring van vermoedens in Deel II.

1. Aansprakelijkheid België

1.1 Foutaansprakelijkheid

Zoals de naam al doet vermoeden is de aansprakelijke persoon aansprakelijk in de mate dat hij een fout heeft begaan. Maar wat wordt er verstaan onder fout? In de rechtsleer worden diverse definities door elkaar gebruikt. Een aantal voorbeelden luiden: "une erreur de conduite: l'acte ou le fait que n'aurait pas commis par une personne prudent, avisée, soucieuse de tenir compte des éventualités malheureuses qui peuvent en résulter pour autrui"¹¹, "un manquement, même le plus minime, à une règle de conduite"¹², "een toerekenbare onrechtmatige gedraging"¹³ enzoverder. In al deze definities komt echter de afwijkende gedraging terug, de maatschappelijk onverantwoorde gedraging¹⁴.

Traditioneel wordt het foutbegrip opgedeeld in twee delen. Ten eerste maakt de schending van een wettelijke bepaling van rechtswege een fout uit. Ten tweede is ook de schending van de zorgvuldigheidsnorm (*bonus pater familias*) een fout. Dit houdt in dat de aansprakelijke zich op zo een manier gedragen heeft dat een normaal, zorgvuldig en omzichtig persoon geplaatst in de zelfde omstandigheden anders gehandeld zou hebben (behoudens onoverkomelijke dwaling of een andere rechtvaardigingsgrond)¹⁵. De *ratio legis*¹⁶ van de zorgvuldigheidsnorm bestaat er in dat vereist is dat een persoon niet enkel in eigenbelang handelt, maar dat ook vereist is dat men rekening houdt met de belangen van anderen, en met de belangen van de maatschappij als geheel. Door dit te doen is het logisch dat een persoon probeert schade aan anderen te vermijden en hiertoe de gepaste voorzorgen neemt.

¹¹ H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1961, 933.

¹² Cass. 7 maart 1957, *Arr. Cass.* 1957, 546.

¹³ E.F.D. ENGELHARD en G. VAN MAANEN, *Aansprakelijkheid voor schade: contractueel en buitencontractueel*, Mechelen, Kluwer, 2008, 51.

¹⁴ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 99.

¹⁵ Cass. 25 maart 2010, *Pas.* 2010, afl. 3, 1007 en H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 100.

¹⁶ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 100.

Het gemeenrechtelijk aansprakelijkheidsregime terug te vinden in het Burgerlijk Wetboek gaat nog altijd uit van deze foutaansprakelijkheid (synoniem: schuldaansprakelijkheid)¹⁷. Of dit een slachtoffervriendelijke aanpak is laat ik in het midden.

De vermoedens die terug te vinden zijn bij foutaansprakelijkheid, zullen vermoedens van fout zijn. Wanneer immers de fout vermoed wordt, kan van daaruit verder de aansprakelijkheid gevorderd worden (die net gebaseerd is op een foutieve handeling van iemand).

1.2 Objectieve aansprakelijkheid

De term objectieve aansprakelijkheid is een overkoepelende term voor aansprakelijkheden die niet op een fout gebaseerd zijn. Men mag niet uit het oog verliezen dat er vele varianten zijn van schuldloze aansprakelijkheid.

Een eerste variant vinden we al dadelijk terug in artikel 1386bis van het Burgerlijk Wetboek (aansprakelijkheid voor eigen, niet-toerekenbaar gedrag), dat luidt als volgt: *“Wanneer aan een ander schade wordt veroorzaakt door een persoon die zich in staat van krankzinnigheid bevindt, of in een staat van ernstige geestesstoornis of zwakzinnigheid die hem voor de controle van zijn daden ongeschikt maakt, kan de rechter hem veroordelen tot de gehele vergoeding of tot een gedeelte van de vergoeding waartoe hij zou zijn gehouden, indien hij de controle van zijn daden had. De rechter doet uitspraak naar billijkheid, rekening houdende met de omstandigheden en met de toestand van de partijen”*. Hier wordt de normaal vereiste schuldbekwaamheid achterwege gelaten¹⁸. Dat is meteen ook alles waarin dit voorbeeld (van objectieve aansprakelijkheid) afwijkt van gewone foutaansprakelijkheid.

Een ander voorbeeld zijn de gedragingen die op zich niet onrechtmatig zijn, maar toch schade veroorzaakt hebben. Het volstaat dat het slachtoffer bewijst dat de schade het gevolg is van de gedraging van de aansprakelijke, en dat deze binnen het toepassingsgebied van de bijzondere regeling valt¹⁹. De aansprakelijke kan dus tot schadevergoeding gehouden zijn zonder dat bewezen moet worden dat hij een fout begaan heeft, en dat die fout geleid heeft tot de schade in kwestie²⁰. De gevallen waarin dit soort aansprakelijkheidsregel geldt kunnen in drie groepen verdeeld worden: (1) compensatoire aansprakelijkheid (beperkingen op eigendomsrecht dulden, bv. onteigening, recht van uitweg,...)²¹, (2) rechtmatig overheids handelen en (3) bepaalde bijzonder gevaarlijke activiteiten.

Indien men te maken heeft met een objectieve aansprakelijkheid, zal daar vaak een onweerlegbaar vermoeden mee gepaard gaan. Het vermoeden in kwestie zal dan een vermoeden van aansprakelijkheid zijn. In tegenstelling tot bij de foutaansprakelijkheid, waar het vermoeden een vermoeden van fout is.

¹⁷ W. VAN GERVEN, *Verbindenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 329.

¹⁸ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 167.

¹⁹ Ibid.

²⁰ S. STIJNS, *Verbindenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 33.

²¹ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsmechanismen*, Brugge, die Keure, 2011, 126-127.

1.3 Risicoaansprakelijkheid

In een aantal gevallen wordt de aansprakelijkheid van een persoon niet meer afhankelijk gesteld van een foutieve gedraging. De aangerichte schade wordt door de wetgever toegerekend aan een persoon die een bepaalde band heeft met het schadeverwekkend incident²². In dat opzicht is de risicoaansprakelijkheid een bijzondere vorm van objectieve aansprakelijkheid, waarin de aansprakelijke persoon al door de wet is aangeduid. Een ander verschil met objectieve aansprakelijkheid is dat onder dat regime de benadeelde het causaal verband moet aantonen tussen een (al dan niet foutieve) daad van de aansprakelijke en de schade. Bij de risicoaansprakelijkheid is het niet vereist dat de aansprakelijke persoon rechtstreeks of onrechtstreeks het schadegeval veroorzaakt heeft. Een band met het schadeverwekkende feit is voldoende²³.

De werking en structuur van de risicoaansprakelijkheid verschillen erg van deze van foutaansprakelijkheid. Bij foutaansprakelijkheid is er een algemene regel van toepassing op alle soorten schade. Zodra de fout aanwezig is, waardoor de schade veroorzaakt is, is de schuldige aansprakelijk. Bij risicoaansprakelijkheid is er geen algemene regel. Het toepassingsgebied van de risicoaansprakelijkheid is beperkt tot de gevolgen van een bepaald schadeverwekkend incident, waar een zeker risico bij betrokken is, en waardoor de aansprakelijkheid automatisch gelinkt wordt aan bepaalde personen²⁴. Met andere woorden, de aansprakelijkheid van een bepaald persoon wordt gelinkt aan een risico, een factor die een bijzonder gevaar kan opleveren. Als gevolg hiervan is het dus niet nodig dat de aansprakelijke persoon een fout gemaakt heeft, of rechtstreeks of onrechtstreeks de schade veroorzaakt heeft. Zijn hoedanigheid is voldoende en, zoals verder ook zal blijken, kan hij vaak maar aan aansprakelijkheid ontsnappen indien hij kan bewijzen dat er niet voldaan is aan de verscheidene toepassingsvoorwaarden voor die bepaalde risicoaansprakelijkheid. Elke risicoaansprakelijkheid zal ook apart geregeld zijn in wetgeving (aparte aansprakelijkheid gebaseerd op aparte regels).

2. Nederlandse aansprakelijkheid en foutbegrip

In het kader van dit werk zal vooral rechtsvergelijking gedaan worden met het Nederlands recht. Voor een duidelijk begrip is het noodzakelijk om een korte definitie te geven van de Nederlandse onrechtmatige daad.

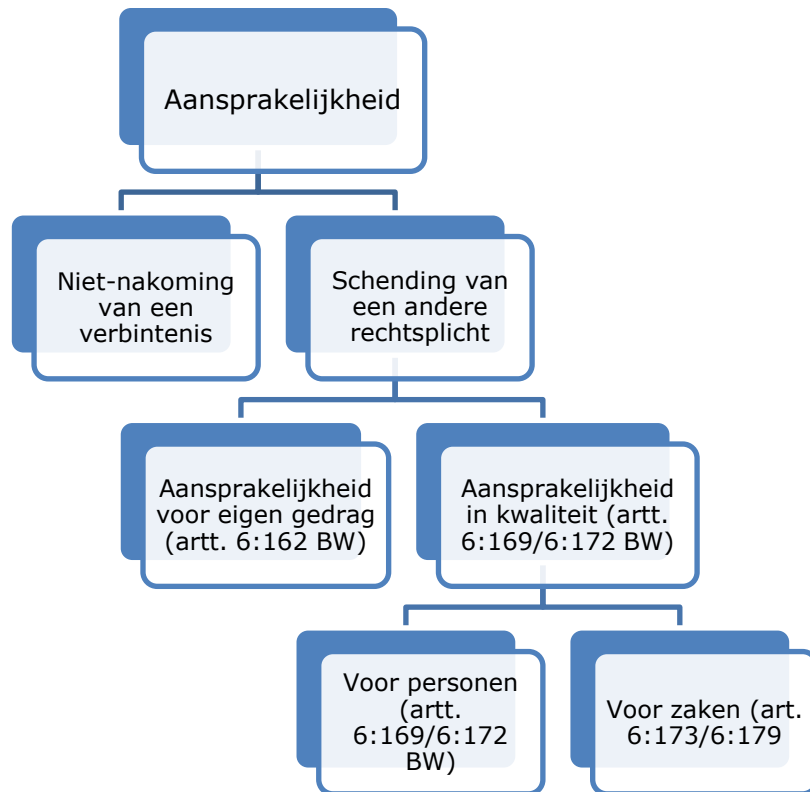
De Nederlandse regelgeving omtrent buitencontractuele schade is vergelijkbaar maar niet identiek met deze van België. Het Nederlandse Burgerlijk Wetboek dateert van 1992, en is dus moderner en meer aangepast aan de huidige maatschappij dan dat van België.

²² H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 178.

²³ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 34.

²⁴ Ibid.

De structuur van het aansprakelijkheidsrecht samen met de overeenkomende artikelen wordt schematisch voorgesteld beneden, en komt nog grotendeels overeen met België.

Vooraleer specifiek in te gaan op de vermoedens en de kwalitatieve aansprakelijkheid in het tweede en derde deel van dit werk, moeten we weten wat in Nederland verstaan wordt onder een onrechtmatige daad. Dit wordt nu kort behandeld, maar geldt natuurlijk voor alle verdere vormen van kwalitatieve aansprakelijkheid. Een definitie vinden we terug in artikel 162 van boek 6 van het Burgerlijk Wetboek. Volgens het tweede lid van dit artikel wordt als een onrechtmatige daad beschouwd: *“een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, een en ander behoudens de aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond”*. Het eerste en derde lid verduidelijken dat *“hij die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt, welke hem kan worden toegerekend, verplicht is de schade die de ander dientengevolge lijdt, te vergoeden. Een onrechtmatige daad kan aan de dader worden toegerekend, indien zij te wijten is aan zijn schuld of aan een oorzaak welke krachtens de wet of de in het verkeer geldende opvattingen voor zijn rekening komt”*²⁵.

²⁵ Art. 6:162 BW.

Deel II: Vermoedens

In dit tweede deel wordt het begrip vermoeden onder de loep genomen. Onderzocht gaat worden welke de betekenis is van het begrip en welke rol het speelt in het Belgisch bewijsrecht. Vervolgens wordt onderzocht of dit gelijkaardig is in Nederland. Dit deel van de begripsbepaling is nog algemeen en niet specifiek toegespitst op het aansprakelijkheidsrecht.

Het Burgerlijk Wetboek definieert vermoedens in artikel 1349 als volgt: “*Vermoedens zijn gevolgtrekkingen die de wet of de rechter afleidt uit een bekend feit om te besluiten tot een onbekend feit*”. Er bestaan twee soorten vermoedens, namelijk vermoedens die bij wet zijn ingesteld (artikelen 1350 tot 1352 BW, wettelijke vermoedens) en vermoedens die niet bij wet zijn ingesteld (artikel 1353 BW, feitelijke vermoedens). Vervolgens zal ik deze twee afzonderlijk behandelen.

1. Feitelijke vermoedens

1.1 Definitie

Indien we duidelijk willen weten wat feitelijke vermoedens zijn moeten we eerst beginnen met de bovenvermelde definitie van vermoedens: gevolgtrekkingen die de wet of de rechter afleidt uit een bekend feit om te beslissen tot een onbekend feit (artikel 1349 BW). Een feitelijk vermoeden is dan meerbepaald een vermoeden dat niet bij wet is ingesteld, maar dat gebaseerd is op feiten en dat wordt overgelaten aan het oordeel en aan het beleid van de rechter (art 1353 BW). Deze artikelen zijn van toepassing in burgerlijke zaken, en niet in strafzaken. Als synoniem van feitelijk vermoeden wordt door sommige auteurs ook de term rechterlijk vermoeden gehanteerd of verkozen²⁶.

Volgens de huidige Belgische wetgeving kan de rechter geen andere dan gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens aannemen en dit alleen in het geval dat de wet het bewijs door getuigen toelaat²⁷.

Als bewijsmiddel vallen de feitelijke of rechterlijke vermoedens onder een open categorie met een onbeperkt toepassingsgebied²⁸. Alle soorten bewijs dat partijen willen aanbrengen, en dat niet binnen de andere bij wet bepaalde categorieën valt, kan hieronder worden begrepen. Bij wijze van voorbeeld kan hier de technologische vooruitgang worden vermeld. Nieuwe technologieën vallen niet altijd binnen het bij wet omschreven bewijs. In dat geval kan het bewijsmiddel perfect aangevoerd worden als feitelijk vermoeden.

Omtrent dit bewijsmiddel heeft nog nooit iemand zich gewaagd aan het geven van een gesloten overzicht. Het is dan ook een titanenwerk. Daarom haal ik nu een paar voorbeelden uit de rechtsleer en rechtspraak aan om het concept te verduidelijken: een eenzijdig

²⁶ W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 685.

²⁷ Art. 1353 BW.

²⁸ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 433.

deskundigenverslag²⁹ of een deskundigenverslag uit een andere procedure³⁰, de verslagen van een privédetective³¹, een laattijdige factuur³², overeenstemming met de gewone gang van zaken of de gangbare standaardprocedure³³, geneeskundige attesten³⁴,... Zoals hierboven vermeld is een belangrijke toepassing van het feitelijk vermoeden terug te vinden in de technologische vooruitgang. Voorbeelden hiervan zijn: geluidsopnames of beeldopnames via een telefoon of gsm, E-mails die niet als begin van schriftelijk bewijs of bekentenis kunnen aanzien worden omdat ze bijvoorbeeld niet gehandtekend zijn, tickets uit een bankautomaat of betaalterminal,...

Opdat het gaat over een feitelijk of rechterlijk vermoeden moet er sprake zijn van vier essentiële bestanddelen. Wanneer deze vervuld zijn spreekt men van een sluitend vermoeden: (1) een redenering door afleiding van de rechter; (2) die daarbij uitgaat van een vaststaand feit in het geding; (3) die daaruit een plausibele gevolgtrekking maakt en (4) die hem een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid geeft omtrent het onbekende feit.

1.2 Bestanddelen

1.2.1 Redenering door afleiding, gemaakt door de rechter

Het eerste bestanddeel, een redenering door afleiding gemaakt door de rechter, wordt ook wel inductie genoemd. Op basis van het geheel van gekende feiten in een zaak, waarmee hij rekening mag houden, beslist de rechter tot het bestaan van een ander onbekend feit dat niet op rechtstreekse wijze werd bewezen en dat zelfs dient als grondslag voor een vordering of voor een verweer³⁵. Partijen kunnen doorgaans alvorens de rechter zijn beslissing gaat nemen hierop anticiperen door zelf allerhande redeneringen aan te voeren om de rechter ervan te overtuigen dat een feit als bewezen aanvaard kan worden.

Precies omwille van dit bestanddeel aanvaarden sommigen niet dat een dergelijk vermoeden een bewijsmiddel is. De redenering achter deze mening is dat bewijsmiddelen dienen om aangevoerd te worden. De rechter bekijkt ze en is erdoor overtuigd of erdoor niet overtuigd. Een feitelijk vermoeden wordt niet aangevoerd, het is het werk van de rechter om omtrent dit vermoeden een redenering te maken. Zoals we verder zullen zien is dit de heersende mening in Nederland. Daar staat het vermoeden zelfs niet meer tussen de regels omtrent het bewijs in het Burgerlijk Wetboek. Deze opinie wordt in België echter niet door de meerderheid gevolgd, de meerderheid verdedigt het tegendeel³⁶. Het standpunt van de meerderheid, daar kan ik me ook in vinden. Dit omdat het ook voor partijen perfect mogelijk is om een feitelijk vermoeden aan te voeren, of op zijn minst te suggereren aan de rechter. Het is niet omdat de partijen al het begin van de redenering (of zelfs de hele redenering) van het feitelijk vermoeden aanvoeren, dat de rechter de redenering niet moet meemaken of daar moet over oordelen. Bovendien staan de artikelen omtrent het vermoeden nog

²⁹ Cass. 14 september 1984, *Arr. Cass.* 1984-85, 88.

³⁰ Cass. 22 december 1983, *Arr. Cass.* 1983-84, 473.

³¹ Arbh. Luik 7 januari 1982, *JTT* 1982, 177 en Vred. Doornik 22 mei 2007, *Rev. trim.dr.fam.* 2008, 500.

³² Gent 25 juni 2007, *RW* 2010-11, 322.

³³ Cass. 3 mei 2010, *Pas.* 2010, afl. 5, 1349 en Cass. 10 juni 2010, *Pas.* 2010, afl. 6-8, 1798.

³⁴ Brussel 27 september 2003, *Rev.trim.dr.fam.* 2005, 474.

³⁵ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 430.

³⁶ D. MOUGENOT, *La preuve*, Brussel, Larcier, 2012, 225 en B. VANLERBERGHE, *Het bewijs in burgerlijke en handelszaken met inbegrip van de bewijswaarde van elektronische documenten en de elektronische handtekening*, Antwerpen, CBR, 2010, 84.

netjes tussen deze van het bewijs in het Burgerlijk Wetboek, en de wetgever lijkt niet van plan om dit binnenkort te wijzigen.

In de rechtspraak zijn er verdere criteria uitgedokterd om te beoordelen of de redenering gemaakt door de rechter voldoende correct is. De redenering moet aan drie voorwaarden voldoen: (1) de rechter moet uitgaan van een vaststaand feit in het geding; (2) de gevolgtrekking die hij hieruit haalt moet plausibel zijn en (3) de gevolgtrekking moet met zekerheid leiden tot het onbekende feit.

1.2.2 Uitgaand van een vaststaand feit in het geding

Het feit waaruit de redenering vertrekt moet niet noodzakelijk bepalend zijn voor het geschil. Het moet enkel een vertrekpunt zijn, waaruit gevolgen voort komen die in relatie staan met het onbekende feit waar de rechter over moet oordelen. Het mag om het even welk feit zijn dat van die aard is dat het de rechter kan overtuigen³⁷. De enige vereiste is dat het feit dat de rechter als startpunt van zijn redenering neemt, een vaststaand feit moet zijn. Dit wil zeggen bewezen³⁸ of in praktijk, niet betwist. Een aangevoerd feit of een aangevoerde handeling zonder voldoende bewijs is niet voldoende als grondslag voor een vermoeden³⁹.

Feiten die niet in aanmerking genomen mogen worden zijn zuiver persoonlijke opvattingen van de rechter of feiten die hij uit eigen wetenschap kent of feiten waar de rechter weet van heeft, en die tijdens het geding niet aan een tegensprekelijk onderzoek onderworpen werden. Feiten waarvan de rechter weet heeft en die daarentegen algemeen bekend zijn, mogen wel mee in de redenering opgenomen worden⁴⁰. Dit besloot het Hof van Cassatie voor het eerst in een arrest van 25 september 1959, en dit werd nadien bevestigd in beslissingen van onder andere 11 januari 2001, 19 juni 2003, en 23 januari 2004⁴¹.

1.2.3 Een plausibele gevolgtrekking

Indien de rechter feitelijke vermoedens mee in de redenering wil betrekken moeten ze bepaald en gewichtig zijn voor deze redenering. De feiten moeten afgestemd zijn op hetgeen moet worden bewezen. Dit betekent dat ze er niet volledig los van mogen staan, er moet ergens een logisch verband te vinden zijn⁴². De redenering die gemaakt wordt moet steek houden. Het feit moet in enige zin de redenering verantwoorden⁴³. Het is niet vereist dat het onbekende feit noodzakelijk en absoluut volgt uit het bekende feit, het is voldoende dat de mogelijkheid bestaat en dat de rechter daaromtrent een juridische zekerheid heeft⁴⁴.

³⁷ H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1961, 949-950.

³⁸ Cass. 18 november 1988, *Arr. Cass.* 1988-89, 335.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 430.

⁴¹ Cass. 11 januari 2001, *Arr.Cass.* 2001, afl. 1, 62, Cass. 19 juni 2003, *Arr.Cass.* 2003, afl. 6-8, 1439 en Cass. 23 januari 2004, *Arr.Cass.* 2004, afl. 1, 120.

⁴² B. SAMYN, *Privaatrechtelijk bewijs: een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story Publishers, 2012, 370.

⁴³ Cass. 5 november 1981, *Arr. Cass.* 1981-82, 346 en recenter Cass. 3 mei 2010, *Pas.* 2010, afl. 5, 1349.

⁴⁴ Cass. 23 januari 1987, *Arr. Cass.* 1986-87,657 en recenter Cass. 7 oktober 2010, *JLMB* 2011, afl. 40, 1983.

De gevolgtrekking die de rechter maakt, moet hij aangeven en motiveren. Hij mag niet nalaten te antwoorden op de middelen van de partijen⁴⁵.

1.2.4 Aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid omtrent het onbekende feit

Het is vaststaande cassatierechtspraak dat de rechter slechts feitelijke vermoedens kan gebruiken bij het beslechten van een geding wanneer ze hem 'zekerheid' geven omtrent het bestaan van het vast te stellen feit. Eenvoudige waarschijnlijkheid volstaat niet om tot deze conclusie te komen⁴⁶. De zekerheid die hij moet hebben omtrent het onbekende feit is de juridische zekerheid, zijnde de aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid, de absolute zekerheid is niet vereist. Dit bleek uit het arrest van het Hof van Cassatie daterende van 3 mei 2010⁴⁷.

De rechter mag daarbij enkel gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens aannemen⁴⁸. Deze vereisten wijzen erop dat de rechter toch enige voorzichtigheid aan de dag moet leggen in zijn oordeel⁴⁹. Deze voorwaarden houden niet in dat er meerdere vermoedens moeten zijn, eentje is voldoende⁵⁰. Indien er meerdere zijn, moeten deze wel met elkaar overeenstemmen.

1.2.5 Controle

Deze vier stappen of bestanddelen worden marginaal gecontroleerd door het Hof van Cassatie. Het feitelijk vermoeden is een wettelijk begrip. Het Hof controleert of de rechter dit wettelijk begrip niet heeft miskend door uit de vastgestelde feiten van het geding een gevolgtrekking af te leiden die op grond van de feiten niet verantwoord is⁵¹.

1.3 Toelaatbaarheid

Om de toelaatbaarheid van vermoedens als bewijsmiddelen te bepalen moeten we de regels van het Burgerlijk Wetboek nader bekijken. Krachtens artikel 1353 BW is het bewijs door feitelijke of rechtelijke vermoedens enkel toegelaten "*in de gevallen waarin de wet het bewijs door getuigen toelaat, behalve wanneer tegen een handeling uit hoofde van arglist of bedrog wordt opgekomen*". Dit zijn dus twee gevallen die we van dichterbij moeten bekijken:

1.3.1 Enkel wanneer getuigenbewijs is toegelaten

De artikelen die het getuigenbewijs regelen zijn artikel 1341 BW en volgende. Bewijs door feitelijk of rechterlijk vermoeden is dus enkel toegelaten in zaken waarvan de waarde niet boven 375 euro gaat, behalve in het geval van een begin van bewijs door geschrift (artikel 1347 BW), van onmogelijkheid om zich een geschrift te verschaffen (artikel 1348 BW) en in handelszaken. Ook kunnen partijen onderling hierover afspraken maken⁵².

⁴⁵ Cass. 4 februari 1965, *JT* 1965, 311.

⁴⁶ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 440.

⁴⁷ Cass. 3 mei 2010, *Pas.* 2010, afl. 5, 1373.

⁴⁸ Antwerpen 8 maart 2010, *NjW* 2010, 760.

⁴⁹ B. SAMYN, *Privaatrechtelijk bewijs: een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story Publishers, 2012, 388.

⁵⁰ Cass. 30 januari 1962, *Pas.* 1962, I, 630.

⁵¹ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 441.

⁵² B. SAMYN, *Privaatrechtelijk bewijs: een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story Publishers, 2012, 389.

1.3.2 Bedrog

In het geval dat er bedrog werd gepleegd moet men niet langer een rechtshandeling bewijzen maar een rechtsfeit. Zoals algemeen bekend is, zijn rechtsfeiten niet gebonden door de burgerlijke bewijsregels. Ze mogen bewezen worden met alle middelen van recht, en dus ook via feitelijke of rechterlijke vermoedens. Dit wordt nogmaals bevestigd in artikel 1353 *in fine* BW. Deze regel is eigenlijk overbodig⁵³, ze draagt in feite niets bij, maar ze kan zeker de rechtszekerheid geen kwaad doen.

1.3.3 Controle

Het Hof van Cassatie oefent toezicht uit op de toelaatbaarheid van bewijsmiddelen. Dit is niet anders voor de feitelijke en rechtelijke vermoedens⁵⁴. Op de eerste zin van artikel 1353 BW mag het Hof geen controle uitoefenen: "... *het beleid van de rechter, die geen andere dan gewichtige, bepaalde en met elkaar overeenstemmende vermoedens zal aannemen...*". Men neemt aan dat dit een soort van advies is voor de rechter, en geen door het Hof toetsbare regel⁵⁵.

1.4 Bewijswaarde

Omtrent de bewijswaarde kunnen we stellen dat in de hiërarchie van bewijsmiddelen de feitelijke vermoedens gelijk staan met het getuigenbewijs⁵⁶. De wetgever van 1804 had niet bijster veel vertrouwen in dit bewijsmiddel, het is immers een indirect bewijs. "*La preuve par présomption est présenté comme mode de preuve de second ordre, aléatoire et dangereux et c'est la raison pour laquelle le législateur recommande au juge de n'y recourir qu'avec circonspection*"⁵⁷. Desondanks worden feitelijke vermoedens heden ten dage door de rechtspraak in ruime mate aanvaard⁵⁸. Indien we daarbij stilstaan is dit ook logisch. Denk maar aan het hoger vermeld voorbeeld van technologische ontwikkelingen. In eenzelfde adem kunnen we ook wetenschappelijke ontwikkelingen vermelden. Deze technieken zorgen toch vaak voor een objectief perspectief in het geding. Neem een DNA-onderzoek bij wijze van voorbeeld. De rechter zal vaak geen reden zien om een onderzoek gedaan door een objectief onderzoekslaboratorium niet mee te nemen in zijn redenering. De wetgever raadt de rechter wel aan om slechts gebruik te maken van feitelijke vermoedens wanneer deze ernstig, precies en overeenstemmend zijn⁵⁹.

Feitelijke vermoedens zijn altijd toelaatbaar om een rechtsfeit of een materieel feit te bewijzen. Maar indien het gaat om een rechtshandeling of een juridisch geschrift moeten de bewijsregels van het burgerlijk wetboek, en meer bepaald artikel 1341 BW gerespecteerd worden⁶⁰.

Gezaghebbende rechtsleer heeft al bevestigd dat feitelijke vermoedens echter geen wettelijke bewijswaarde⁶¹ hebben, doch enkel een vrije bewijswaarde⁶². Dit betekent dat de rechter in een

⁵³ H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 956.

⁵⁴ Cass. 15 april 1926, *Pas. 1926*, I, 332.

⁵⁵ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 446.

⁵⁶ Cass. 18 mei 1981, *Arr. Cass. 1980-81* (samenvatting), 1077 en *RW 1981-82*, 2471.

⁵⁷ N. VERHEYDEN-JEANMART, *Droit de la preuve*, Brussel, Larcier, 1991, 403.

⁵⁸ D. MOUGENOT, *La preuve*, Brussel, Larcier, 2012, 283.

⁵⁹ N. VERHEYDEN-JEANMART, *Droit de la preuve*, Brussel, Larcier, 1991, 405.

⁶⁰ N. VERHEYDEN-JEANMART, *Droit de la preuve*, Brussel, Larcier, 1991, 404.

geding vrij kan bepalen of en in welke mate hij rekening houdt met de 'bewijzen' aangevoerd door de partijen. Dit hoort tot zijn soeverein oordeel. Op onaantastbare wijze bepaalt hij de feiten waarop hij steunt en de gevolgtrekkingen die hij daaruit afleidt⁶³. Het Hof van Cassatie mag zich hiervoor niet in de plaats stellen van de feitenrechter⁶⁴. Het is ook niet de taak van de rechter om ambtshalve vermoedens aan te tonen⁶⁵.

Feitelijke vermoedens hangen af van de concrete omstandigheden in een concreet geval. Ze hebben dan ook enkel bewijswaarde in dat concreet geval waarop ze betrekking hebben⁶⁶. De rechter mag bijgevolg dus ook niet de betekenis van het begrip 'feitelijk vermoeden' onderuit halen door gevolgen aan feiten te verbinden waar er geen link mee is, of die niet geloofwaardig zijn⁶⁷. Het Hof van Cassatie mag (zoals hoger aangehaald) nagaan of de rechter het rechtsbegrip 'feitelijke vermoedens' niet heeft miskend of gedenatureerd en of hij uit de gedane vaststellingen geen gevolg heeft getrokken dat op grond daarvan onmogelijk kan worden verantwoord⁶⁸.

Indien de rechter een feitelijk vermoeden aanneemt, wordt de persoon voor wie dit vermoeden spreekt, vrijgesteld van bewijs⁶⁹. Het tegenbewijs door de andere partij(en) is natuurlijk steeds mogelijk⁷⁰.

1.5 Nederland

1.5.1 Bestaan vermoedens

Net zoals in België geldt ook in Nederland als hoofdregel in het bewijsrecht dat de partij die iets aanvoert, het ook moet bewijzen⁷¹. Dit zal in elk concreet geval apart moeten bekeken worden. De rechter kan rechtstreeks kennisnemen van de bronnen waaruit hij de bewijsinformatie put. Dit wordt direct bewijs genoemd⁷². Een voorbeeld hiervan is het bewijs van eigendom door een geschrift. Daartegenover bestaat ook indirect bewijs. Hierbij komt de rechter tot de conclusie dat de feiten die aangevoerd werden tot staving van de vordering, afgeleid kunnen worden uit andere feiten die vast staan⁷³. Het vermoeden is een voorbeeld van een indirect bewijs (een redenering door de rechter die leidt tot vaststelling van indirect bewezen feiten).

⁶¹ Cass. 22 januari 1960, *Arr. Cass.* 1960, 466.

⁶² Cass. 28 mei 1979, *Arr. Cass.* 1978-79, 1137.

⁶³ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 445.

⁶⁴ Cass. 12 januari 1950, *Pas.* 1950, I, 311.

⁶⁵ Antwerpen 20 juni 2005, *NJW* 2006, afl. 144, 511 en B. SAMYN, *Privaatrechtelijk bewijs: een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story Publishers, 2012, 395.

⁶⁶ H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1961, 950-955.

⁶⁷ Cass. 10 februari 1983, *Arr. Cass.* 1982-83, 755.

⁶⁸ Cass. 11 april 1997, *Arr. Cass.* 1997, 437.

⁶⁹ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht Boek 1*, Brugge, die Keure, 2013, 176.

⁷⁰ B. SAMYN, "De bewijslast. Rechtsleer getoetst aan tien jaar cassatierechtspraak, deel 2", *P&B* 2010, 62, nr. 37.

⁷¹ Art. 150 Rv.

⁷² W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 295.

⁷³ *Ibid.*

1.5.2 **Bewijslevering**

De rechter is vrij in de waardering van het bewijs, tenzij de wet anders bepaalt⁷⁴. De wet bepaalt enkel anders in de gevallen van dwingende bewijswaarde van bewijsmiddelen⁷⁵. Dan is de rechter verplicht de inhoud van bepaalde bewijsmiddelen als waar aan te nemen of een bepaalde bewijswaarde hieraan toe te kennen. Wel staat ook hier het tegenbewijs open. De rechter kan alleen die feiten aan zijn beslissing ten grondslag leggen, die in voldoende mate overeenkomstig de regels van het bewijsrecht zijn komen vast te staan. Voor het overige is hij vrij in de waardering van aan hem voorgelegd bewijs.

Door deze vrijheid van bewijslevering en bewijswaardering kan men niet zeggen dat indirect bewijs minder waarde heeft dan direct bewijs⁷⁶. Het vermoeden is dus geen minderwaardig bewijsmiddel. Maar in het civiele bewijsrecht neemt het wel een aparte plaats in. Vroeger kwam het vermoeden namelijk in de wet voor (oude artikelen 1903 en 1952-1959 van het Burgerlijk Wetboek). Sinds de hervorming van het bewijsrecht in 1988 is men tot het besef gekomen dat het vermoeden eigenlijk geen bewijsmiddel is in de eigenlijke zin, maar een feitelijke gevolgtrekking uit vaststaande hulpfeiten. Het is dus ook uit de wet verdwenen.

1.5.3 **Basis**

Het feitelijk vermoeden kan enkel gebaseerd worden op een feit (of feiten) die vast staan⁷⁷. Dit is niet anders als in België, een onzeker feit is geen goed startpunt voor een feitelijk vermoeden. Wanneer het gaat om verschillende feiten moeten deze samen genomen kunnen worden, en samen leiden tot het bewijs⁷⁸. Het vaststellen van een feit doet de rechter met behulp van algemene ervaringsregels⁷⁹ (bijvoorbeeld iets wat veel voorkomt in de praktijk).

1.5.4 **Jurisprudentieel vermoeden**

In Nederland bestaat er ook zoiets als een jurisprudentieel vermoeden. De rechtspraak kan ook een bewijsregel ontwikkelen die geformuleerd is, en werkt met behulp van een vermoeden⁸⁰. Een voorbeeld hiervan is de omkeringsregel: *"de 'regel' dat indien door een als onrechtmatige daad of wanprestatie aan te merken gedraging een risico ter zake van het ontstaan van schade in het leven is geroepen en dit risico zich vervolgens verwezenlijkt, daarmee het causaal verband tussen die gedraging en de aldus ontstane schade in beginsel is gegeven en dat het aan degene die op grond van die gedraging wordt aangesproken, is om te stellen en te bewijzen dat die schade ook zonder die gedraging zou zijn ontstaan⁸¹".* De Hoge Raad verduidelijkt in zijn uitspraak van 29 november 2002 dat het gaat om een uitzondering op de hoofdregel van artikel 150 van het Wetboek Burgerlijke Rechtsvordering, in die betekenis dat het causaal verband tussen de onrechtmatige gedraging of tekortkoming en het ontstaan van de schade wordt aangenomen, tenzij de tegenpartij

⁷⁴ Art. 152 Rv.

⁷⁵ Art. 151 Rv.

⁷⁶ W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 295.

⁷⁷ W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 305.

⁷⁸ HR 4 juni 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO5122.

⁷⁹ Art. 149, 2 Rv en W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 304.

⁸⁰ W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 301.

⁸¹ W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 302.

het tegendeel bewijs. Dit vermoeden treedt in werking wanneer het gaat om "een schending van een norm die ertoe strekt een specifiek gevaar ter zake van het ontstaan van schade bij een ander te voorkomen, en als dit gevaar door de normschending in het algemeen aanmerkelijk wordt vergroot"⁸². Andere voorbeelden van jurisprudentiele vermoedens kunnen teruggevonden worden in HR 9 maart 1990⁸³ en HR 17 december 2010⁸⁴.

1.5.5 Relatie met 'Res ipsa loquitur'

1.5.5.1 Betekenis

Zowel in Nederland als in België kan de rechter in het algemeen met feitelijke vermoedens geconfronteerd worden. De rechter leidt dan uit de feiten die voor hem liggen af dat een andere gebeurtenis of feit ook gebeurd zal zijn⁸⁵. Een voorbeeld uit de rechtspraak, met name het arrest Leebeek-Vrumona van de Hoge Raad van 24 december 1993⁸⁶, kan dit beamen: In casu opende een persoon een fles. De hals van de fles brak af en de persoon in kwestie raakte gewond. De benadeelde slaagde erin te bewijzen dat hij op normale wijze de fles geopend had, zonder al te gekke dingen te doen. Toen heeft de rechter hieruit afgeleid dat er geen andere mogelijkheid was dat dan de fles gebrekkig was: "Indien vaststaat dat het slachtoffer de fles waarvan de hals is afgebroken op normale wijze trachtte te openen (feit A), ligt in deze toedracht besloten dat de schade is veroorzaakt door een gebrek van de fles (feit B), behoudens de aanwezigheid van bijzondere omstandigheden waaruit iets anders zou volgen en behoudens door de producent te leveren tegenbewijs".

Meer toegepast op het aansprakelijkheidsrecht worden de feitelijke vermoedens vaak in relatie gebracht met de term 'res ipsa loquitur' waarvan het hoger genoemde arrest ook een voorbeeld is. Deze term wordt begrepen als 'de zaak spreekt voor zichzelf'. De zaak betekent in deze context een gebeurtenis, waaruit vanzelf volgt dat een andere gebeurtenis ook waar is⁸⁷. Andere definities van hoogstaande auteurs zijn: "De gewone gang van zaken: uit het uiterlijk verloop van de gebeurtenissen volgt dat er een menselijke fout gemaakt is"⁸⁸ en "... verklarend voor een feitelijke situatie die leidt tot een vermoeden van een andere feitelijkeheid..."⁸⁹.

Deze specifieke doctrine is ontstaan in het Engelse recht en wordt daar ook omschreven als 'de zaak spreekt voor zich'⁹⁰. Het feit dat het ongeval zich heeft voortgedaan wordt gezien als voldoende bewijs voor 'negligence'. De eiser moet in deze gevallen enkel het eindresultaat, dus de schade, bewijzen en niet de fout of onzorgvuldige daad. De rechter gaat uit van onzorgvuldigheid zonder dat het bewijs van een fout noodzakelijk is, de schade had zich immers niet voortgedaan

⁸² HR 29 november 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE7351.

⁸³ HR 9 maart 1990, NJ 1990/561.

⁸⁴ HR 17 december 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BL6478.

⁸⁵ I. GIESEN, "Res ipsa loquitur, een bijzonder vermoeden in het aansprakelijkheidsrecht", *WPNR* 1997, 241-246.

⁸⁶ HR 24 december 1993, NJ 1994, 214.

⁸⁷ I. GIESEN, "Res ipsa loquitur, een bijzonder vermoeden in het aansprakelijkheidsrecht", *WPNR* 1997, 241-246.

⁸⁸ G.H.A. SCHUT, *Produktaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1974, 41.

⁸⁹ HR 10 maart 1995, NJ 1995, 580.

⁹⁰ I. GIESEN, *Bewijs en aansprakelijkheid. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de bewijslast, de bewijsvoeringslast, het bewijsrisico en de bewijsrisico-omkering in het aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2001, 69.

wanneer de aansprakelijke(n) wel zorgvuldig gehandeld zouden hebben⁹¹. Het Engelse recht vereist verder dat aan twee toepassingsvoorwaarden voldaan is vooraleer de doctrine van toepassing is. Ten eerste moet de schadeveroorzakende gedraging onder controle van de aansprakelijke gebeurd zijn⁹². Dit moet niet verstaan worden als de controle die bijvoorbeeld in het Belgische recht vereist is opdat de aansteller aansprakelijk is voor zijn aangestelden. Hier betekent controle eenvoudigweg dat de aansprakelijke zelf de handeling gesteld heeft, of nagelaten heeft om de handeling te voorkomen, of gewoon onzorgvuldig was. Ten tweede, de schadeverwekkende gebeurtenis is van die aard dat ze in de normale loop van omstandigheden niet zonder onzorgvuldigheid zou gebeurd zijn⁹³. Voorbeelden van deze toepassingsvoorwaarde vinden we terug in HR 9 juni 1995⁹⁴ (onzorgvuldig beveiligde werkplaats) en Rechtbank Zwolle-Lelystad 6 september 2006⁹⁵ (onzorgvuldig verankeren van een boorkraan). Het criterium dat bij de beoordeling hiervan wordt gebruikt is de 'common experience'. Indien voldaan aan deze toepassingsvoorwaarden, en we dit even vertalen naar Belgisch (en Nederlands) recht, wordt aanvaard dat door het bewijs van de schade ook het bewijs van de fout geleverd is, en daaruit volgt dan weer dat ook het causale verband bewezen is. De fout kan immers enkel maar uit de schade volgen indien deze twee in een zodanig verband staan dat de fout de oorzaak is van de schade⁹⁶. Hieruit wordt duidelijk dat '*res ipsa loquitur*' een zeer handig instrument kan zijn voor de partij die in bewijsnood zit.

Hieruit mogen we echter niet afleiden dat de bewijslast omgekeerd wordt⁹⁷. De eisende partij zal initieel nog steeds de schade moeten bewijzen en de toepassingsvoorwaarden voor de '*res ipsa loquitur*' doctrine. Wanneer de verweerder dan ook nog eens voldoende twijfel⁹⁸ kan zaaien omtrent dit bewijs, zal de eisende partij moeten terugvallen op de normale situatie en het bewijs leveren van alles (fout, schade en oorzakelijk verband).

1.5.5.2 Relatie met Nederland

Deze term wordt in verband gebracht met feitelijke vermoedens in de Nederlandse rechtsleer, maar vaak is de onderlinge relatie niet echt duidelijk: zijn het twee termen die eenzelfde fenomeen uitdrukken?

Gelijkenissen – Tussen feitelijke vermoedens en '*res ipsa loquitur*' kunnen op het eerste gezicht al twee gelijkenissen gespot worden. Ten eerste wordt er vanuit gegaan dat er geen direct bewijs is⁹⁹. Wanneer er namelijk direct bewijs is, zal de rechter geen gebeurtenissen moeten afleiden uit andere feiten. Een tweede gelijkenis bestaat erin dat de feiten of gebeurtenissen van waaruit de

⁹¹ Ibid.

⁹² I. GIESEN, *Bewijs en aansprakelijkheid. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de bewijslast, de bewijsvoeringslast, het bewijsrisico en de bewijsrisico-omkering in het aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2001, 70.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ HR 9 juni 1995, NJ 1995, 630.

⁹⁵ Rechtbank Zwolle-Lelystad 6 september 2006, ECLI:NL:RBZLY:2006:BA8822.

⁹⁶ Wanneer B afgeleid wordt uit A, moet A de oorzaak zijn van B (logische wet).

⁹⁷ I. GIESEN, *Bewijs en aansprakelijkheid. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de bewijslast, de bewijsvoeringslast, het bewijsrisico en de bewijsrisico-omkering in het aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2001, 70.

⁹⁸ I. GIESEN, "Res ipsa loquitur, een bijzonder vermoeden in het aansprakelijkheidsrecht", *WPNR* 1997, 244.

⁹⁹ I. GIESEN, "Res ipsa loquitur, een bijzonder vermoeden in het aansprakelijkheidsrecht", *WPNR* 1997, 242.

rechter zijn afleidingen doet, moeten vaststaan¹⁰⁰. De persoon die op deze feiten een beroep wil doen, moet het bewijs ervan leveren.

Maar *'res ipsa loquitur'* is ook te onderscheiden van gewone feitelijke vermoedens. Het lijkt een bijzondere vorm er van te zijn, een sterkere vorm, speciaal gericht op het aansprakelijkheidsrecht. Het is een sterkere vorm, in die zin dat via *'res ipsa loquitur'* een handeling of een nalaten de kwalificatie onzorgvuldig kan krijgen (causaal verband)¹⁰¹. Ook staat het de rechter vrij om de schuld (fout) aan te nemen¹⁰². Dit blijkt ook uit aangehaalde rechtspraak. *'Res ipsa loquitur'* is een manier om in het aansprakelijkheidsrecht achterwaarts vanuit de schade terug te redeneren naar de onzorgvuldigheid. Hoger vernoemde rechtspraak van de Hoge Raad illustreert dit perfect. Een persoon heeft schade opgelopen door een fles die kapot sprong bij het openen ervan. De persoon zelf heeft niet onzorgvuldig gehandeld en kan dit bewijzen. Dus moeten we nog verder terug redeneren naar de persoon die de fles gemaakt heeft, deze persoon heeft een onzorgvuldigheid begaan. Zo kwam de rechter *in casu* uit bij productaansprakelijkheid. Bij een gewoon vermoeden gaat het echter maar om het vaststellen van één element in de keten schade – fout – causaal verband¹⁰³. Een feitelijk vermoeden kan niet de gehele redenering verantwoorden.

1.5.5.3 Cassatie 14 mei 2012¹⁰⁴

Recent heeft het Hof van Cassatie een arrest gevelde waarin eigenlijk een Belgisch oordeel gevelde wordt over de toepassing van de *'res ipsa loquitur'* leer.

De feiten in deze zaak kunnen kort als volgt beschreven worden. Een chauffeur reed rond met een vrachtwagen met aanlegger waarop een graafmachine stond. Deze hadden samen een hoogte van vier meter. Op een bepaald moment moest de chauffeur in een residentiële wijk uitwijken voor een geparkeerde auto, waardoor hij te dicht bij de bomen aan de zijkant van de weg kwam. Hij raakte een tak van een boom met als resultaat dat de graafmachine door de schok van de aanlegger geduwd werd.

Het bestreden arrest in dit cassatieberoep bevatte de volgende passage: *"Étant confronté à cet obstacle, monsieur N. devait faire preuve de la plus extrême prudence, soit en s'écartant autant que possible du bord droit de la chaussée, soit en circulant à pas d'homme et en s'assurant que la cabine de l'excavatrice ne touche pas les nombreuses branches d'arbre qui empiètent sur la chaussée. Il est manifeste que monsieur N. circulait au moment des faits à une vitesse inappropriée en fonction de ces circonstances et qu'il s'est 'aventuré' dans cette végétation sans prendre de précaution particulière. S'il avait circulé à pas d'homme, à une vitesse n'excédant pas 4 ou 5 kilomètres par heure, il aurait été en mesure d'immobiliser son engin sur place et d'éviter en tout cas que la cabine fût arrachée sous l'effet du choc"*. Deze passage lijkt een bevestiging te zijn van de *'res ipsa loquitur'* doctrine. De rechter heeft immers eerst naar de schade gekeken, namelijk de graafmachine die van de vrachtwagen afgevallen was. Toen heeft de rechter achterwaarts

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ NIEUWENHUIS, J.H., "Het vermoeden", *RM Themis* 1995, 343.

¹⁰² Hof Den Bosch 1 mei 1981, *NJ* 1981, 671, Hof Den Bosch 2 mei 1985, *VR* 1986, 110 en I. GIESEN, "Res ipsa loquitur, een bijzonder vermoeden in het aansprakelijkheidsrecht", *WPNR* 1997 1997, 241-246.

¹⁰³ I. GIESEN, "Res ipsa loquitur, een bijzonder vermoeden in het aansprakelijkheidsrecht", *WPNR* 1997, 245.

¹⁰⁴ Cass. 14 mei 2012, *Pas.* 2012, afl. 5, 1070.

geredeneerd dat deze schade er niet geweest zou zijn moest de chauffeur niet onzorgvuldig gehandeld hebben. Wanneer de chauffeur trager had gereden of verder weg van de zijkant van de rijbaan had gereden zou de schade zich niet hebben voortgedaan.

Het hof doet deze passage ook niet teniet: "*En énonçant « que c'est [...] à bon droit et par de justes motifs que le premier juge a considéré que la responsabilité de l'accident incombait à la fois au chauffeur [du demandeur] et à la [défenderesse] », le jugement attaqué s'approprie les motifs par lesquels le jugement entrepris du 8 septembre 2005 avait décidé que ce chauffeur avait commis une faute en « circulant au moment des faits à une vitesse inappropriée » en « En considérant que, « si le chauffeur [du demandeur] avait circulé au pas d'homme en déviant sur la droite, il aurait frôlé le feuillage et évité ainsi que la branche d'arbre arrache la cabine de l'excavatrice qu'il transportait », le jugement attaqué répond aux conclusions du demandeur contestant qu'il existât un lien causal entre la vitesse inappropriée à laquelle circulait ce chauffeur et le dommage, et permet à la Cour d'exercer son contrôle*".

Het hof besluit echter : "*Les présomptions constituent un mode de preuve d'un fait inconnu. Les articles 1349 et 1353 du Code civil, qui règlent ce mode de preuve, sont étrangers à l'appréciation que le juge porte sur l'existence d'une faute. La violation prétendue des articles 1382 et 1383 du Code civil est pour le surplus tout entière déduite de celle, vainement alléguée, des autres dispositions légales visées au moyen, en cette branche*". Op het eerste zicht lijkt dit een afwijzing te zijn van de doctrine. Het Hof besluit immers dat de artikelen in verband met vermoedens (artikel 1349 en 1353 BW) niets te maken hebben met het oordeel van de rechter of de gedraging in kwestie al dan niet een fout is in de zin van artikel 1382 en 1383 BW. Dit lijkt er op te wijzen dat wanneer de rechter een fout aanneemt op basis van een feitelijk vermoeden, dit niet aangevochten kan worden via de artikelen 1349 en 1353 van het Burgerlijk Wetboek. Er bestaat immers geen vermoeden dat de fout afleidt uit de schade die bewezen wordt.

Een afwijzing van de doctrine zou een zeer jammere zaak zijn. De slachtoffers of benadeelden in aansprakelijkheidszaken ondervinden vaak moeilijkheden op het vlak van bewijs van fout en/of schade, het is namelijk niet altijd mogelijk om voldoende bewijs te kunnen leveren zodoende dat de schuldige effectief aansprakelijk wordt verklaard. Deze doctrine zou al een enorm hulp zijn voor het zorgen dat zo weinig mogelijk benadeelden zonder vergoeding achterblijven omdat ze niet voldoende kunnen bewijzen.

1.5.5.4 Damnum ipsa loquitur

In het Nederlandse recht wordt er ook ten aanzien van het bestaan van de schade regelmatig met vermoedens gewerkt. De doctrine '*damnum ipsa loquitur*' is hier een voorbeeld van. Deze doctrine is een soort van omgekeerde '*res ipsa loquitur*': uit de aard van de fout wordt de schade afgeleid¹⁰⁵. Een voorbeeld kan het een en ander verduidelijken. Wanneer bijvoorbeeld een merknaam misbruikt wordt, is de schade voor een onderneming nog niet vaak dadelijk zichtbaar,

¹⁰⁵ I. GIESEN, *Bewijs en aansprakelijkheid. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de bewijslast, de bewijsvoeringslast, het bewijsrisico en de bewijsrisico-omkering in het aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2001, 73.

laat staan bewijsbaar. De rechter mag er echter wel vanuit gaan dat die schade er zeker is, of zal komen¹⁰⁶.

De Hoge Raad heeft deze doctrine al aanvaard. De mogelijk van het bestaan van schade is voldoende, wat eigenlijk al aangeeft dat het om een vermoeden gaat¹⁰⁷.

¹⁰⁶ I. GIESEN, *Bewijs en aansprakelijkheid. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de bewijslast, de bewijsvoeringslast, het bewijsrisico en de bewijsrisico-omkering in het aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2001, 74.

¹⁰⁷ HR 28 juni 1991, *NJ* 1991, 746, HR 9 juni 1995, *NJ* 1995, 692, HR 27 november 1998, *NJ* 1999, 197 en HR 28 mei 1999, *NJ* 1999, 614.

2. Wettelijke vermoedens in het aansprakelijkheidsrecht

2.1 Definitie

Bij het bepalen van de definitie van wettelijke vermoedens starten we op hetzelfde punt als het startpunt van feitelijke vermoedens: de definitie van vermoedens in artikel 1349 BW. Ter herhaling: "gevolgtrekkingen die de wet of de rechter afleidt uit een bekend feit om te besluiten tot een onbekend feit". Bij wettelijke vermoedens, in tegenstelling tot bij de feitelijke vermoedens, wordt de rechter verplicht door de wetgever om uit een bepaald vaststaand feit een ander ongekend feit af te leiden. Het is de wetgever die in dit geval de gevolgtrekking al op voorhand gemaakt heeft, en niet de rechter die de gevolgtrekking in elk concreet geval moet maken.

2.2 Bestanddelen

Op dezelfde manier als bovenvermeld kunnen we ook hier essentiële bestanddelen¹⁰⁸ afleiden: (1) gevolgtrekking gebaseerd op een bekend feit om te besluiten tot een onbekend feit en (2) gevolgtrekking door de wetgever.

2.2.1 Gebaseerd op een bekend feit om te besluiten tot een onbekend feit

Vermoedens steunen niet op de vaststelling van feiten met een dadelijke bewijswaarde. Men is verplicht om te vertrekken van deze feiten en te werken met gevolgtrekkingen of redeneringen. Daarom spreekt men van indirect of onrechtstreeks bewijs.

Het uitgangspunt moet weer een bekend en vaststaand feit zijn. Voor deze uiteenzetting is het voldoende te verwijzen naar wat hierboven vermeld staat omtrent de aard en soort van feiten die in aanmerking komen om het vertrekpunt van een vermoeden te zijn.

2.2.2 Door de wetgever

De gevolgtrekking bij deze soort vermoedens gebeurt door de wetgever. De taak van de rechter is bij deze vermoedens veel kleiner. Eens een bepaald vermoeden van toepassing is, is de rechter verplicht om uit een bepaald feit het wettelijk voorgeschreven gevolg te trekken¹⁰⁹.

Volledigheidshalve, nadat we de bestanddelen van de wettelijke vermoedens overlopen hebben, moet er nog vermeld worden dat soms ook nog een derde soort vermoedens kan onderscheiden worden. Dit zijn de zogenaamde quasi-wettelijke vermoedens: vaststaande feiten waaraan de rechtspraak de gevolgen van wettelijke vermoedens geeft, maar die niet berusten op een wettelijke basis¹¹⁰. Om duidelijk te maken wat hiermee wordt bedoeld, vermeld ik bij wijze van voorbeeld het vermoeden van aansprakelijkheid van de professionele verkoper voor gebreken waarmee een verkochte zaak behept is. Met deze derde categorie van vermoedens is het wel opletten geblazen omdat het Hof van Cassatie niet volledig akkoord lijkt te gaan hiermee. In een

¹⁰⁸ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 228.

¹⁰⁹ B. SAMYN, "De bewijslast. Rechtsleer getoetst aan tien jaar cassatierechtspraak, deel 2", *P&B* 2010, afl. 2, 62.

¹¹⁰ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 229.

arrest van 27 januari 1995¹¹¹ heeft het Hof al vermeld dat zo een vermoeden in dat concreet geval in strijd was met artikel 1350 BW. Bepaalde rechtsleer gaat ook niet akkoord met deze derde soort vermoedens, voor De Page bijvoorbeeld blijven deze gewoon feitelijke vermoedens¹¹².

2.3 Soorten

Artikel 1350 BW bevat enkele voorbeelden van wettelijke vermoedens: (1) de handelingen die de wet nietig verklaart, omdat zij uit hun aard zelf vermoed worden te zijn verricht om wetsbepalingen te ontduiken; (2) de gevallen waarin de wet de eigendom of de bevrijding van schuld uit zekere bepaalde omstandigheden afleidt; (3) het gezag dat de wet aan het rechterlijk gewijsde toekent en (4) de kracht die de wet aan de bekentenis of aan de eed van partijen toekent. Deze opsomming is niet limitatief, uiterst onvolmaakt en zelfs niet correct¹¹³. Dit omdat de bekentenis en de eed zelfstandige bewijsmiddelen¹¹⁴ zijn die niets met het vermoeden te maken hebben. Ook is deze lijst niet limitatief, het burgerlijk wetboek staat vol wettelijke vermoedens (bij wijze van voorbeeld: het vermoeden van vaderschap¹¹⁵ of het feit dat een gracht tussen twee erven wordt vermoed gemeenschappelijk te zijn¹¹⁶).

Wettelijke vermoedens bestaan in twee vormen, namelijk de weerlegbare wettelijke vermoedens en de onweerlegbare wettelijke vermoedens. Het onderscheid tussen beiden vindt men in de bewijsregels. Bij een weerlegbaar wettelijk vermoeden is het nog toegelaten aan de tegenpartij om het tegenbewijs te leveren¹¹⁷. Bij een onweerlegbaar wettelijk vermoeden is dit niet toegelaten. Dit is gebaseerd op artikel 1352, lid 2 BW: "*Geen bewijs wordt tegen het wettelijk vermoeden toegelaten, wanneer de wet, op grond van dit vermoeden, bepaalde handelingen nietig verklaart of de rechtsvordering ontzegt, tenzij de wet het tegenbewijs heeft vrijgelaten, en onverminderd hetgeen omtrent de gerechtelijke eed en de gerechtelijke bekentenis zal worden bepaald*". De *ratio legis* voor onweerlegbare vermoedens bestaat er in dat de gevolgtrekking dermate zeker is, en dat de rechtszekerheid meer gediend is met een bepaalde algemene regel dan met het eerbiedigen van een concrete situatie (waarin het tegenbewijs eventueel wel zou toegelaten zijn, en de rechter telkens alles in rekening moet brengen)¹¹⁸.

Indien deze twee soorten wettelijke vermoedens samen voorkomen, spreekt men van een gemengd wettelijk vermoeden¹¹⁹. Daarvan is sprake wanneer de wetgever het tegenbewijs door de tegenpartij toelaat, maar dit aan bepaalde restricties onderwerpt. De wetgever schrijft als het ware voor op welke wijze het tegenbewijs geleverd moet worden¹²⁰.

¹¹¹ Cass. 27 januari 1995, *Arr.Cass.* 1995, 89.

¹¹² H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 950.

¹¹³ B. SAMYN, *Privaatrechtelijk bewijs: een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story Publishers, 2012, 372.

¹¹⁴ Art. 1316 BW.

¹¹⁵ Art. 315 BW.

¹¹⁶ Art. 666 BW.

¹¹⁷ E. DIRIX, B. TILLEMEN en P. VAN ORSHOVEN, *De Valks juridisch woordenboek*, Antwerpen, Intersentia, 2010: Weerlegbaar: dat slechts geldt tot bewijs van het tegendeel. Onweerlegbaar: dat geen tegenbewijs toelaat.

¹¹⁸ H. De Page, *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 964.

¹¹⁹ H. MINJAUW en J. VANDENDRIESSCHE, "Het tegenbewijs in burgerlijke zaken. Bewijslast en bewijsrisico" in X., *Bestendig handboek Verbintenissenrecht*, Mechelen Kluwer, 2007, VI. 2-7, nr. 5114.

¹²⁰ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 231.

2.4 Bewijswaarde

Artikel 1352 BW bepaalt dat het wettelijk vermoeden degene in wiens voordeel het bestaat, ontslaat van elk bewijs. In sommige rechtsleer¹²¹ worden wettelijke vermoedens dan ook niet als bewijsmiddel beschouwd, maar als wet in de materiële betekenis: abstracte, duurzame en eenzijdige bevelen van de wetgever die de bewijslast regelen¹²².

Een wettelijk vermoeden ontslaat diegene in wiens voordeel het vermoeden werkt van de bewijslevering. Deze bewering is in principe juist maar moet toch gerelativeerd worden. Het is namelijk zo dat de persoon in wiens voordeel het vermoeden speelt ontslaan is van iedere bewijslast. Maar dit is nadat het vastgesteld is dat de persoon in kwestie zo een persoon is, in wiens voordeel het vermoeden speelt (met andere woorden deze persoon moet binnen het toepassingsgebied vallen, anderen profiteren niet van het vermoeden). Er moet dus altijd bewezen worden dat de persoon die het vermoeden wil invoeren in zijn voordeel, voldoet aan de toepassingsvoorwaarden van dat vermoeden. Het is niet zo dat eender wie een wettelijk vermoeden kan invoeren¹²³. Dit zal verder in dit werk bewezen worden bij alle wettelijke vermoedens die ik aanhaal.

Wanneer niet wordt aangetoond dat iemand voldoet aan de toepassingsvoorwaarden, dan geldt het gemene recht. Eens iemand wel kan aantonen dat de toepassingsvoorwaarden van een wettelijk vermoeden voldaan zijn, geniet deze persoon van een veel lichtere bewijslast. Dan is de rechter immers verplicht de gevolgtrekking van de wetgever te volgen, en moet deze partij in eerste instantie niets meer bewijzen (wat er bewezen moet worden hangt af van het tegenbewijs van de andere partij). Dit is ook een van de kenmerken van een wettelijk vermoeden, het heeft een algemene draagwijdte¹²⁴. De rechter moet er rekening mee houden, ongeacht de concrete feiten van het geschil.

Het onderscheid in soorten wettelijke vermoedens werd hierboven beschreven. Het heeft ook zijn nut om dit onderscheid door te trekken qua bewijswaarde. Een eerste soort was het weerlegbaar wettelijk vermoeden. Dit keert als ware de bewijslast om. Het is niet langer de persoon in wiens voordeel het vermoeden speelt, die de bewijsvoering moet doen in het geding, maar de tegenpartij die het tegenbewijs moet leveren. Het tegenbewijs dat dan geleverd moet worden kan bestaan uit het bewijs dat de toepassingsvoorwaarden in dat concrete geval niet voldaan zijn, dus dat er niet op het wettelijk vermoeden gesteund mag worden¹²⁵.

Met betrekking tot het gemengd wettelijk vermoeden geldt dezelfde redenering met die uitzondering dat het tegenbewijs enkel is toegelaten op de wijze(n) voorzien door de wetgever.

¹²¹ B. SAMYN, *Privaatrechtelijk bewijs: een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story Publishers, 2012, 373.

¹²² L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 230 en D. MOUGENOT, *Droits des obligations: la preuve*, Brussel, Larcier, 2002, 282.

¹²³ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 237.

¹²⁴ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 238.

¹²⁵ W. VAN GERVEN en S. COVEMAEKER, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2010, 686 en L. CORNELIS, *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 231.

Het onweerlegbaar wettelijk vermoeden is per definitie onweerlegbaar. De tegenpartij kan hier bijgevolg geen enkel tegenbewijs leveren zelfs indien dit voorhanden zou zijn¹²⁶.

Uit de formulering van artikel 1352 BW leidt De Page af dat in de regel de wettelijke vermoedens onweerlegbaar zijn, en de weerlegbare vermoedens de uitzondering vormen. Hij verduidelijkt wel dat een wettelijk vermoeden slechts onweerlegbaar is, indien de wet bepaalde handelingen nietig verklaart of de rechtsvordering ontzegt aan de tegenpartij¹²⁷.

2.5 Nederland

Net zoals in België bestaat er ook in Nederland een tweede soort vermoedens, namelijk de wettelijke vermoedens¹²⁸. Deze vermoedens berusten op de opvatting van de wetgever dat het feit, dat omwille van een vermoeden wordt aangenomen, naar algemene menselijke en maatschappelijke ervaring het meest waarschijnlijke is¹²⁹. Het is het meest aangewezen instrument hiervoor in een concreet geval.

Het wettelijk vermoeden wordt vervolgens ook opgedeeld in twee types: het weerlegbaar wettelijk vermoeden en het onweerlegbaar wettelijk vermoeden.

Het onweerlegbaar vermoeden wordt niet anders bekeken als een zuivere rechtsregel¹³⁰. De wet leidt in dit geval uit bepaalde feiten onweerlegbaar het voortbestaan van andere feiten af, er is geen tegenbewijs toegestaan. Vooraanstaande Nederlandse auteur Asser pleit ervoor om in deze situatie het begrip 'vermoeden' niet langer te gebruiken. Een partij die zich beroept op een onweerlegbaar wettelijk vermoeden moet enkel nog de toepassingsvoorwaarden voor dat vermoeden bewijzen. Dit is niet anders in het geval van een materieel rechtsregel, het vermoeden heeft dan geen bewijsrechtelijke betekenis meer¹³¹.

Het weerlegbaar vermoeden daarentegen houdt rechtsregels in ten aanzien van de bewijslast (bewijsleveringslast¹³² en bewijsrisico¹³³). Door de bewijslast in een concreet geval te beïnvloeden kan de wetgever ervoor zorgen dat een partij de beoogde bescherming van een rechtsregel niet misloopt. Een partij die blootgesteld wordt aan een te zware bewijslast zal immers bescherming mislopen¹³⁴. Binnen de weerlegbare wettelijke vermoedens zijn drie categorieën te onderscheiden. Ten eerste de vermoedens in eigenlijke zin, met een sterk feitelijk karakter. De wet verbindt aan feit A het bestaan van feit B vast. Bij een tweede categorie is het verband tussen de feiten en het meest waarschijnlijke gevolg daarvan vrij los geworden. De keuze van de wetgever voor een

¹²⁶ B. CATTOIR, *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 238.

¹²⁷ H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 965.

¹²⁸ W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 298.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 299.

¹³² Bewijsleveringslast: de last die op een partij rust om in een proces, ten overstaan dan de rechter bewijs te leveren. Zoals omschreven in W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 270.

¹³³ Bewijsrisico: hetgeen aan het einde van de bewijslevering moet gelden als het bewijs dat door de partij niet is geleverd. Zoals omschreven in W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 272.

¹³⁴ W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 298.

bepaald gevolg en een bepaalde bewijslastverdeling staan op zichzelf. De derde categorie worden eigenlijk gepresenteerd als vermoedens maar zijn dit niet meer. Ze houden enkel een regel van bewijslastregeling in¹³⁵. In de praktijk wordt deze indeling niet gemaakt, maar de rechter zou er wel gebruik van kunnen maken om te besluiten welke eisen hij stelt aan het tegenbewijs (hoger, lager).

¹³⁵ W.H.D. ASSER, *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 300.

Deel III: Vermoedens in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht

1. Weerlegbare vermoedens

Artikel 1384 BW voorziet naar Belgisch recht niet in een algemene aansprakelijkheid voor daden van personen waarvoor men instaat. Er gelden slecht drie specifieke gevallen (zoals verder zal blijken) waarin een persoon aansprakelijk is voor schade aangericht door anderen.

Het Franse recht, dat een identiek artikel 1384 Code Civil heeft, ziet dit anders. Het Franse Hof van Cassatie heeft zich in het arrest Bliék¹³⁶ definitief uitgesproken in het voordeel van een algemene aansprakelijkheid voor personen. De feiten van dit arrest waren als volgt: een gehandicapt persoon die verbleef in een centrum voor gehandicapten slaagde er in om een brand te stichten. Deze brand verwoeste een bos dat toebehoorde aan meneer Bliék. Het Hof oordeelde dat het centrum aansprakelijk was voor de daden van de gehandicapte persoon.

Dit arrest heeft in België ook voor een interessante discussie gezorgd totdat het Hof van Cassatie deze discussie beslecht heeft. Het Hof heeft zich uitgesproken tegen een algemene regel voor aansprakelijkheid voor personen. Het hof deed dit in het arrest van 19 juni 1997¹³⁷, waarin besloten werd dat de kwalitatieve aansprakelijkheid beperkt zou blijven tot de exhaustief opgesomde gevallen in het burgerlijk wetboek. Deze zullen nu verder besproken worden, in hun respectievelijke onderverdeling bij de weerlegbare of onweerlegbare vermoedens .

1.1 Buitencontractuele aansprakelijkheid Burgerlijk wetboek

1.1.1 Vader en moeder voor hun minderjarige kinderen

Artikel 1384, lid 2 BW luidt als volgt: “*De vader en de moeder zijn aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen*”. Uit deze bepaling zijn verscheidene voorwaarden af te leiden.

1.1.1.1 Toepassingsvoorwaarden

De eerste vraag die we moeten beantwoorden is: wie is de aansprakelijk geachte? In het artikel staat dat de vader en de moeder aansprakelijk zijn. Dit wordt restrictief toegepast: enkel de ouders en eventueel de adoptieouders vallen in deze categorie¹³⁸. In het geval dat ze beiden nog in leven zijn, en beiden in het leven van hun kind aanwezig zijn, zijn ze dus *in solidum*¹³⁹ gehouden tot het vergoeden van de schade veroorzaakt door hun kind. Indien beide ouders overleden zijn, kan geen toepassing gemaakt worden van dit artikel. In het niet zo vergezochte geval dat het kind verder opgevoed wordt door een grootouder, tante, oom, voogd, toezienende voogd of andere persoon, is

¹³⁶ Cass. 29 maart 1991, *JT* 1991, 600.

¹³⁷ Cass. 19 juni 1997, *Arr.Cass.* 1997, 670.

¹³⁸ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 64.

¹³⁹ Artikel 1384 lid 2 BW en H. BOCKEN, “Aansprakelijkheid van en voor minderjarigen”, *De Verz.* 2006, 312.

het artikel niet van toepassing. Zelfs niet indien ze de facto instaan voor het toezicht en de gehele opvoeding van de minderjarige¹⁴⁰. Feitelijke vermoedens kunnen hier wel een oplossing bieden.

Indien de ouders gescheiden zijn, of in ieder geval gescheiden leven, geldt het vermoeden nog steeds voor hen beiden. Het feit dat het kind slechts bij één ouder inwoont, belet niet dat de andere ouder ook nog onder het vermoeden gaat vallen¹⁴¹. Zoals verder besproken zal worden is het voor deze ouder deels gemakkelijker om het vermoeden te weerleggen.

De kinderen die onder dit artikel vallen moeten minderjarig¹⁴² zijn. Voor de kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders heeft het geen enkel belang of het kind schuldbekwaam of schuldontbekwaam is. Zodra de leeftijd van achttien jaar bereikt is echter, eindigt de kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders.

Zoals algemeen bekend, bestaat de foutvereiste normaal uit twee bestanddelen: een objectief en een subjectief bestanddeel¹⁴³. Voor de kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders is het voldoende indien aan het objectieve bestanddeel voldaan is, een objectieve onrechtmatigheid dus¹⁴⁴. Hier komt nogmaals terug dat de schuldontbekwaamheid van de minderjarige geen rol speelt. Wat wel nog vereist is, is dat de objectief onrechtmatige daad toerekenbaar is aan de minderjarige¹⁴⁵. Deze objectieve onrechtmatigheid kan weerlegd worden in geval van vreemde oorzaak, dus overmacht, of een andere rechtvaardigingsgrond¹⁴⁶. Meestal zal dit de fout van het slachtoffer zelf zijn of fout van een derde¹⁴⁷.

1.1.1.2 Vermoeden

Artikel 1384, lid 2 BW voorziet in een dubbel foutvermoeden in hoofde van de ouders. De *ratio legis* hiervan bestaat in de vergoeding van de slachtoffers¹⁴⁸. Kinderen zijn vaak, zo niet bijna altijd, onvermogen. Wanneer er geen kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders zou bestaan, zouden de slachtoffers altijd in de kou blijven staan. Ouders worden geacht zowel een fout in de opvoeding, als een fout in het toezicht begaan te hebben. Bovendien geldt er ook een vermoeden van oorzakelijk verband tussen deze fouten van de ouders en de veroorzaakte schade¹⁴⁹.

Dit is een wettelijk weerlegbaar aansprakelijkheidsvermoeden. Het is echter een dubbel foutvermoeden, dus moeten ook beide deelaspecten cumulatief weerlegd worden¹⁵⁰. Een fout in het toezicht is afhankelijk van de feiten relatief gemakkelijk te weerleggen. Vooral in het geval dat het kind zich op school bevindt ten tijde van de onrechtmatigheid, of bij de jeugdbeweging, opvang, enzoverder. Indien het kind woont bij één ouder, is het voor de andere ouder niet moeilijk om te

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Brussel 21 december 1999, *RGAR* 2001, nr. 13396.

¹⁴² Art. 1384, lid 2 BW.

¹⁴³ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 40.

¹⁴⁴ Cass. 7 maart 1957, *Arr. Cass.* 1957, 546 en W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 381.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 383.

¹⁴⁷ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 554.

¹⁴⁸ J. FAGNART, "Responsabilité du fait d'autrui" in X., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 192.

¹⁴⁹ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 66.

¹⁵⁰ Cass. 24 mei 1982, *Arr. Cass.* 1981-82, 1179 en Cass. 23 februari 1989, *Arr. Cass.* 1988-89, 721.

bewijzen dat het kind niet onder zijn toezicht stond. Een normaal toezicht houdt geen resultaatsverbintenis in, maar moet beoordeeld worden in alle redelijkheid, en in het licht van de concrete omstandigheden¹⁵¹. Er zijn verschillende feitelijke factoren die de graad van toezichtplicht beïnvloeden, namelijk de leeftijd van het kind, zijn karakter, de zeden en gewoonten van de maatschappij, eventuele antecedenten enzoverder¹⁵². Daarnaast moet de fout in de opvoeding weerlegd worden door beide ouders. De opvoeding van een kind is uiteraard geen resultaatsverbintenis, en dus ook moeilijk te bewijzen. Rechtspraak bevestigt dit. De ouders moeten concrete elementen voorleggen om te bewijzen dat er geen foute opvoeding geweest is¹⁵³. Hierbij wordt ook rekening gehouden met de leeftijd van het kind, zijn persoonlijke eigenschappen, het milieu waarin het leeft, de opleiding en het beroep van zijn ouders, en dit 'in het licht van de actuele realiteit van het leven, de bestaande maatschappelijke opvattingen en de concrete levensomstandigheden van het betrokken gezin'¹⁵⁴. In de huidige rechtspraak en rechtsleer zijn twee strekkingen te onderscheiden. Een deel van de rechtspraak leidt uit het feit dat de minderjarige de onrechtmatige daad louter begaan heeft af dat er sowieso een gebrek in de opvoeding van de ouders is (rekening houdend met de aard en ernst van de gedraging). Andere uitspraken zijn genuanceerder en analyseren de opvoeding als geheel (concrete elementen, moraal en morele bewustzijn)¹⁵⁵.

Nochtans is er in België (net zoals in Nederland beneden zal blijken) ook een tendens naar objectieve aansprakelijkheid van de ouders. De tendens in België staat wel nog in zijn babyschoentjes in vergelijking met Nederland. Het Hof van beroep in Brussel heeft in een opmerkelijke arrest¹⁵⁶ zich uitgesproken tegen de vereiste van dubbel tegenbewijs. Het Hof besloot namelijk dat de ouders niet langer een negatief bewijs moesten leveren (dat er geen fout in opvoeding en toezicht was), maar dat ze een positief bewijs moeten leveren (dat de onrechtmatige daad van hun kind een externe oorzaak heeft, die buiten hun invloedssfeer ligt). Het Hof motiveerde dit door aan te halen dat de rechtspraak door het instellen van een vermoeden van fout in de opvoeding en fout in het toezicht, een fictie gecreëerd heeft. Een fictie die daarenboven niet is aangepast aan de hedendaagse realiteit. Ook steunt deze fictie op de illusie dat de ouder het (negatieve) feit kan bewijzen dat hij geen enkele tekortkoming in de opvoeding begaan heeft¹⁵⁷. Deze uitspraak creëert dus een objectieve aansprakelijkheid in de zin dat de ouders in hun hoedanigheid van ouder automatisch aansprakelijk zijn, tenzij ze een vreemde oorzaak kunnen bewijzen. De rechtsleer heeft deze arresten niet al te positief onthaald¹⁵⁸. Tegen een gelijkaardig arrest van het Hof van Beroep te Brussel werd cassatieberoep¹⁵⁹ ingesteld. Uit dit arrest kan niet

¹⁵¹ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 543.

¹⁵² Luik 23 november 2001, *Journ.dr.Jeun.* 2005, afl. 249, 71 en Gent 13 mei 2004, *NjW* 2004, afl. 90, 1279.

¹⁵³ Jeugdrb. Brussel 3 mei 2002, *TJK* 2002, 196 en S. STIJNS, *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 67.

¹⁵⁴ Brussel 23 april 2001, *RGAR* 2002, afl. 5, nr. 13.552.

¹⁵⁵ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 548-554.

¹⁵⁶ Brussel 24 juni 2009, *JT* 2009, afl. 6366, 616. Andere voorbeelden zijn terug te vinden in: Brussel 23 oktober 2007, *RGAR* 2010, afl. 6, nr. 14.652 en Brussel 25 oktober 2007, *NjW* 2008, afl. 176, 128.

¹⁵⁷ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 540.

¹⁵⁸ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 69.

¹⁵⁹ Cass. 12 februari 2008, *JT* 2009, afl. 6366, 613.

worden afgeleid dat het Hof van Cassatie de mening van het Hof van Beroep deelt. Ook is er in 2010 al een wetsvoorstel ingediend door mevrouw Martine Taelman¹⁶⁰. Zij stelde voor om artikel 1384, lid 2 BW als volgt te laten luiden: *"De vader en de moeder zijn aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen tenzij er sprake is van overmacht of een eigen fout van het slachtoffer"*¹⁶¹. In artikel 1384 lid 5 zouden de ouders ook geschrapt worden, waardoor deze hun aansprakelijkheid niet meer zouden kunnen weerleggen door te bewijzen dat ze de foutieve gedraging van hun kinderen niet konden beletten¹⁶². Dit wetsvoorstel is ingetrokken vooraleer volledig behandeld te worden in de senaat.

Nochtans zou het een positieve zaak zijn vanuit slachtofferperspectief. De huidige situatie zorgt er meestal toch voor dat ouders aansprakelijk zijn voor hun kinderen, het is namelijk zeer moeilijk om aan te tonen dat er geen fout gebeurd is in de opvoeding. Naar mijn mening zou het veel beter zijn om ouders objectief aansprakelijk te stellen. Zij zijn ten slotte verantwoordelijk voor hun kinderen. Ze hebben een verplichting om hun kind een passende opvoeding te geven en er toezicht op te houden¹⁶³. Wanneer er dan effectief een externe oorzaak is voor het gedrag van het kind, is het niet meer als billijk dat ouders dan hun aansprakelijkheid zouden kunnen weerleggen. In de voorbereidende werken van het Burgerlijk Wetboek is ook terug te vinden dat de wetgever deze aansprakelijk vooral in het leven wilde roepen voor de benadeelden: *"La responsabilité des pères, des instituteurs (...) est un garantie et souvent seulement la seule garantie de la réparation des dommages"*¹⁶⁴.

1.1.1.3 Nederland

In Nederland is de regeling omtrent de aansprakelijkheid van de kinderen zelf terug te vinden in artikel 164 van boek 6 van het Burgerlijk Wetboek. Het luidt als volgt: *"Een gedraging van een kind dat de leeftijd van veertien jaren nog niet heeft bereikt, kan aan hem niet als een onrechtmatige daad worden toegerekend"*. Dit is hetzelfde principe als in het Belgisch recht, enkel nemen wij de jaren des onderscheids (zeven jaar) als scharnierpunt, terwijl in Nederland deze leeftijd wettelijk vastgelegd is op veertien jaar. In samenhang met artikel 6:169 BW kunnen we besluiten dat ouders altijd kwalitatief aansprakelijk zijn voor hun kinderen tot veertien jaar.

Artikel 6:169 eerste lid BW luidt: *"Voor schade aan een derde toegebracht door een als een doen te beschouwen gedraging van een kind dat nog niet de leeftijd van veertien jaren heeft bereikt en aan wie deze gedraging als een onrechtmatige daad zou kunnen worden toegerekend als zijn leeftijd daaraan niet in de weg zou staan, is degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over het kind uitoefent, aansprakelijk"*. Voor ouders van kinderen tussen veertien en zestien jaar oud, geldt de kwalitatieve aansprakelijkheid ook altijd, tenzij de ouders kunnen bewijzen dat hen niet kan worden verweten dat ze de gedraging van het kind niet hebben belet. Dit is terug te vinden in artikel 6:169 tweede lid: *"Voor schade, aan een derde toegebracht door een fout van een kind dat*

¹⁶⁰ Wetsvoorstel tot invoering in het Burgerlijk Wetboek van een objectieve aansprakelijkheid van de ouders voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen, *Parl. St.* Senaat 2010-11, nr. 5/48-1.

¹⁶¹ Art. 2 Wetsvoorstel tot invoering in het Burgerlijk Wetboek van een objectieve aansprakelijkheid van de ouders voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen, *Parl. St.* Senaat 2010-11, nr. 5/48-1.

¹⁶² *Ibid.*

¹⁶³ Cass. 14 februari 2003, *Arr. Cass.* 2003, afl. 2, 409.

¹⁶⁴ J. FAGNART, "Responsabilité du fait d'autrui" in X., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 192.

de leeftijd van veertien jaren al wel maar die van zestien jaren nog niet heeft bereikt, is degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over het kind uitoefent, aansprakelijk, tenzij hem niet kan worden verweten dat hij de gedraging van het kind niet heeft belet”.

Omtrent de handeling die vereist is door het kind kan ik kort zijn. Artikel 6:164 BW spreekt over een *gedraging*, en artikel 6:169 BW specificeert dit naar een *als een doen te beschouwen gedraging*. Dit betekent dus dat een handeling vereist is, een louter nalaten valt hier niet onder.

Volgens Nederlandse rechtsleer¹⁶⁵ lijkt de kwalitatieve aansprakelijkheid in het algemeen zich te wenden naar een risicoaansprakelijkheid. Dit is niet het geval voor de aansprakelijkheid van de ouders. In artikel 6:169 tweede lid zien we duidelijk het foutbegrip terug komen. Deze foutaansprakelijkheid werd bevestigd in een arrest van de Hoge Raad op 26 november 1948¹⁶⁶. De Hoge Raad oordeelde dat er sprake is van een (wettelijk) vermoeden van schuld, met de mogelijkheid van tegenbewijs door de ouders (omkering van de bewijslast). De ouders hebben een plicht van toezicht over hun kinderen, gerechtvaardigd door hun speciale band.

Net als in België kunnen we dus concluderen dat er in Nederland op dit moment ook een wettelijk vermoeden speelt tegen de ouders van een kind dat een onrechtmatige daad heeft gepleegd. Wel maakt de Nederlandse wetgever een onderscheid naargelang de leeftijd. Kinderen onder veertien jaar geven aanleiding tot kwalitatieve aansprakelijkheid die omschreven kan worden als een risicoaansprakelijkheid. Hier speelt een onweerlegbaar vermoeden. Kinderen tussen veertien en zestien jaar geven aanleiding tot kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders die kan omschreven worden als een foutaansprakelijkheid waarbij het vermoeden weerlegbaar is. Schematisch samenvattend:

	Kind jonger dan 14 jaar	Kind van 14 of 15 jaar	Kind van 16 jaar of ouder
Kind	Niet aansprakelijk (artikel 6:164 BW)	Aansprakelijk (artikel 6:162 BW)	Aansprakelijk (artikel 6:162 BW)
Ouder(s)	Aansprakelijk (artikel 6:169 lid 1 BW): ONWEERLEGBAAR.	Aansprakelijk (artikel 6:169 lid 2 BW) TENZIJ weerleggen vermoeden, bewijzen dat voldoende toezicht	Niet aansprakelijk TENZIJ voor eigen fout (artikel 6:162 BW)

Volledigheidshalve moet vermeld worden dat deze situatie misschien binnenkort gaat wijzigen. Er is een wetsvoorstel ingediend dat de nodige veranderingen zal teweegbrengen, namelijk wetsvoorstel 30519¹⁶⁷. Een Kamerlid stelt de volgende wijziging voor van artikel 6:169 tweede lid: *“Voor schade aan een derde toegebracht door een fout van een minderjarige die de leeftijd van veertien jaren heeft bereikt, is degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over de minderjarige uitoefent*

¹⁶⁵ I. GIESEN, *Bewijs en aansprakelijkheid. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de bewijslast, de bewijsvoeringslast, het bewijsrisico en de bewijsrisico-omkering in het aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2001, 107.

¹⁶⁶ HR 26 november 1948, NJ 1949,149.

¹⁶⁷ Wetsvoorstel 2 september 2010 tot invoering in het Burgerlijk Wetboek van een objectieve aansprakelijkheid van de ouders voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen, Kamerstukken I, 2011/12, 30519, A.

aansprakelijk. In de onderlinge verhouding met de minderjarige behoeft degene die het ouderlijk gezag of de voogdij uitoefent niet in de schadevergoeding bij te dragen". Hierin zien we twee wijzigingen. Ten eerste wordt er gesproken over minderjarigheid in de nieuwe versie. De leeftijdsgrens van zestien jaar wordt dus opgetrokken naar achttien jaar. Ten tweede verdwijnt de foutaansprakelijkheid van de ouders omschreven in het huidige artikel (hem niet kan worden verweten dat hij de gedraging van het kind niet heeft belet). Deze foutaansprakelijkheid maakt plaats voor een risicoaansprakelijkheid. Het vermoeden zal dan waarschijnlijk mee verdwijnen of alleszins omgezet worden in een onweerlegbaar vermoeden, onafhankelijk van de leeftijd van de minderjarige.

1.1.1.4 DCFR

Boek 6 artikel 3:103 – Persoonlijke aansprakelijkheid van personen onder 18 jaar

- (1) A person under eighteen years of age is accountable for causing legally relevant damage according to VI. – 3:102 (Negligence) sub-paragraph (b) only in so far as that person does not exercise such care as could be expected from a reasonably careful person of the same age in the circumstances of the case.*
- (2) A person under seven years of age is not accountable for causing damage intentionally or negligently.*
- (3) However, paragraphs (1) and (2) do not apply to the extent that:*
 - a) the person suffering the damage cannot obtain reparation under this Book from another; and*
 - b) liability to make reparation would be equitable having regard to the financial means of the parties and all other circumstances of the case*

Boek 6 artikel 3:104 – Aansprakelijkheid van toeziende personen voor schade veroorzaakt door kinderen

- (1) Parents or other persons obliged by law to provide parental care for a person under fourteen years of age are accountable for the causation of legally relevant damage where that person under age caused the damage by conduct that would constitute intentional or negligent conduct if it were the conduct of an adult.*
- (2) An institution or other body obliged to supervise a person is accountable for the causation of legally relevant damage suffered by a third party when:*
 - (a) the damage is personal injury, loss within VI. – 2:202 (Loss suffered by third persons as a result of another's personal injury or death) or property damage;*
 - (b) the person whom the institution or other body is obliged to supervise caused that damage intentionally or negligently or, in the case of a person under eighteen, by conduct that would constitute intention or negligence if it were the conduct of an adult; and*
 - (c) the person whom the institution or other body is obliged to supervise is a person likely to cause damage of that type.*

(3) *However, a person is not accountable under this Article for the causation of damage if that person shows that there was no defective supervision of the person causing the damage.*

Paragraaf 1 van dit artikel handelt over de aansprakelijkheid van ouder(s)/voogd(en) voor hun kinderen. De leeftijdsgrens gekozen door de opstellers van de DCFR ligt op veertien jaar. Om de tijdlijn duidelijk te krijgen moet er ook teruggerepen worden naar artikel 3:103 van boek 6. Kinderen beneden de zeven jaar zijn nooit zelf aansprakelijk voor nalatigheid en zelfs ook niet voor opzettelijk veroorzaakte schade. De ouders van dit kind zijn wel kwalitatief aansprakelijk. Kinderen tussen zeven en veertien jaar kunnen samen met hun ouders die kwalitatief aansprakelijk zijn, persoonlijk aansprakelijk gesteld worden op voorwaarde dat ze niet dezelfde zorg voor de dag leggen als verwacht kan worden van een persoon van de zelfde leeftijd in de omstandigheden van de zaak. Kinderen boven veertien jaar zijn persoonlijk aansprakelijk, ondanks dat zij minderjarig zijn. Hun schadeberokkend gedrag komt dus neer op een objectief onrechtmatige daad, aangezien geen rekening wordt gehouden met hun ontoerekeningsvatbaarheid.

De grond van aansprakelijkheid van de ouders is de plicht voor toezicht te houden op minderjarige kinderen (kinderen beneden de veertien jaar) en niet louter het ouder zijn van het kind¹⁶⁸. Wanneer het toezicht niet op een correcte manier gebeurd is treedt het vermoeden van aansprakelijkheid in werking. Het is hierbij niet van belang of het gebrekkig toezicht een schending van een verplichting was of vermeden kon worden door een redelijk en voorzichtig persoon in dezelfde omstandigheden¹⁶⁹. Het is ook niet van belang dat het kind zich feitelijk maar onder het toezicht van één ouder bevond¹⁷⁰. Wanneer het kind bijvoorbeeld samen met de vader een uitstap maakt, en de moeder is thuis of op het werk, zal de moeder ook kwalitatief aansprakelijk zijn. Dit wordt pas uitgeschakeld wanneer het kind feitelijk gezien niet onder toezicht van de ouders kan staan, wanneer dit onmogelijk is¹⁷¹. Denk bij wijze van voorbeeld maar aan de situatie waar het kind op internaat zit, of aanwezig is op school. Hieruit volgt dus ook dat het vermoeden van ouderlijke aansprakelijkheid niet verenigbaar is met de aansprakelijkheid van onderwijzers¹⁷².

Het is echter een weerlegbaar vermoeden. Dit valt af te leiden uit paragraaf 3 van artikel 3:104. Een ouder is niet aansprakelijk wanneer hij kan bewijzen dat er geen fout in het toezicht gebeurd is, met andere woorden er is ook een omkering van de bewijslast door dit vermoeden (net zoals in het Belgische en Nederlandse recht). Dit tegenbewijs voor de ouders lijkt makkelijker te leveren zijn dan momenteel in het kader van artikel 1384 lid 2 BW, waarbij ook het tegenbewijs van een fout in de opvoeding noodzakelijk is om te ontsnappen aan kwalitatieve aansprakelijkheid¹⁷³.

¹⁶⁸ E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3435.

¹⁶⁹ E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3439.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3439.

¹⁷² Zie o.m. B. DUBUISSON, V. CALLEWAERT, B. DE CONINCK en G. GATHEM, *La reponsabilité civile. Chronique de jurisprudence 1996-2007, Volume 1: Le fait générateur et le lien causal*, Brussel, Larcier, 2009, 919.

¹⁷³ L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliekante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Intersentia, Antwerpen, 2011, 106.

Een ouder van een kind jonger dan veertien jaar kan nog op een andere manier ontsnappen aan kwalitatieve aansprakelijkheid. De *ratio legis* van de ouderlijke aansprakelijkheid ligt in het feit dat jonge kinderen vaak handelen op een manier die voor volwassenen beschouwd zou worden als nalatig¹⁷⁴. Kinderen leggen nu eenmaal niet dezelfde zorg aan de dag in hun handelingen als volwassenen. Of het kind beseftte dat zijn handelen gevaarlijk of mogelijk schadeverwekkend was, heeft geen relevantie¹⁷⁵. Indien een ouder kan bewijzen dat het kind gehandeld heeft op dezelfde manier als een volwassene gehandeld zou hebben, moest deze in de plaats van het kind zijn geweest, dan valt de schadeverwekkende handeling niet onder de kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouder¹⁷⁶.

De twee aangehaalde artikelen werken onafhankelijk van elkaar. Het is perfect mogelijk in een feitelijk geval dat de voorwaarden voor beide artikelen vervuld zijn. Dan zijn de ouders en het kind samen *in solidum* aansprakelijk (verwijzing naar artikel 6:105 van boek 6 DCFR)¹⁷⁷.

Inhoudelijk zijn de artikelen van de DCFR vergelijkbaar met deze van het Nederlandse recht, zelfs de leeftijd van veertien jaar komt hierin terug. Het Belgische recht verschilt wat qua voorwaarden, met name: achttien jaar, vermoeden van fout in het toezicht en fout in de opvoeding,... . De DCFR heeft echter wel een nadeel voor de slachtoffers van kinderen tussen veertien en achttien jaar. Voor deze kinderen zijn de ouders vaak niet kwalitatief aansprakelijk, bij wie moet het slachtoffer dan aankloppen? Insolvable minderjarigen? Deze regeling is betreurbaar.

¹⁷⁴ E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3436.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3437.

1.1.2 Onderwijzers en ambachtslieden

1.1.2.1 Toepassingsvoorwaarden

De regeling omtrent aansprakelijkheid voor schade aangericht door leerlingen en leerjongens is terug te vinden in artikel 1384 lid 4 van het Burgerlijk Wetboek, en luidt als volgt: “*De onderwijzers en de ambachtslieden, voor de schade door hun leerlingen en leerjongens veroorzaakt gedurende de tijd dat deze onder hun toezicht staan*”.

Dit artikel regelt de aansprakelijkheid van onderwijzers en ambachtslieden, die in deze zin te verstaan zijn als diegenen die onderwijs of beroepsonderwijs verstrekken aan leerlingen of leerjongens¹⁷⁸. Het begrip onderwijs wordt in de rechtspraak ook ruim begrepen en gaat over elke vorm van onderricht, van wetenschappelijke tot technische, artistieke, professionele of zelfs maatschappelijke aard¹⁷⁹. De leerlingen of leerjongens zijn zij die onderwijs of beroepsopleiding volgen, zowel meerderjarigen als minderjarigen¹⁸⁰. De aansprakelijkheid van de onderwijzer of ambachtsman komt in het gedrang wanneer zijn leerling respectievelijk leerjongen, door een gedraging die een fout uitmaakt, schade veroorzaakt aan een derde, onder zijn toezicht.

1.1.2.2 Vermoeden

Wanneer aan al deze elementen voldaan is, treedt het vermoeden van fout in het toezicht in werking tegen de onderwijzer of ambachtsman. Dit is een weerlegbaar wettelijk vermoeden. De onderwijzer of ambachtsman mag het tegenbewijs leveren, dat hij bijvoorbeeld wel op een degelijke manier toezicht heeft gehouden maar dat hij de foute gedraging redelijkerwijze gewoon niet had kunnen voorkomen. Dit moet natuurlijk gedaan worden rekening houdend met de feiten van de zaak. Er wordt bijvoorbeeld rekening gehouden met de leeftijd van de leerlingen, en met de aard van de foutieve gedraging¹⁸¹. Dit betekent “*dat het vermoeden van aansprakelijkheid dus op een persoonlijke fout berust en door het bewijs van het tegendeel van die fout kan worden weerlegd*”¹⁸². De rechtspraak is het er over eens dat de toezichtplicht van de onderwijzer of ambachtsman met redelijkheid en met zin voor realiteit moet worden beoordeeld¹⁸³. Er moet rekening gehouden worden met verschillende feitelijke elementen zoals de leeftijd van het kind, de plaats van het ongeval, het aantal kinderen, de noodzaak van bijzonder toezicht, antecedenten, enzoverder. In de praktijk wordt altijd rekening gehouden met drie elementen¹⁸⁴: (1) plotse en onvoorziene onrechtmatige daad, (2) leeftijd van het kind en (3) gevaarlijke activiteit. Het plotse en onvoorzienbare karakter van de onrechtmatige gedraging van het kind is een belangrijk element dat in het voordeel van de onderwijzer speelt. Het moet echter *in concreto* bewezen worden dat de onderwijzer deze gedraging met zekerheid niet kon verhinderen¹⁸⁵. Dit wordt bijvoorbeeld niet

¹⁷⁸ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 136.

¹⁷⁹ Cass. 3 december 1986, *Arr. Cass.* 1986-87, 442.

¹⁸⁰ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 136.

¹⁸¹ W. VAN GERVEN, *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 386.

¹⁸² Cass. 10 oktober 2003, *Arr. Cass.* 2003, afl. 10, 1845.

¹⁸³ Antwerpen 27 maart 2002, *Journ.dr.jeun.* 2005, afl. 249, 71.

¹⁸⁴ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, “Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008”, *TPR* 2011, afl. 2, 570-574.

¹⁸⁵ Brussel 26 juni 2006, *RGAR* 2007, afl. 9, nr. 14.314.

aanvaard wanneer het kind in kwestie al eerder agressief gedrag vertoond heeft¹⁸⁶. Een tweede element waar rekening mee wordt gehouden is de leeftijd, hoe jonger de leerling, hoe strenger en meer nauwlettend het toezicht van de onderwijzer / ambachtsman moet zijn¹⁸⁷. Een derde element dat van belang is, is de gevaarlijkheidsgraad van de activiteit die wordt georganiseerd¹⁸⁸. Natuurlijk gebruikt de rechter ook een dosis gezond verstand in de beoordeling hiervan.

Samen met de aansprakelijkheid van ouders voor hun minderjarige kinderen van artikel 1384 lid 2 BW, is dit de enige foutaansprakelijk die tot op heden een foutaansprakelijk gebleven is. Hiermee bedoel ik aansprakelijkheid gebaseerd op een fout, en gekoppeld aan een weerlegbaar vermoeden van aansprakelijkheid.

1.1.2.3 Artikel 1384, lid 5 BW

Aan de ouders en de onderwijzers of ambachtslieden wordt door de wetgever zelf de mogelijkheid gegeven om zich van aansprakelijkheid te bevrijden in artikel 1384, laatste lid, dat luidt als volgt: *“De hierboven geregelde aansprakelijkheid houdt op, indien de ouders, onderwijzers en ambachtslieden bewijzen dat zij de daad welke tot die aansprakelijkheid aanleiding geeft, niet hebben kunnen beletten”*. Dit is de wettelijke verankering van de regelgeving die in bovenstaande paragrafen verder uit de doeken gedaan is.

1.1.2.4 Artikel 18 WAO en artikel 2 wet 10 februari 2003

Volledigheidshalve moet hier een opmerking worden gemaakt. Een element dat gemeenschappelijk is aan de kwalitatieve aansprakelijkheid van artikel 1384 derde en vierde lid van het Burgerlijk Wetboek is dat artikel 18 van de Wet betreffende de arbeidsovereenkomsten¹⁸⁹ en artikel 2 van de Wet betreffende de aansprakelijkheid van en voor personeelsleden in dienst van openbare rechtspersonen¹⁹⁰ mee in rekening genomen moeten worden. Inhoudelijk hebben deze artikelen dezelfde regels, maar de wet arbeidsovereenkomsten is van toepassing op werknemers, terwijl laatstgenoemde wet van toepassing is op overheidspersoneel.

De persoonlijke aansprakelijkheid van de aangestelde enerzijds en de onderwijzer anderzijds wordt door deze artikelen beperkt. De personen in kwestie zijn namelijk niet persoonlijk aansprakelijk, noch kwalitatief aansprakelijk tenzij voor bedrog, zware fout, of gewoonlijk voorkomende (herhaalde) lichte fout.

¹⁸⁶ Bergen 17 september 2003, *RGAR* 2005, afl. 9, nr. 14.041.

¹⁸⁷ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, “Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008”, *TPR* 2011, afl. 2, 572.

¹⁸⁸ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, “Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008”, *TPR* 2011, afl. 2, 573.

¹⁸⁹ Wet 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, *BS* 22 augustus 1978.

¹⁹⁰ Wet 10 februari 2003 betreffende de aansprakelijkheid van en voor personeelsleden in dienst van openbare rechtspersonen, *BS* 27 februari 2003.

1.1.2.5 Nederland

Zoals hierboven omschreven kan men de aansprakelijkheid van onderwijzers specifiek terug vinden in artikel 1384, lid 4 van het Burgerlijk Wetboek. Veel van de besproken kwalitatieve aansprakelijkheden hebben tegenhangers in de artikelen in het Nederlands Burgerlijk Wetboek. Dit is niet het geval voor de kwalitatieve aansprakelijkheid van onderwijzers.

De aansprakelijkheid van leraren voor schade van hun leerlingen is een toezichthouders-aansprakelijkheid¹⁹¹. Hieronder verstaat men een soort van verhoogde zorgplicht, gebaseerd op de specifieke verantwoordelijk en taak van leerkrachten op school. Toezichthoudersaansprakelijkheid wordt gewoon gebaseerd op de onrechtmatige daad van artikel 6:162 BW. De benadeelde leerlingen, in de praktijk de ouders, zullen dus zowel schade, fout als oorzakelijk verband moeten bewijzen. Ze kunnen niet profiteren van wettelijke vermoedens. De vraag of de leerkracht dus aansprakelijk is zal sterk afhangen van de aangevoerde bewijsvoering en de feitelijke omstandigheden.

Aan de hand van deze scriptie is er natuurlijk een rechtspraakonderzoek gedaan. Er leek echter geen algemene lijn of conclusie in te vinden. De rechtspraak is sterk afhankelijk van de concrete omstandigheden. Er lijkt wel over het algemeen rekening gehouden te worden met volgende criteria¹⁹²: leeftijd: hoe jonger de leerlingen, hoe strenger de toezichtverplichting beoordeeld wordt; type leerlingen: 'normaal begaafde' leerlingen vergen minder toezicht dan probleemkinderen; aard en ernst van activiteit/gevaar: de toezichtverplichting wordt strenger beoordeeld tijdens bijvoorbeeld gymlessen, of lessen chemie waar chemische proeven gebeuren; de te verwachten schade; de voorzienbaarheid van de schade; eventuele voorzorgsmaatregelen al dan niet getroffen.

1.1.2.6 DCFR

De aansprakelijkheid van onderwijzers en ambachtslieden is als zodanig niet terug te vinden in de DCFR. In het kader van dit rechtsvergelijkend onderzoek is het Belgisch recht het enige waarin deze aansprakelijkheid concreet terug te vinden is.

Op het eerste zicht kan men toch een vergelijkbaar artikel terug vinden, namelijk paragraaf 2 van artikel 3:104 van boek 6:

An institution or other body obliged to supervise a person is accountable for the causation of legally relevant damage suffered by a third party when:

(a) the damage is personal injury, loss within VI. – 2:202 (Loss suffered by third persons as a result of another's personal injury or death) or property damage;

¹⁹¹ F. LEOPOLD, "Toezichthoudersaansprakelijkheid van scholen", *RisicoBewust*, 2008, nr. 2 geraadpleegd op <http://www.kvdi.nl/nieuws/toezichthouders%C2%ADaansprakelijkheid-van-scholen/> op 2 februari 2014.

¹⁹² HR 23 mei 1975, *NJ* 1976, 24, Hof Den Bosch 15 april 1992, *NJ* 1994, 760, Rechtbank Maastricht 9 juni 1994, *VR* 1996, 6, Rechtbank Zwolle 27 januari 1999, *VR* 2000, 26, Hof Den Bosch 7 september 2000, *VR* 2002, 83, Rechtbank Maastricht 12 maart 2003, ECLI:NL:RBMAA:2003:AF5913, Rechtbank Middelburg 23 april 2003, ECLI:NL:RBMID:2003:AO3717, Rechtbank Leewarden 29 november 2006, ECLI:NL:RBLEE:2006:AZ3149 en Kantonrechter Zutphen 12 augustus 2003, *NJ* 2004, 260.

- (b) *the person whom the institution or other body is obliged to supervise caused that damage intentionally or negligently or, in the case of a person under eighteen, by conduct that would constitute intention or negligence if it were the conduct of an adult; and*
- (c) *the person whom the institution or other body is obliged to supervise is a person likely to cause damage of that type.*

Qua inhoud komt dit artikel de facto wel in de buurt van artikel 1384, lid 4 BW. Maar nader onderzoek toont echter aan dat dit artikel helemaal niet vergelijkbaar is. Dit artikel is namelijk van toepassing op instellingen en lichamen (rechtspersonen dus), terwijl artikel 1384, lid 4 BW handelt over personen.

1.1.3 Gemeenschappelijke kenmerken van de vermoedens terug te vinden in artikel 1384 van het Burgerlijk Wetboek

Deze elementen zijn gemeenschappelijk aan al de vermoedens terug te vinden in artikel 1384 BW, dus ook het vermoeden van aansprakelijkheid omtrent de aansteller. Deze zal later in detail behandeld worden onder het hoofdstuk 'onweerlegbare vermoedens'.

Cumul

De kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders, onderwijzers of aanstellers bestaat naast de persoonlijke aansprakelijkheid van de kinderen, leerlingen of aangestelden¹⁹³. Het ene sluit het andere niet uit. Het aansprakelijkheidsrecht is gericht op het herstel voor de benadeelde. Het is dus perfect mogelijk dat de benadeelde zowel de persoonlijke als de kwalitatieve aansprakelijkheid vordert. Vaak zal de keuze echter vallen op de meest solvabele aansprakelijke persoon. Artikel 1384 is dan ook een waarborg tegen de insolvabiliteit van het kind, de leerling of de aangestelde¹⁹⁴.

Nog niet zo lang geleden aanvaardde de rechtspraak niet dat er een cumul mogelijk was tussen de kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders en deze van de onderwijzers¹⁹⁵. De redenering hiervoor was dat wanneer het kind op school onder toezicht stond van de onderwijzer, het niet tegelijk onder het toezicht van de ouders kon staan. Er was telkens maar één van de twee die verantwoordelijk was voor het toezicht. Hier is het Hof echter op terug gekomen, nu is het perfect mogelijk dat de aansprakelijkheid van de ouders horizontaal gecumuleerd wordt met de aansprakelijkheid van de onderwijzers of aanstellers¹⁹⁶.

Relatief karakter van de vermoedens

De vermoedens van artikel 1384 zijn relatief van aard¹⁹⁷. Dit betekent dat ze enkel ingeroepen kunnen worden door de benadeelde. Indien het kind, de leerling of de aangestelde persoonlijk aansprakelijk gesteld zijn, kunnen zij de vermoedens van artikel 1384 BW dus niet inroepen tegen

¹⁹³ H. BOCKEN en I. BOONE, *Het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsmechanismen*, Brugge, die Keure, 2010, 118.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Cass. 22 september 1978, *Pas.* 1979, 8, 108.

¹⁹⁶ Cass. 23 februari 1989, *Arr.Cass.* 1988-89, 721 en Cass. 21 december 1989, *Arr.Cass.* 1989-90, 560.

¹⁹⁷ H. BOCKEN en I. BOONE, *Het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsmechanismen*, Brugge, die Keure, 2010, 119.

hun ouders, onderwijzers of aanstellers. Net zo min kan een kwalitatief aansprakelijke ouder, onderwijzer of aangestelde het vermoeden aanwenden om van een andere kwalitatief aansprakelijke een bijdrage in de schadelast te bekomen¹⁹⁸. Verhaal is echter niet uitgesloten, te denken valt aan het geval waarin de fout van kwalitatief aansprakelijke bewezen is op grond van artikel 1382 BW. Ook wanneer de kwalitatief aansprakelijke *in solidum* veroordeeld is tot aansprakelijkheid en de benadeelde effectief vergoedde, kan deze regres instellen tegen de andere burgerrechtelijke aansprakelijke op basis van wettelijke subrogatie¹⁹⁹. Wat wel uitgesloten is, is verhaal op basis van de vermoedens van artikel 1384 BW.

Gebaseerd op een fout door degene waarvoor men aansprakelijk is

De kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders en van de onderwijzers is zelf nog een foutaansprakelijkheid. Deze aansprakelijkheden rusten op een vermoeden van eigen fout in het toezicht (en opvoeding in het geval van de ouders). De aansprakelijkheid van aanstellers voor hun aangestelden is echter geëvolueerd naar een objectieve aansprakelijkheid, de hoedanigheid als aansteller samen met de hoger vereiste toepassingsvoorwaarden is voldoende om kwalitatief aansprakelijk te zijn. In dit opzicht verschillen deze aansprakelijkheden dus van elkaar.

Wat echter gemeenschappelijk is, is dat de persoon waarvoor ouders, onderwijzers en aanstellers aansprakelijk zijn, zelf nog steeds (en in alle gevallen) zelf een fout moeten hebben begaan die de schade veroorzaakt heeft.

1.1.4 Tussenconclusie

De twee voorgaande vermoedens, namelijk deze van de kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders voor hun kinderen en deze van de kwalitatieve aansprakelijkheid van de onderwijzers en ambachtslieden voor hun leerlingen, zijn de enige twee vermoedens in het behandelde hoofdstuk van Burgerlijk Wetboek die weerlegbaar van aard zijn. Doordat deze vermoedens weerlegbaar zijn, heeft men nog echt te maken met een foutaansprakelijkheid.

Het vermoeden van fout in opvoeding en toezicht van de ouders is ontstaan als een echte waarborg tot vergoeding van de schade aan het slachtoffer²⁰⁰ (het respecteren van de eigendom van een ander). De wet kent ouders een gezag en een macht over hun kinderen toe, en daartegenover staat dat zij hun kinderen opvoeden en toezien op hun gedragingen. Wangedrag van de kinderen schrijft de wetgever toe aan een verslapping van discipline, een ouderlijke fout in de opvoeding²⁰¹. Naar analogie, kinderen of leerlingen die een onrechtmatige gedraging hebben kunnen begaan terwijl ze onder toezicht stonden van onderwijzers of ambachtslieden, duiden erop dat er een fout gebeurd is in dat toezicht.

Deze redenering gaat ook heden ten dage nog deels op, maar men is langzaam van mening aan het veranderen. Steeds vaker komen we een objectieve aansprakelijkheid tegen, in alle domeinen

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Art. 1251, 3° BW.

²⁰⁰ J. LOCRE, *Législation civile, commerciale et criminelle ou commentaire et complément des codes français*, VI, Brussel, Edition belge, 1936, 287.

²⁰¹ Ibid.

van het aansprakelijkheidsrecht. Waarom ruilen we de huidige futaansprakelijkheid niet in voor een objectieve aansprakelijkheid? Deze vraag klinkt steeds luider.

2. Onweerlegbare vermoedens

2.1 Buitencontractuele aansprakelijkheid Burgerlijk wetboek

2.1.1 Aanstellersaansprakelijkheid

2.1.1.1 Toepassingsvoorwaarden

De regeling omtrent de aansprakelijkheid van een aansteller voor zijn aangestelden is in het Burgerlijk Wetboek terug te vinden in artikel 1384, derde lid BW: "*De meesters en zij die anderen aanstellen, voor de schade door hun dienstboden en aangestelden veroorzaakt in de bediening waartoe zij hen gebezigd hebben*". Deze aansprakelijkheid is een objectieve aansprakelijkheid en de toepassingsvoorwaarden zijn als volgt in te delen.

De persoon waarvoor men aansprakelijk is, is de aangestelde. Aangestelden zijn de personen die in ondergeschikt verband werk uitvoeren voor een ander (aansteller)²⁰². Deze verhouding van ondergeschikt verband bestaat van zodra een persoon in feite zijn gezag en toezicht op de daden van een ander kan uitoefenen²⁰³.

De aansteller is in beginsel enkel aansprakelijk voor daden die de aangestelde begaan heeft tijdens de uitoefening van zijn bediening, en die schade aangericht hebben aan derden. De rechtspraak hanteert hieromtrent een ruime interpretatie. Het komt er op neer dat de daad die schade veroorzaakt, niet zou hebben plaatsgehad zonder de tewerkstelling²⁰⁴.

De aansteller is aansprakelijk voor de schade aangericht door de aangestelde, dit in het geval dat deze zelf een fout gemaakt heeft. Maar men mag niet uit het oog verliezen dat deze aansprakelijkheid ook geldt wanneer de aangestelde op zijn beurt kwalitatief of objectief aansprakelijk gesteld werd voor andere gebeurtenissen²⁰⁵.

2.1.1.2 Vermoeden

Indien aan deze toepassingsvoorwaarden is voldaan, dan geldt het vermoeden van aansprakelijkheid in hoofde van de aansteller. In principe is deze aansprakelijkheid gebaseerd op een fout in het toezicht gemaakt door de aansteller, gelijkaardig aan het vermoeden van fout in toezicht eerder vermeld bij de kwalitatieve aansprakelijkheid van ouders voor minderjarige kinderen en het vermoederen van fout in toezicht verder vermeld bij de kwalitatieve aansprakelijkheid van onderwijzers. Historisch is dit vermoeden gesteund op een fout van de aansteller, hetzij bij de keuze van zijn aangestelde(n), hetzij bij de uitoefening van het toezicht op zijn werkzaamheden²⁰⁶.

²⁰² H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 181.

²⁰³ Cass. 6 oktober 1982, *Arr.Cass.* 1982-83, Cass 11 december 2001, *De Verz.* 2002, 361 en Cass. 22 januari 2007, *Arr. Cass.* 2007, afl. 1, 136.

²⁰⁴ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 182.

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 611.

Het vermoeden is onweerlegbaar, wat er dus op neerkomt dat er door de aansteller geen tegenbewijs kan geleverd worden. In de rechtsleer is men van mening dat het hier niet langer gepast is om te spreken van een foutaansprakelijkheid. De fout in toezicht van de aansteller wordt niet langer in overweging genomen. De opvatting die heden ten dage domineert is dat deze aansprakelijkheid een waarborg inhoudt voor het slachtoffer²⁰⁷. Dit is eerder een objectieve aansprakelijkheid waardoor de aansteller aansprakelijk gehouden wordt vanwege zijn hoedanigheid als aansteller²⁰⁸. Deze mening wordt door mij volhartig gedeeld.

Uit de lezing van het artikel kan afgeleid worden dat de aansteller enkel maar het 'vermoeden' kan omzeilen door aan te tonen dat niet voldaan is aan de toepassingsvoorwaarden, met name door aan te tonen dat de schade niet veroorzaakt werd door een fout van de aangestelde begaan tijdens en naar aanleiding van zijn bediening. Wanneer de aansteller kan aantonen dat de oorzaak van de schade een vreemde oorzaak (overmacht, eigen fout van het slachtoffer of daad van een derde) heeft, is hij ook vrijgesteld van aansprakelijkheid²⁰⁹.

De rechtspraak heeft voor de aansteller nog een andere mogelijkheid gecreëerd. De aansteller kan namelijk het 'vermoeden' ook nog weerleggen in geval van misbruik van bediening door de aangestelde. Het Hof van Cassatie heeft geargumenteed in het arrest van 26 oktober 1989²¹⁰ dat er een situatie bestaat waarin de aansteller in geval van misbruik van bediening bevrijdt kan zijn van zijn aansprakelijkheid. Aan drie voorwaarden moet voldaan zijn: de aangestelde moet gehandeld hebben buiten de bediening waartoe hij was aangesteld, zonder toestemming van de aansteller en met een doelstelling vreemd aan de taak die hij hoort uit te oefenen²¹¹.

2.1.1.3 Nederland

Artikel 6:170 Burgerlijk Wetboek

De Nederlandse aansteller is in beginsel ook aansprakelijk voor de handelingen van zijn ondergeschikten. Hieronder vallen ook onrechtmatige daden. Dit is terug te vinden in artikel 170, lid 1 van boek 6 van het Nederlandse Burgerlijk Wetboek, dat luidt als volgt: "*Voor schade, aan een derde toegebracht door een fout van een ondergeschikte, is degene in wiens dienst de ondergeschikte zijn taak vervult aansprakelijk, indien de kans op de fout door de opdracht tot het verrichten van deze taak is vergroot en degene in wiens dienst hij stond, uit hoofde van hun desbetreffende rechtsbetrekking zeggenschap had over de gedragingen waarin de fout was gelegen*".

Deze aansprakelijkheid is een risicoaansprakelijkheid. In principe zal de werkgever dus schadevergoeding moeten betalen aan een derde, in de gevallen dat zijn ondergeschikten schade

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 183.

²⁰⁹ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 611.

²¹⁰ Cass. 26 oktober 1989, *Arr.Cass.* 1989-90, 274.

²¹¹ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 182.

berokkend hebben aan deze derde. Dit principe is echter alleen maar correct wanneer er sprake is van een toerekenbare onrechtmatige daad gepleegd door de werknemer.

Hiernaast geeft artikel 6:170, lid 1 BW ook nog een aantal andere criteria waaraan de aanstellersaansprakelijkheid moet voldoen. Één van deze criteria is dat het moet gaan om een ondergeschikte. Aan deze vereiste is voldaan als de werkgever ten eerste mogelijk zeggenschap had over de handelingen die de ondergeschikte stelde. De werkgever moet instructies kunnen geven aan zijn ondergeschikten. Hiernaast moet ook sprake zijn van een taakvervulling in dienst van de werkgever. Dit wordt meestal *in concreto* beoordeeld.

Naast een ondergeschikt verband en een toerekenbare onrechtmatige daad moet er ook sprake zijn van een functioneel verband. In België kennen we dit als een causaal of oorzakelijk verband. Er moet een voldoende band bestaan tussen de taken van de ondergeschikte en de door hem toegebrachte schade. Wanneer de ondergeschikte bijvoorbeeld schade berokkent aan een derde in een private hoedanigheid, heeft dit niets te maken met de werkgever. Natuurlijk zijn er ook situaties in te denken wanneer de ondergeschikte handelt in gemengde hoedanigheid. Dan geldt de regel dat wanneer de handeling zelfs maar een klein beetje te maken heeft met zijn professionele hoedanigheid, de werkgever aansprakelijk gesteld kan worden²¹².

Aan dit functioneel verband zijn twee voorwaarden verbonden²¹³. Een eerste voorwaarde is het zeggenschap van de werkgever. De werkgever moet juridisch zeggenschap hebben over de gedragingen van de werknemer, dus ook over de gedragingen die de fout uit maakten (zie boven). De tweede voorwaarde, en meteen ook het laatste element waar rekening mee moet gehouden worden is het volgende: "...de kans op de fout door de opdracht tot het verrichten van deze taak is vergroot...". De vraag die we ons hierbij stellen is wat net bedoeld wordt met het vergroten van de kans op de fout door de opdracht. Het verrichten van een bepaald werk of een bepaalde opdracht moet de kans op fout objectief²¹⁴ verhogen. In een recent arrest²¹⁵ heeft de Hoge Raad duidelijkheid geschapen. De Raad koppelde deze vraag aan het voldoende functioneel verband. De raad oordeelde dat alle ter zake dienende omstandigheden van het geval in de beoordeling dienden te worden betrokken. Artikel 6:170 BW dient op dit punt ruim te worden uitgelegd²¹⁶.

Tot zo ver lid 1 van artikel 170 van boek 6 van het Burgerlijk Wetboek. Lid 2 bevat de regel van aansprakelijkheid van een werkgever die een natuurlijk persoon is. Artikel 6:170, lid 2 BW luidt als volgt: "*Stond de ondergeschikte in dienst van een natuurlijke persoon en was hij niet werkzaam voor een beroep of bedrijf van deze persoon, dan is deze slechts aansprakelijk, indien de ondergeschikte bij het begaan van de fout handelde ter vervulling van de hem opgedragen taak*". Deze is enkel aansprakelijk voor handelingen die de ondergeschikte persoon heeft begaan in het dienstverband zelf. Dit is een minder streng criterium als in lid 1. Daar is een link met de dienstbetrekking al voldoende om de aansprakelijkheid van de werkgever in het gedrang te brengen.

²¹² G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek, commentaar op artikel artikel 6:170*, <http://navigator.kluwer.nl>.

²¹³ Artikel 6:170 lid 1 BW.

²¹⁴ Objectief: volgens statistische ervaringsregels.

²¹⁵ HR 30 oktober 2009, ECLI:NL:HR:2009:BJ6020.

²¹⁶ Ibid.

Lid 3 van artikel 6:170 BW bevat de regeling over de betaling van de schadevergoeding en wie daarvoor uiteindelijk zal opdraaien. Deze regeling is anders als in België. In principe kan de derde die schade geleden heeft beide personen aansprakelijk stellen, net zoals dat ook in België kan: de ondergeschikte op basis van artikel 6:162 voor zijn eigen onrechtmatige daad en de werkgever via de aanstellersaansprakelijkheid. Wordt de werknemer aangesproken door de derde dan kan hij regres uitoefenen op de werkgever. Dit is de regel. Echter in uitzonderlijke gevallen kan de werkgever weigeren en moet de ondergeschikte zelf voor de schadevergoeding opdraaien. Dit gebeurt wanneer de ondergeschikte bewust roekeloos of met opzet de onrechtmatige daad begaan heeft. Dit moet natuurlijk wel aangetoond worden door de werkgever.

In België kan men de criteria van opzet of bewuste roekeloosheid terug vinden in artikel 18 van de Wet op de arbeidsovereenkomsten²¹⁷ en artikel 2 van de Wet betreffende de aansprakelijkheid van en voor personeelsleden in dienst van openbare rechtspersonen²¹⁸. Bij ons zorgen deze regels er echter voor dat de aangestelde zelf niet persoonlijk aansprakelijk gesteld kan worden, terwijl artikel 6:170 lid 3 BW in Nederland er enkel voor zorgt dat regres mogelijk is. Één van de criteria is bij ons identiek, namelijk opzet. De andere twee criteria zijn grove fout of eerder herhaaldelijk voorkomende lichte fout. Deze lijken op eerste zicht zowel strenger als minder streng te zijn dan hun Nederlandse tegenhanger. Bewust roekeloos gedrag lijkt te wijzen op een zekere intentie of opzet. Een grove fout kan voorkomen uit roekeloos gedrag, maar niks in de Belgische wetgeving wijst er op dat deze grove fout intentioneel of bewust moet gebeurd zijn. In dat opzicht is de Nederlandse vereiste strenger. De Belgische wetgeving is strenger in het opzicht dat we ook een sanctie voor de werknemer vastknopen aan herhaalde lichte fouten, of deze nu roekeloos zijn of niet.

Artikel 6:171 Burgerlijk Wetboek

"Indien een niet ondergeschikte die in opdracht van een ander werkzaamheden ter uitoefening van diens bedrijf verricht, jegens een derde aansprakelijk is voor een bij die werkzaamheden begane fout, is ook die ander jegens de derde aansprakelijk". Artikel 6:171 voorziet ook in een risicoaansprakelijkheid voor de werkgever die een niet ondergeschikte persoon voor hem laat werken. Wat belangrijk is, en ook letterlijk te lezen valt in het artikel, is dat de handeling een handeling moet zijn die uitgevoerd is voor de verrichting van werkzaamheden in het bedrijf van de opdrachtgever van die handeling.

Artikel 7:658 en 7:611 Burgerlijk Wetboek

De regelgeving die hierboven werd uiteengezet komt in grote mate overeen met de Belgische regeling. Wat anders is in Nederland, is dat de aansprakelijkheid van de aansteller²¹⁹ ten aanzien van de werknemer zelf ook geregeld is in het Burgerlijk Wetboek, namelijk in boek 7. In België is er een gelijkaardige regelgeving terug te vinden in de arbeidsongevallenwetgeving. Artikel 7:658 BW legt de werkgever een algemene zorgplicht jegens zijn werknemer op terwijl artikel 7:611 BW

²¹⁷ Art. 18 wet 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, BS 22 augustus 1978.

²¹⁸ Art. 2 wet 10 februari 2003 betreffende de aansprakelijkheid van en voor personeelsleden in dienst van openbare rechtspersonen, BS 27 februari 2003.

²¹⁹ Hierna: werkgever.

hem verplicht zich als een goed werkgever te gedragen. Natuurlijk bestaan er nog verdere specifieke regelingen in het arbeidsrecht.

Het eerste lid van artikel 7:658 BW legt de werkgever een aantal zorgverplichtingen op met betrekking tot de veiligheid van de werkomgeving. De rechtspraak leert ons dat artikel 7:658 BW een hoog veiligheidsniveau vereist. Hoge Raad 11 april 2008²²⁰: *“Art. 7:658 lid 1 BW vereist een hoog veiligheidsniveau van de betrokken werkruimte, werktuigen en gereedschappen, alsmede van de organisatie van de betrokken werkzaamheden; bovendien dient de werkgever toezicht te houden (...) op behoorlijk onderhoud van werkruimten en materialen”*. Natuurlijk gaat dit hoog veiligheidsniveau niet zo ver dat gewone alledaagse ongelukken hier ook onder betrokken worden. In een arrest van 2002 van de Hoge Raad²²¹ kon een werkneemster die zich in de kantine gesneden had met een broodmes niet rekenen op aansprakelijkheid van de werkgever, en bijgevolg dus ook niet op schadevergoeding. Ook is het niet nodig dat de werkgever de werknemers waarschuwt voor algemeen gekende gevaren die aan de uitvoering van de werkzaamheden gekoppeld zijn²²². Denk bijvoorbeeld aan het uitglijden in een plas water, een normaal voorzichtig werknemer weet dat water gladheid kan veroorzaken.

Indien de werkgever niet voldoet aan de zorgverplichtingen, is hij volgens lid 2 van dit artikel aansprakelijk jegens zijn werknemer wanneer deze laatste daardoor schade lijdt in de uitoefening van zijn werkzaamheden²²³. Het enige dat de werknemer moet doen is aantonen dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen de werkzaamheden die hij uitoefende en de door hem geleden schade. Werkzaamheden in deze zin moet als begrip ruim worden uitgelegd²²⁴.

Wanneer de werknemer succesvol kan aantonen dat er een causaal verband is, treedt er een extra vermoeden van aansprakelijkheid van de werkgever in werking. De werkgever wordt aansprakelijk geacht en kan zich maar bevrijden in twee gevallen. Als eerste is de werkgever niet aansprakelijk indien hij kan bewijzen dat hij voldaan heeft aan de vereiste zorgverplichtingen van het eerste lid van artikel 7:658 BW. Hier merken we ook een omkering van de bewijslast op. Het is aan de werkgever om te bewijzen dat de zorgplichten voldaan zijn, en niet aan de werknemer om te bewijzen dat deze niet voldaan zijn²²⁵. Dit is ook een voorbeeld van een omkering van het bewijsrisico²²⁶. Het is de werkgever die sowieso aansprakelijk is voor schade aan de werknemer in de uitoefening van zijn werkzaamheden. Indien hij aan die aansprakelijkheid wil ontsnappen moet hij aanvoeren dat hij zijn verplichtingen wel is nagekomen. Zelfs indien de werknemer met tegenbewijs afkomt, is het nog de werkgever die het risico draagt dat de rechter niet in staat is om een bepaald feit als vaststaand aan te nemen of bewezen te achten²²⁷. Een tweede grond die kan ingeroepen worden om te ontsnappen aan aansprakelijkheid is er wanneer de werknemer zich schuldig gemaakt heeft aan opzet of bewuste roekeloosheid, en daardoor de schade in belangrijke

²²⁰ HR 11 april 2008, ECLI:NL:PHR:2008:BC9225.

²²¹ HR 4 oktober 2002, ECLI:NL:PHR:2002:AE4090.

²²² M. Duynstee, “Werkgeversaansprakelijkheid op grond van art. 7:658 BW”, *TPR* 2013, afl. 2, 1383.

²²³ M. Duynstee, “Werkgeversaansprakelijkheid op grond van art. 7:658 BW”, *TPR* 2013, afl. 2, 1378.

²²⁴ HR 12 december 2008, ECLI:NL:PHR:2008:BD3129 en HR 20 februari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BF0003.

²²⁵ M. DUYNSTEE, “Werkgeversaansprakelijkheid op grond van art. 7:658 BW”, *TPR* 2013, afl. 2, 1379.

²²⁶ W.D.H. ASSER, *Bewijslastverdeling*, Mechelen, Kluwer, 2004, 82.

²²⁷ W.D.H. ASSER, *Bewijslastverdeling*, Mechelen, Kluwer, 2004, 83.

mate veroorzaakt heeft²²⁸. Het is vooral de eerste uitzondering op aansprakelijkheid die veel voorkomt. Bewuste roekeloosheid heeft sinds het arrest van de Hoge Raad van 20 september 1996 niet meer veel betekenis²²⁹. Van bewust roekeloos handelen is eerst sprake "*indien de werknemer zich tijdens het verrichten van zijn onmiddellijk aan het ongeval voorafgaande gedraging van het roekeloos karakter van die gedraging daadwerkelijk bewust is geweest*". De ervaring leert namelijk dat wanneer een werknemer dagelijks in een bepaalde werksituatie zijn arbeid verricht, dit leidt tot een vermindering van de ter voorkoming van ongelukken raadzame voorzichtigheid²³⁰. Deze rechtspraak is een prachtig voorbeeld van hoe de Nederlandse rechter een feitelijk vermoeden, omtrent de alledaagse voorzichtigheid van een werknemer, gebruikt heeft om zijn uitspraak te rechtvaardigen. Door dit feitelijk vermoeden heeft de Hoge Raad zijn definitie van bewust roekeloos gedrag herzien en aangepast.

In het kader van de werkgeversaansprakelijkheid van artikel 7:658 BW kan er nog melding gemaakt worden van een feitelijk vermoeden dat verregaande gevolgen heeft gehad in Nederland. In het arrest Unilever/Dikmans van de Hoge Raad van 17 november 2000²³¹ is de rechter de werknemer tegemoet gekomen door de '*res ipsa loquitur*' leer toe te passen. Hij heeft uit de feiten afgeleid dat wanneer een werknemer tijdens zijn arbeid lange tijden blootgesteld is aan gevaarlijke stoffen, en nadien aan een ziekte lijdt die door deze gevaarlijke stoffen kan ontstaan, logischerwijze kan besloten worden dat dit ook zo is. Wanneer de werkgever dan ook nog heeft nagelaten maatregelen te treffen die redelijkerwijze nodig waren ter voorkoming van gevaarlijke blootstelling aan deze stoffen, aanvaardt de rechter dat de werkgever niet voldaan heeft aan zijn zorgverplichting. In wezen komt dit neer op een optrekking van de zorgplichtnorm van de werkgever, in gevallen waar het de gezondheid van de werknemers betreft²³².

De reikwijdte van artikel 7:658 BW is doorheen de jaren ook aanzienlijk uitgebreid. De Hoge Raad heeft inmiddels ook aanvaard dat morele of psychische schade onder het toepassingsgebied van het artikel vallen²³³. Voorheen werd voor dergelijke schadeposten gegrepen naar artikel 7:611 BW. Nu dit niet meer nodig is vervult dit artikel eigenlijk nog maar een restfunctie, het is een soort vangnet artikel geworden²³⁴.

²²⁸ Ibid.

²²⁹ HR 20 september 1996, NJ 1997, 198.

²³⁰ M. DUYNSTEE, "Werkgeversaansprakelijkheid op grond van art. 7:658 BW", TPR 2013, afl. 2, 1379.

²³¹ HR 17 november 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA8369.

²³² M. DUYNSTEE, "Werkgeversaansprakelijkheid op grond van art. 7:658 BW", TPR 2013, afl. 2, 1385.

²³³ HR 11 maart 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR6657.

²³⁴ M. DUYNSTEE, "Werkgeversaansprakelijkheid op grond van art. 7:658 BW", TPR 2013, afl. 2, 1378.

2.1.1.4 DCFR

Boek 6 artikel 3:201 – Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door werknemers en vertegenwoordigers

- (1) *A person who employs or similarly engages another is accountable for the causation of legally relevant damage suffered by a third person when the person employed or engaged:*
- (a) *caused the damage in the course of the employment or engagement; and*
 - (b) *caused the damage intentionally or negligently, or is otherwise accountable for the causation of the damage.*
- (2) *Paragraph (1) applies correspondingly to a legal person in relation to a representative causing damage in the course of their engagement. A representative is a person who is authorised to effect juridical acts on behalf of the legal person by its constitution.*

Net zoals de kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders is de aansprakelijkheid van de werkgever ook een objectieve aansprakelijkheid, dit omdat ze niet afhankelijk is van de opzet of nalatigheid van de aansprakelijke, maar puur van diens hoedanigheid (als werkgever of aansteller). Ook gelijkaardig met de kwalitatieve aansprakelijkheid van de ouders gaat het hier om wettelijk relevante schade²³⁵ veroorzaakt aan derde personen.

Omwille van het rechtsvergelijkend perspectief wordt er gefocust op de werknemer en niet de vertegenwoordiger. De werknemer is de persoon die een normale arbeidsrelatie heeft met de werkgever²³⁶. Hiervoor geldt de ongeveer algemeen aanvaarde vereiste: een minimum abstracte mogelijkheid dat de werkgever het gedrag van de werknemers kan sturen en overzien door bindende instructies²³⁷.

Uiteraard moet de schade ook veroorzaakt zijn tijdens de arbeid van de werknemer. De basis van de schadeverwekkende handeling moet liggen in de arbeidsrelatie²³⁸. Schade veroorzaakt door een werknemer valt enkel maar buiten de kwalitatieve aansprakelijkheid van de werkgever wanneer de werknemer handelde in puur private aangelegenheden²³⁹. Het ruime criterium dat in de Belgische rechtspraak wordt gehanteerd, wordt in de DCFR niet overgenomen. Er is geen sprake van gemengde handelingen, enkel strikt persoonlijke handelingen of handelingen die in de invloedssfeer van de werkgever/aansteller vallen²⁴⁰.

De kwalitatieve aansprakelijkheid van de werkgever moet los bekeken worden van de persoonlijke aansprakelijkheid van de werknemer. Dit omdat in het nationaal recht vaak de aansprakelijkheid van werknemers wordt uitgesloten behalve zoals bijvoorbeeld in België voor gekwalificeerde fout

²³⁵ Art. 2:101 boek 6 DCFR.

²³⁶ E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3455.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3458.

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliekante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Intersentia, Antwerpen, 2011, 111.

(opzet of grove nalatigheid)²⁴¹. Deze bescherming komt enkel de werknemer/aangestelde ten goede en kan dus niet door de werkgever/aansteller ingeroepen worden om te ontsnappen aan de kwalitatieve aansprakelijkheid²⁴².

²⁴¹ Artikel 7:104 boek 6 DCFR en E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3459.

²⁴² L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliekante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Intersentia, Antwerpen, 2011, 112.

2.1.2 Kwalitatieve aansprakelijkheid: Zaken die men onder zijn bewaring heeft

2.1.2.1 Toepassingsvoorwaarden

Naast de specifieke aansprakelijkheid voor dieren en gebouwen, bestaat er ook nog een algemene aansprakelijkheid voor zaken, terug te vinden in artikel 1384, lid 1 Burgerlijk Wetboek. Dit luidt als volgt: *“Men is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke men veroorzaakt door zijn eigen daad maar ook voor die welke veroorzaakt wordt door de daad van personen voor wie men moet instaan, of van zaken die men onder zijn bewaring heeft”*.

In het kader van dit werk werd gekozen voor rechtsvergelijking met Nederland, maar in dit leerstuk ga ik toch zeer kort een uitwijking naar Frankrijk doen. Zoals algemeen bekend is het Belgisch Burgerlijk Wetboek afkomstig van de Franse Code Civil. In Frankrijk hebben rechtsgelcerden echter een andere invulling aan artikel 1384 lid 1 gegeven omtrent de algemene aansprakelijkheid voor zaken. Men legde daar de nadruk op de fout in bewaring²⁴³ en niet zoals bij ons op het gebrek in de zaak. Zodra men de controle over de zaak verliest, wordt men volgens het Franse recht vermoed een fout in de bewaring van de zaak te hebben begaan. Dit vermoeden geldt zonder meer, en is dus te vergelijken met wat bij ons een onweerlegbaar vermoeden is.

In België, zoals verder gaat blijken, is een fout in de zaak echter gelijkgesteld met een gebrek van de zaak. De zaak in kwestie moet een materiële zaak zijn, en kan zowel roerend als onroerend zijn²⁴⁴.

De zaak in kwestie moet bovendien ook een gebrek vertonen, waardoor de schade veroorzaakt wordt. Deze term is echter niet gedefinieerd in het Burgerlijk Wetboek en zoals te verwachten, heeft dit geleid tot talrijke problemen. Het Hof van Cassatie heeft een min of meer eenvormige definitie gegeven, die luidt als volgt: *“... een zaak is gebrekkig in de zin van artikel 1384 lid 1 BW wanneer zij een abnormaal kenmerk vertoont waardoor zij in bepaalde omstandigheden schade kan veroorzaken²⁴⁵”*. Een aandachtige lezer heeft meteen door dat deze definitie ook redelijk vaag en open blijft en op verschillende manieren kan geïnterpreteerd worden. Een volledige uiteenzetting hiervan zou ons echter te ver leiden.

2.1.2.2 Vermoeden

Wanneer deze toepassingsvoorwaarden voldaan zijn, dan geldt het vermoeden van aansprakelijkheid ten aanzien van de bewaarder van de zaak. De bewaarder is hij die voor eigen rekening van de zaak gebruikt maakt, het genot ervan heeft of ze onder zich houdt, met recht van leiding en toezicht²⁴⁶. In tegenstelling tot de voorafgaand besproken vermoedens, is dit geen vermoeden van fout of schuld meer, maar puur een vermoeden van aansprakelijkheid²⁴⁷. Het

²⁴³ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 197.

²⁴⁴ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 197.

²⁴⁵ Onder meer Cass. 11 september 2008, *Pas.* 2008, 1916, Cass. 2 januari 2009, *Arr. Cass.* 2009, afl. 1, 3 en Cass. 11 maart 2010, *Pas.* 2010, afl. 3, 777.

²⁴⁶ Cass. 25 maart 1999, *Arr. Cass.* 1999, 442.

²⁴⁷ F. BAUDONCQ en M. DEBAENE, “De aansprakelijkheid in het licht van artikel 1384 lid 1 BW” in X., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 109.

vermoeden in kwestie is een onweerlegbaar vermoeden van aansprakelijkheid dat uitwerking vindt vanaf het moment dat aan alle toepassingsvoorwaarden voldaan is (een bewaarder van een zaak die door een gebrek was aangetast, en daardoor schade heeft veroorzaakt). Oorspronkelijk ging het ook om een vermoeden van fout van bewaring in hoofde van de bewaarder, maar ook hier valt het op dat het eigenlijk niet meer gaat om een foutaansprakelijkheid. Ook deze aansprakelijkheid is geëvolueerd naar een objectieve aansprakelijkheid²⁴⁸.

Het vermoeden kan dus niet weerlegd worden door de bewaarder die geen fout in de bewaring van de zaak gemaakt heeft²⁴⁹. Om aan aansprakelijkheid te ontsnappen zal deze bewaarder moeten aantonen dat de toepassingsvoorwaarden van het vermoeden niet voldaan zijn, of dat er een vreemde oorzaak in het spel is²⁵⁰. Onder vreemde oorzaak vallen toeval, overmacht, daad van een derde of van de benadeelde zelf²⁵¹. Een voorbeeld van vreemde oorzaak dat vaak ingeroepen wordt voor de rechtbank zijn weeromstandigheden als overmacht (wordt echter maar zelden aanvaard)²⁵². De eigen fout van de benadeelde daarentegen leidt meestal tot een gedeelde aansprakelijkheid²⁵³. De bewaarder van een gebrekkige zaak zal pas geheel niet aansprakelijk zijn voor zover het gebrek aan de zaak geheel vreemd is aan de oorzaak van de schade²⁵⁴. De omstandigheid dat de schade tegelijkertijd veroorzaakt werd door het slachtoffer en door het gebrek, verhindert de toepassing van artikel 1384, lid 1 BW niet en zal leiden tot gedeelde aansprakelijkheid²⁵⁵. De bewaarder zal dan wel de fout van het slachtoffer moeten bewijzen plus het oorzakelijk verband met de schade²⁵⁶. Een voorbeeld van een fout van de benadeelde uit de rechtspraak: het onvergund opstellen van een caravan, waarop een boom valt²⁵⁷. De fout van een derde heeft geen invloed op de aansprakelijkheid van de bewaarder, artikel 1384, lid 1 BW is van toepassing²⁵⁸. In tegenstelling tot bij de fout van het slachtoffer zelf, is hier geen sprake van verdeelde aansprakelijkheid. Nadien heeft de bewaarder wel een verhaalsrecht tegen die derde die voor het gebrek aansprakelijk is²⁵⁹.

De *ratio legis* van dit vermoeden is terug te vinden in de bezorgdheid van de wetgever om een meer efficiënte bescherming te verzekeren aan slachtoffers van schade veroorzaakt door het gebrek van de zaak die men onder bewaring heeft²⁶⁰. Vandaar dat het vermoeden ook slechts in

²⁴⁸ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 203.

²⁴⁹ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 466.

²⁵⁰ F. BAUDONCQ en M. DEBAENE, "De aansprakelijkheid in het licht van artikel 1384 lid 1 BW" in X., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 111.

²⁵¹ Cass. 21 mei 1999, *Arr.Cass.* 1999, 711 en Cass. 13 mei 1993, *Arr.Cass.* 1993, 493.

²⁵² M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 467.

²⁵³ Cass. 26 maart 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 721.

²⁵⁴ Cass. 30 september 2004, *Arr. Cass.* 2004, afl. 9, 1491.

²⁵⁵ Cass. 7 december 2001, *Arr. Cass.* 2001, afl. 10, 2113.

²⁵⁶ Brussel 26 september 2005, *Res. Jur. Imm.* 2006, afl. 1, 5.

²⁵⁷ Brussel 19 mei 2003, *RW* 2006-07, afl. 11, 478.

²⁵⁸ Cass. 1 december 2006, *Pas.* 2006, afl. 12, 2535.

²⁵⁹ B. DUBUISSON, "Développements récents concernant les responsabilités du fait des choses (choses, animaux, bâtiments)", *R.G.A.R.* 1997, nr. 12.746, 28.

²⁶⁰ F. BAUDONCQ en M. DEBAENE, "De aansprakelijkheid in het licht van artikel 1384 lid 1 BW" in X., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 109.

het voordeel werkt van personen die rechtstreeks benadeeld zijn door de schade die de zaak veroorzaakt heeft, en niet door personen die benadeeld zijn door het louter gebrek in de zaak²⁶¹.

2.1.2.3 Nederland

Bestanddelen

Net zoals in België bestaat in Nederland ook een algemene aansprakelijkheid voor gebrekkige zaken. Deze is terug te vinden in artikel 173 van boek 6 van het Nederlands Burgerlijk Wetboek. Dit artikel voorziet in een risico aansprakelijkheid op de bezitter van een gebrekkig roerend goed en begint als volgt: *“De bezitter van een roerende zaak waarvan bekend is dat zij, zo zij niet voldoet aan de eisen die men in de gegeven omstandigheden aan de zaak mag stellen, een bijzonder gevaar voor personen of zaken oplevert, is, wanneer dit gevaar zich verwezenlijkt, aansprakelijk, tenzij aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken indien hij dit gevaar op het tijdstip van ontstaan daarvan zou hebben gekend”*.

Voor een goed begrip van deze aansprakelijkheid moeten de bestanddelen van dit artikel uiteengezet worden, te beginnen met de vereisten om aansprakelijk gesteld te worden.

De eerste vraag die we ons stellen is wie de aansprakelijk geachte persoon is? In de eerste plaats is dit meestal de bezitter. De bezitter is de persoon die het goed voor zichzelf houdt²⁶². Dit is een beperktere begripsbepaling dan deze in België gehanteerd wordt. Wanneer het goed gehouden wordt door meerdere personen, die dit allemaal doen voor zichzelf, zijn deze medebezitters hoofdelijk aansprakelijk²⁶³. De uitzonderingen op het principe dat de bezitter aansprakelijk is, zijn te vinden in artikel 6:180 BW en verder.

Het vermoeden van aansprakelijkheid van de bezitter is van toepassing op elke roerende zaak, buiten dieren, schepen en luchtvaartuigen²⁶⁴. Voor deze zaken geldt specifiekere regelgeving.

Een groot verschil met België ligt ook in het feit dat risicoaansprakelijkheid met betrekking tot gebrekkige zaken in Nederland enkel roerende zaken betreft. De algemene zaakaansprakelijkheid in België, terug te vinden in artikel 1384 lid 1 BW handelt zowel over roerende als onroerende zaken²⁶⁵. De onroerende tegenhanger van artikel 6:173 BW is artikel 6:174 BW, dat handelt over het vermoeden van aansprakelijkheid in geval van gebrekkig onroerend goed. Dit is in België niet geregeld, althans niet in het betrokken hoofdstuk van aansprakelijkheid in het Burgerlijk Wetboek. Wel zijn er natuurlijk regels terug te vinden in specifieke wetgeving omtrent de betrokken rechtsfiguren. Maar dit is zeker niet zo gecentreerd in België als het is in Nederland. Plus in België wordt er met betrekking tot onroerende goederen ook niet echt gewerkt met vermoedens van aansprakelijkheid, met uitzondering van instorting van gebouwen geregeld in artikel 1386 van het Burgerlijk Wetboek.

²⁶¹ H. VANDENBERGHE, M. Van QUICKENBORNE, L. WYNANT en M. DEBAENE, “Overzicht van rechtspraak (1994-1999). Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad”, *TPR* 2000, afl. 4, 1753.

²⁶² Art. 3:107 BW.

²⁶³ Art. 6:180 lid 1 BW.

²⁶⁴ Art. 6:173 lid 3 BW.

²⁶⁵ STIJNS, S., *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 86.

Omtrent de vereiste van het gebrek kan men letterlijk in artikel 6:173 BW lezen dat wanneer het goed niet voldoet aan de eisen die men in de gegeven omstandigheden aan de zaak mag stellen, de aansprakelijkheid van de bezitter in het gedrang komt. De eisen die men aan de zaak mag stellen hangen af van de concrete omstandigheden en geven de rechter dus een beoordelingsvrijheid. Natuurlijk kan men ook een aantal eisen bedenken die men in het algemeen redelijkerwijze mag verwachten²⁶⁶.

Het artikel vereist ook letterlijk een bijzonder gevaar, een gewoon gevaar is dus niet voldoende. Dit gevaar mag geen aan de zaak inherent gevaar zijn. Het enkele feit dat de zaak zich op een abnormale plaats bevindt vormt geen bijzonder gevaar²⁶⁷. Het artikel vereist tenslotte dat juist dit gevaar (geen ander gevaar, enkel dat specifieke bijzonder gevaar door dat concrete gebrek) zich verwezenlijkt en zo de schade veroorzaakt.

De dreiging van schade door dat bijzonder gevaar moet personen of zaken bedreigen, en dus letselschade of zaakschade veroorzaken. Bedrijfsschade valt bijvoorbeeld niet onder deze schadepost²⁶⁸.

De vereiste bekendheid handelt niet over de bekendheid van het gebrek, maar over de bekendheid van de mogelijkheid dat het bijzonder gevaar zich zal verwezenlijken²⁶⁹.

Bewijs

Aangezien er een vermoeden van aansprakelijkheid is ten nadele van de bezitter, moet de benadeelde persoon in eerste instantie bewijzen dat er een gebrekkige zaak was. Dan komt de rechter de benadeelde tegemoet met dit vermoeden, het vermoeden dat de schade door een inwendig gebrek is ontstaan. In dat geval is weerleggen door de aansprakelijk geachte heel moeilijk, zoals verder uitgewerkt in volgende titel.

Bij overtreding van een veiligheidsnorm geldt er een specifieke regeling²⁷⁰: "*Bij overtreding van een veiligheidsnorm die leidt tot een verwezenlijking van het gevaar waartegen die norm beoogt te beschermen is de aansprakelijkheid van de bezitter in beginsel gegeven, tenzij hij aannemelijk maakt dat er (a) voldoende klemmende redenen bestonden om die veiligheidsnorm niet in acht te nemen en dat (b) daarbij alle naar toenmalig inzicht geboden voorzorgsmaatregelen zijn genomen om te voorkomen dat het gevaar zich zou verwezenlijken*".

Verweer – 'Tenzij-clausule'

Artikel 6:173 BW legt de aansprakelijkheid bij de bezitter van de gebrekkige zaak "*tenzij aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken indien hij dit gevaar op het tijdstip van ontstaan daarvan zou hebben gekend*".

²⁶⁶ G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek, commentaar op artikel artikel 6:173*, <http://navigator.kluwer.nl>.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Ibid.

²⁷⁰ HR 1 oktober 1993, *NJ* 1995, 182.

Deze zinsnede in het artikel zorgt ervoor dat rekening gehouden wordt met onrechtmatigheid en schuld. Bekendheid met het gevaar wordt fictief aangenomen op het moment van het ontstaan van het gevaar. Op deze manier kan er getoetst worden of de bezitter op dat moment omstandigheden of feiten had kunnen aanvoeren om aansprakelijkheid te omzeilen. Een praktijkvoorbeeld kan weer duidelijkheid scheppen. Wanneer bijvoorbeeld de schade ontstaat door een gebrek dat veroorzaakt werd door eigen schuld van de benadeelde, kan de bezitter dit inroepen om te ontsnappen aan aansprakelijkheid.

De *ratio legis* van deze clause is "de risicoaansprakelijkheid beperken tot gebreksituaties. Gevallen waarin er sprake is van bijkomende gebeurtenissen waarin het gebrek en de schade min of meer tegelijkertijd beide hun oorzaak vinden, wil deze clause uitzonderen²⁷¹".

Schematisch kan dit aansprakelijkheidsvermoeden op volgende manier worden samengevat:

Bestanddelen	Aansprakelijke
- Bezit roerende zaak - Gebrek - Bijzonder gevaar voor personen of zaken - Verwezenlijking van dat gevaar	Bezitter
Tenzij	
De tenzij-clausule	Geen aansprakelijkheid
Productaansprakelijkheid (artikel 6:185 BW)	Producent
- Gebrek ontstaan na het in verkeer brengen - Zaakschade beneden de franchis	Bezitter
Dieren, schepen, luchtvaartuigen	Afzonderlijke regeling BW
Levering onder eigendomsvoorbehoud	Verkrijger
Bedrijfsmatig gebruik	Bedrijfsmatig gebruiker
Kind beneden veertien jaar	Ouders

Productaansprakelijkheid

Een vordering op grond van dit artikel is uitgesloten vanaf het moment dat de regels omtrent productaansprakelijkheid van toepassing zijn²⁷². Daar gaat het namelijk ook om een gebrekkige, schadeveroorzakende roerende zaak²⁷³. Dit lijkt een toepassing te zijn van het adagium *lex specialis derogat legi generali*.

De schade van een gebrekkig product wordt dus in hoofdzaak verrekend op de producent en artikel 6:173 BW lijkt een aanvullende werking te hebben. Ook dient dit artikel als algemeen vangnet. Wanneer de producent slaagt in zijn verweer (dat het gebrek niet bestond op het tijdstip waarop het product in het verkeer is gebracht of dat het gebrek op een later tijdstip is ontstaan)²⁷⁴ en de benadeelde in de kou blijft staat, kan hij alsnog zich proberen te beroepen op artikel 6:173 BW.

²⁷¹ MvA II, Parl. Gesch. 6, p. 1380/1 en G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek, commentaar op artikel artikel 6:173*, <http://navigator.kluwer.nl>.

²⁷² Art. 6:173 lid 2 BW.

²⁷³ Art. 6:187 lid 1 BW.

²⁷⁴ Art. 6:173 lid 2, a BW.

Ook wanneer het zaakschade betreft die beneden de franchisegrens²⁷⁵ van artikel 6:190 BW blijft, kan de aansprakelijkheid van de bezitter voor gebrekkige zaken ingeroepen worden.

2.1.2.4 DCFR

In de DCFR kunnen we in tegenstelling tot in België, geen algemene aansprakelijkheid voor zaken terug vinden. Wat wel gelijklopend aan België en Nederland is, is dat er een aantal specifieke aansprakelijkheden voorzien zijn. Deze zullen verder per thema behandeld worden.

²⁷⁵ Art. 6:173 lid 2, b BW.

2.1.3 Kwalitatieve aansprakelijkheid: dieren

2.1.3.1 Toepassingsvoorwaarden

De regeling omtrent aansprakelijkheid voor dieren is terug te vinden in artikel 1385 van het Burgerlijk Wetboek, en luidt als volgt: *“De eigenaar van een dier, of, terwijl hij het in gebruik heeft, degene die zich ervan bedient, is aansprakelijk voor de schade die door het dier is veroorzaakt, hetzij het onder zijn bewaring stond, dan wel verdwaald of ontsnapt was”*. Ook deze aansprakelijkheid is een risicoaansprakelijkheid.

Een dier in de zin van dit artikel is een dier dat toegeëigend is. Dit kan zowel een huisdier als een wild dier zijn, dat bijvoorbeeld eigendom is van een dierentuin. Een wild dier dat in de natuur leeft valt niet onder deze regeling²⁷⁶.

2.1.3.2 Vermoeden

De eigenaar van het dier wordt in eerste plaats vermoed aansprakelijk te zijn. Indien de eigenaar kan weerleggen dat hij op dat moment toezicht had over het dier, dan geldt er een cascaderегeling en is de bewaarder aansprakelijk. Wie de bewaarder is zal van de concrete omstandigheden en feiten afhangen. De rechtspraak is min of meer tot eensgezindheid gekomen: de bewaarder moet op het ogenblik van het schadegeval het meesterschap hebben over het dier, de niet-ondergeschikte macht van leiding en toezicht over het dier, zonder tussenkomst van de eigenaar²⁷⁷.

Voormelde personen, de eigenaar en wanneer toepasselijk de bewaarder, worden vermoed aansprakelijk te zijn wanneer de schade door het dier veroorzaakt is. Dit is wederom een onweerlegbaar vermoeden. Dit is echter niet in de wettekst terug te vinden. Er is hieromtrent pas duidelijkheid gekomen door het cassatiearrest van 23 juni 1932 dat bevestigde dat het om een onweerlegbaar vermoeden ging²⁷⁸. Voordien werd zowel rechtspraak in de bevestigende als in ontkennende zin teruggevonden. Ook hier kan beargumenteerd worden dat het niet meer gaat om een foutaansprakelijkheid, maar om een objectieve aansprakelijkheid. Men is stilaan aan het afwijken van de fout in toezicht en bewaring van het dier, en aan het evolueren naar het standpunt dat het hebben van een dier automatisch risico's oplevert²⁷⁹.

Eens vast staat dat de gedraging van het dier schade heeft veroorzaakt, volgt automatisch dat de eigenaar/bewaarder aansprakelijk is. Dan lijkt het ook logisch te zijn dat enkel aan die aansprakelijkheid ontsnapt kan worden wanneer de eigenaar/bewaarder bewijst dat de schade niet veroorzaakt is door het dier of dat hij niet de eigenaar/bewaarder is van dat dier. Dit is met andere woorden het bewijs dat niet voldaan is aan de toepassingsvoorwaarden.

²⁷⁶ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 190.

²⁷⁷ O.m. Cass. 18 november 1993, *Arr.Cass.* 1993-94, 327 en Cass. 19 januari 1996, *Arr.Cass.* 1996, 80.

²⁷⁸ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 191.

²⁷⁹ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 192.

Maar de rechtspraak gaat verder en aanvaardt ook het 'tegenbewijs' in andere gevallen. Door het Hof van Cassatie is al meermaals aanvaard dat indien de gedraging van het dier uitgelokt werd door een vreemde oorzaak zoals overmacht, de fout van de benadeelde zelf of van een derde, de mogelijke fout in het toezicht van de eigenaar/bewaarder wordt uitgeschakeld²⁸⁰. Er dient dus niet aangetoond te worden dat het gedrag van het dier een toevallig feit is of een geval van overmacht uitmaakt, maar wel dat het gedrag van het dier te wijten is aan een vreemde oorzaak, zoals een toevallig feit of een geval van overmacht²⁸¹. De oorsprong van het gedrag van het dier wordt dus mede in overweging genomen. Dit is anders dan bij artikel 1385 BW bijvoorbeeld, waarin de oorsprong van het gebrek geen rol speelt. De bewaarder of eigenaar van het dier kan overmacht invoeren door aan te tonen dat de schade werd veroorzaakt door een onvoorzienbare en onweerstaanbare gebeurtenis²⁸². Een arrest van het Hof van Cassatie²⁸³ biedt hier een voorbeeld van: een koe ontsnapt uit een goed afgesloten weide en loopt tegen een trein aan. De bewaarder of eigenaar van een dier kan ook de eigen fout van het slachtoffer of daad van een derde persoon invoeren om te ontsnappen aan aansprakelijkheid. Wanneer het dier noch abnormaal reageerde noch zich onvoorspelbaar gedroeg, en de schade werd exclusief veroorzaakt door de daad van het slachtoffer / derde, dan is er een gebrek aan oorzakelijk verband²⁸⁴. De motivering hierbij is dat het niet gaat om een autonome gedraging van het dier, maar wel om een gedraging die puur uitgelokt is door het slachtoffer / de derde. Reageert het dier daarentegen op voorspelbare en voorziene wijze, dan kan de bewaarder wel aangesproken worden.

Het bewijs van een vreemde oorzaak kan op twee dingen wijzen²⁸⁵. In de eerste plaats kan dit er op wijzen dat er volledig geen causaal verband is tussen het gedrag van het dier en de schade: dan is de vreemde oorzaak de enige oorzaak²⁸⁶. In de tweede plaats kan er ook een gedeelde oorzaak zijn: zowel het gedrag van het dier als de vreemde oorzaak. Krachtens de equivalententieleer zijn alle oorzaken die hebben bijgedragen tot de schade gelijkwaardig, dus zal dit leiden tot een gedeelde aansprakelijkheid²⁸⁷.

Hoger vermelde rechtspraak wordt bekritiseerd en kan ook in mijn ogen niet helemaal door de beugel. Het lijkt billijk te zijn om een eigenaar/bewaarder een uitzondering op het vermoeden van aansprakelijkheid toe te staan in geval van eigen fout van de benadeelde of overmacht, maar men mag niet uit het oog verliezen dat er dan nog steeds een onvergoed slachtoffer is. De equivalententieleer zorgt er ook voor dat er in dat geval gedeelde aansprakelijkheid met de benadeelde moet zijn. Helaas past men dit principe niet altijd correct toe. Zelfs de hogere rechtspraak oordeelt soms anders, zoals bijvoorbeeld cassatie 19 januari 1996²⁸⁸, waarin een

²⁸⁰ Cass. 20 mei 1983, *Arr.Cass.* 1983, 1165, Cass. 26 februari 1987, *Arr.Cass.* 1987, 852 en Cass. 19 januari 1996, *Arr.Cass.* 1996, 78.

²⁸¹ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 493.

²⁸² M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008", *TPR* 2011, afl. 2, 494.

²⁸³ Cass. 29 januari 2007, *Arr. Cass.* 2007, afl. 1, 230.

²⁸⁴ Gent 30 maart 2010, *Rev. Trim. Dr. Fam.* 2011, afl. 1, 245.

²⁸⁵ B. TILLEMANS, "Aansprakelijkheid voor dieren" in X., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 155.

²⁸⁶ Vred. Westerlo 19 januari 1996, *RW* 1997-98, 1052.

²⁸⁷ T. VANSWEEVELT, "Onderzoek naar de grondslag en de begrenzing van de aansprakelijkheid voor dieren", *RW* 1985-86, nr. 14, 2198.

²⁸⁸ Cass. 19 januari 1996, *Arr.Cass.* 1996, 41.

eigenaar van een paard volledig vrijgesproken werd van aansprakelijkheid nadat zijn paard iemand verwond had. Ook kan deze rechtspraak niet goedgekeurd worden in het licht van de bedoeling van de wetgever. De wetgever had een onweerlegbaar vermoeden voor ogen, in de voorbereidende werken vinden we terug: "... *dans la these générale rien de ce qui appartient à quelqu'un ne peut nuire impunément à autrui*".

2.1.3.3 Nederland

De Nederlandse tegenhanger voor aansprakelijkheid voor dieren is terug te vinden in artikel 6:179 BW²⁸⁹. Dit artikel legt wederom een objectieve aansprakelijkheid op. De bezitter van het dier is aansprakelijk voor enige schade berokkend door het dier. De bezitter wordt gezien als de persoon die het dier voor zichzelf houdt²⁹⁰, meestal is dit de eigenaar of degene die het dier onderhoudt. Het vermoeden van aansprakelijkheid werkt dus in eerste instantie tegen de bezitter van het dier, in tegenstelling tot België, waar dit de eigenaar van het dier is.

Een aantal verdere artikels zijn in het geval van aansprakelijkheid voor een dier ook van belang. Artikel 6:181 BW ten eerste bepaalt dat de bedrijfsmatige exploitant van het dier aansprakelijk is, in het geval er schade wordt berokkend door het dier. Dit zien we ook terug komen in rechtspraak, bijvoorbeeld een vonnis van de rechtbank van 's-Gravenhage van 5 december 2012²⁹¹ over Lille het paard dat tijdens de rijlessen in de manege verwondingen toebrengt aan een kind. Omdat het paard effectief werd ingezet tijdens de lessen werd de manegehouder gezien als de bedrijfsmatige exploitant, en aansprakelijk gesteld. In het arrest van de Hoge Raad van 1 april 2011²⁹² werd in randnummer 3.6 ook letterlijk gezegd: "*de risicoaansprakelijkheid van degene die het dier in de uitoefening van een bedrijf gebruikt (art. 6:181 in verbinding met art. 6:179 BW) sluit uit dat de bezitter van het dier op grond van art. 6:179 BW aansprakelijk is, en omgekeerd*". Verder is ook artikel 6:183 lid 2 BW van belang: ouders zijn aansprakelijk voor de dieren van hun minderjarige kinderen.

Bestanddelen

Een dier wordt net zoals in België, in het burgerlijk recht als een zaak beschouwd²⁹³. Zowel tamme als wilde dieren kunnen hier onder vallen, natuurlijk op voorwaarde dat er sprake is van bezit. Dieren die effectief in het wild leven worden niet als bezit gezien²⁹⁴. Aansprakelijkheid voor dieren die in het wild leven is dus ook niet mogelijk²⁹⁵.

De schade moet aangericht zijn door het dier. De rechtspraak neemt in het algemeen aan dat de schade berokkend dient te zijn door de eigen energie van het dier. Wanneer het dier handelt zoals de begeleider van het dier verlangt, wordt het gebruikt als instrument en veroorzaakt het niet

²⁸⁹ G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek, commentaar op artikel artikel 6:179*, <http://navigator.kluwer.nl>.

²⁹⁰ Art. 3:107 BW.

²⁹¹ Rb. 's-Gravenhage 5 december 2012, ECLI:NL:RBSGR:2012:BY5997.

²⁹² HR 1 april 2011, ECLI:NL:PHR:2011:BP1475.

²⁹³ Art. 3:2 BW.

²⁹⁴ G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek, commentaar op artikel artikel 6:179*, <http://navigator.kluwer.nl>.

²⁹⁵ Ibid.

zelfstandig de schade²⁹⁶. Besmetting door een dier maakt de bezitter slechts aansprakelijk indien de besmetting door letsel is teweeg gebracht. *Besmetting door enkele aanwezigheid van het zieke dier valt buiten het bereik van dit artikel, op voorwaarde dat de bezitter niet op de hoogte was of behoorde te zijn van de besmetting*²⁹⁷.

De te vergoeden schade wordt beperkt tot de schade aan personen of zaken zoals ook het geval is in de artikelen 6:173 en 6:174 BW.

Tenzij

Wanneer aan alle toepassingsvoorwaarden voldaan is, geldt het vermoeden van aansprakelijkheid tegen de bezitter van het dier. Maar de voorgaande regels gelden enkel voor zover er geen gebruik kan gemaakt worden van de tenzij-clausule. In het artikel staat immers "*tenzij aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken indien hij de gedraging van het dier waardoor de schade werd toegebracht, in zijn macht zou hebben gehad*". Deze clausule lijkt op deze van artikel 6:173 en 6:174 BW en heeft duidelijk daar zijn inspiratie gehaald. In deze artikelen echter hangt de clausule vast aan de bekendheid met het gevaar, terwijl hier de voorwaarde de controle over het dier is. Wanneer de bezitter dus het gedrag van het dier dat de schade heeft veroorzaakt, heeft aangespoord of bewust heeft toegelaten dan is hij aansprakelijk. Dan gaat hij alleen nog vrijuit indien hij vrijuit zou gegaan zijn onder artikel 6:162 BW. Een voorbeeld maakt deze regeling duidelijker: de waakhond die een inbreker aanvalt²⁹⁸. De eigenaar heeft controle over het dier terwijl het dier de inbreker aanvalt. In principe zou de eigenaar dus aansprakelijk zijn, maar de eigenaar zou zich kunnen beroepen op noodweer om te ontsnappen aan aansprakelijkheid onder artikel 6:162 BW.

Regres

De bezitter heeft regres op derden die onzorgvuldig hebben gehandeld rond het dier, bijvoorbeeld het dier hebben doen schrikken, het dier laten ontsnappen of het dier hebben opgehitst. In dat geval kan de vergoedingsplicht van de bezitter naar evenredigheid worden verminderd of zelfs geheel vervallen²⁹⁹. Artikel 6:101 BW bepaalt immers: "*Wanneer de schade mede een gevolg is van een omstandigheid die aan de benadeelde kan worden toegerekend, wordt de vergoedingsplicht verminderd door de schade over de benadeelde en de vergoedingsplichtige te verdelen in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen*". Dit is een voorbeeld van een nuance die in het Belgisch recht ook niet zou misstaan.

²⁹⁶ Rb. Utrecht 24 maart 1999, *NJK* 1999/46 en HR 23 februari 1990, *NJ* 1990/365.

²⁹⁷ HR 23 februari 1990, *NJ* 1990/365 en G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek, commentaar op artikel artikel 6:179*, <http://navigator.kluwer.nl>.

²⁹⁸ G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek, commentaar op artikel artikel 6:179*, <http://navigator.kluwer.nl>.

²⁹⁹ Rb. Almelo 26 juli 1995, *NJ* 1995/42.

Bedrijfsmatige exploitatie

Feitelijke vermoedens worden in het kader van deze aansprakelijkheidsregeling vaak toegepast in het kader van de problematiek rond de bedrijfsmatige exploitatie. Het zijn hier vaak juist de feiten die uitmaken of een dier ingezet wordt in de bedrijfsactiviteiten of niet. De rechter gaat hier de logisch relevante feiten meenemen in zijn oordeel. Een voorbeeld uit de rechtspraak, HR 27 april 2001³⁰⁰. Een behandelingsovereenkomst gesloten tussen de eigenaar van een dier en een dierenarts kan een feitelijk vermoeden teweeg brengen dat het dier niet langer in het feitelijk bezit is van de eigenaar. Dit kan teweeg brengen dat de bepalingen van artikel 6:179 BW niet van toepassing zijn. Een ander voorbeeld in de rechtspraak werd hierboven al vermeld, HR 1 april 2011³⁰¹. In een manege-overeenkomst werden de bewoordingen "het in een manege aanwezig hebben van een paard van een ander om dit paard in opdracht van die ander en tegen betaling te trainen en zadelmak te maken" gebruikt. De rechter leidt uit de woordkeuze het feitelijk vermoeden af dat de bemoeienis van de manegehouders met het paard verder ging dan uitsluitend de stalling van het dier. Dit was voldoende voor de rechter om de bedrijfsexploitatie van het paard van dichterbij te bekijken.

2.1.3.4 DCFR

Boek 6 artikel 3:203 – Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door dieren

A keeper of an animal is accountable for the causation by the animal of personal injury and consequential loss, loss within VI. – 2:202 (Loss suffered by third persons as a result of another's personal injury or death), and loss resulting from property damage.

De aansprakelijkheid rust op de bewaarder van het dier. Dit is wederom de persoon die het dier voor eigen rekening gebruikt of het fysiek controleert en die het recht uitoefent om het te controleren of gebruiken³⁰². In tegenstelling tot bij de aansprakelijkheid voor onroerende goederen, is hier niet geopteerd voor een feitelijk vermoeden van aansprakelijkheid van de eigenaar³⁰³. Dit is naar mijn mening toch wel een jammere zaak, vooral omdat de makers de bescherming van het slachtoffer zo hoog in het vaandel dragen. Is het dan niet beter om zoveel mogelijk personen aan te duiden die aansprakelijk worden geacht?

In de annex zijn de definities opgenomen van de begrippen die doorheen heel de DCFR gehanteerd worden. De definitie die we hier nodig hebben is deze van 'bewaarder', die luidt als volgt: "A keeper, in relation to an animal, vehicle or substance, is the person who has the beneficial use or physical control of it for that person's own benefit and who exercises the right to control it or its use". Vooral het woord recht in deze definitie doet een bewaarder in de DCFR verschillen van een bewaarder in het Belgische recht. De DCFR herleidt een bewaarding eigenlijk tot een rechtshandeling, terwijl de bewaarding in het Belgische recht een rechtsfeit is³⁰⁴. Door dit te doen wordt het pad van

³⁰⁰ HR 27 april 2001, ECLI:NL:HR:2001:AB1335.

³⁰¹ HR 1 april 2011, ECLI:NL:PHR:2011:BP1475.

³⁰² L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliekante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y.LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 120.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliekante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y.LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 121.

de objectieve aansprakelijkheid verlaten. Door naar een recht te verwijzen, wordt impliciet toegekeken op de wijze waarop de aansprakelijke dat recht heeft uitgeoefend, en of de aansprakelijke het mogelijk heeft gemaakt dat het dier een schadelijke gedraging beging³⁰⁵.

³⁰⁵ Ibid.

2.1.4 Kwalitatieve aansprakelijkheid: Gebouwen / opstallen

2.1.4.1 Toepassingsvoorwaarden

De regelgeving omtrent de aansprakelijkheid voor gebouwen is terug te vinden in artikel 1386 Burgerlijk Wetboek, dat luidt als volgt: *“De eigenaar van een gebouw is aansprakelijk voor de schade door de instorting ervan veroorzaakt, wanneer deze te wijten is aan verzuim van onderhoud of aan een gebrek in de bouw”*.

Dit artikel is van toepassing op gebouwen, met name elk door de mens opgerichte constructie door verbinding van materialen die op duurzame wijze met de grond is verbonden³⁰⁶. De schade moet verder veroorzaakt zijn door de instorting van dat gebouw. De instorting op zijn beurt moet te wijten zijn aan een verzuim van onderhoud of aan een gebrek in het gebouw.

2.1.4.2 Vermoeden

Indien aan al deze toepassingsvoorwaarden voldaan is, wordt de eigenaar vermoed aansprakelijk te zijn. Wat van belang is te onthouden is dat het vermoeden van aansprakelijkheid enkel tegen de eigenaar van het gebouw speelt. Dit is zoals beneden vermeld, anders in het Nederlandse recht.

Dit is wederom een onweerlegbaar vermoeden. De eigenaar kan enkel het vermoeden weerleggen indien hij bewijst dat niet aan de toepassingsvoorwaarden is voldaan, met andere woorden dat de schade niet te wijten is aan de instorting van het gebouw, of dat de instorting niet te wijten is aan een gebrek in het gebouw of aan een verzuim van onderhoud. Het volstaat niet om aan te tonen dat de eigenaar geen fout heeft begaan of dat een vreemde oorzaak aan de basis ligt van het verzuim in onderhoud of aan het gebrek in de bouw³⁰⁷. Hij moet bewijzen dat de schade ontstaan is door een oorzaak die vreemd is aan het instorten van het gebouw zelf: overmacht, fout van het slachtoffer zelf of daad van een derde³⁰⁸. Overmacht wordt door de eigenaar succesvol ingeroepen wanneer deze bewijst dat de overmacht de oorzaak is van de instorting van het gebouw (lees niet: de oorzaak van het gebrek in het gebouw). Een blikseminslag of een aardbeving vormen hier een voorbeeld van. Wanneer de daad van het slachtoffer zelf een voldoende oorzakelijk verband heeft met de schade zal de eigenaar van het gebouw ook geheel (enige oorzaak) of gedeeltelijk (medeoorzaak) vrijgesteld worden van aansprakelijkheid³⁰⁹. De daad van een derde zal ertoe leiden dat artikel 1386 BW niet van toepassing is, wanneer deze de enige oorzaak van de schade is. Wanneer deze daad echter een gedeelde oorzaak van de schade vormt, zal de eigenaar van het gebouw geheel aansprakelijk gesteld worden op grond van onverkorte toepassing van artikel 1386 BW. Hij heeft dan wel een regresrecht op de derde die de foutieve handeling gesteld heeft³¹⁰.

³⁰⁶ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 192.

³⁰⁷ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, “Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008”, *TPR* 2011, afl. 2, 518.

³⁰⁸ Gent 21 december 2006, *T. Verz.* 2007, afl. 4, 459.

³⁰⁹ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, “Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008”, *TPR* 2011, afl. 2, 519.

³¹⁰ M. VAN QUICKENBORNE en H. VANDENBERGHE, “Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. 2000-2008”, *TPR* 2011, afl. 2, 521.

Het vermoeden van fout is waar men zich traditioneel op baseerde. Recentere rechtsleer is echter ook van deze visie aan het afstappen, net zoals bij de aansprakelijkheid voor dieren, en meer aan het neigen naar het standpunt van het risico dat het gebouw oplevert³¹¹.

2.1.4.3 Nederland

Eigenaren van gebouwen zijn aansprakelijk voor schade die wordt veroorzaakt door dit gebouw, of door opstallen die zij bezitten. Dit is terug te vinden in artikel 6:174 BW. In eerste instantie kunnen we al opmerken dat dit artikel in twee opzichten ruimer is dan de Belgische tegenhanger ervan. In de eerste plaats wordt er melding gemaakt van werken. Werken vallen in Nederland ook onder het toepassingsgebied van de kwalitatieve aansprakelijkheid voor gebouwen. Dit zijn zowel bovengrondse werken als ondergrondse (mijnbouw³¹²). Een tweede uitbreiding vindt men in de opname van de aansprakelijkheid van de wegbeheerder³¹³.

Bestanddelen

Volgens artikel 6:174 lid 4 BW is een opstal een gebouw of werk dat duurzaam met de grond is verenigd, hetzij door vereniging met andere gebouwen. Dit is een zeer ruime definitie. Het toepassingsgebied van artikel 6:174 BW lijkt daarmee vrijwel alles te omvatten wat door mensenhanden is gemaakt en bedoeld is om voor langere duur op een zekere plaats te blijven³¹⁴. Hier vallen onder: werken, leidingen, ondergrondse werken, werken in of onder water,....

Wie is aansprakelijk voor de schade aangericht door het gebouw, meer bepaald door het (gedeeltelijk) instorten van een gebouw? Het antwoord daarop is de bezitter, wederom de persoon die het gebouw voor zichzelf houdt³¹⁵. In het artikel zelf is een vermoeden ingewerkt over wie de persoon van de bezitter is, namelijk "*Degene die in de openbare registers als eigenaar van de opstal of van de grond staat ingeschreven, wordt vermoed de bezitter van de opstal te zijn*"³¹⁶. De bezitter van een opstal kan deze risicoaansprakelijkheid maar op twee mogelijkheden³¹⁷ proberen te weerleggen. Als eerste kan hij een beroep doen op artikel 6:181 BW, dat zegt dat wanneer een opstal gebruikt wordt in de bedrijfsmatige exploitatie van een bedrijf, de bedrijfsmatige exploitant de aansprakelijke persoon is. Ten tweede kan hij zich beroepen op de tenzij-clausule in lid 1. Deze luidt: "*tenzij aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken indien hij dit gevaar op het tijdstip van het ontstaan ervan zou hebben gekend*". Hier geldt weer de kennisvereiste van de bezitter, net zoals bij aansprakelijkheid voor gebrekkige zaken en in tegenstelling tot bij aansprakelijkheid voor dieren. Omtrent deze clausule zijn verder alle bemerkningen idem aan deze eerder besproken onderwerpen.

In artikel 6:174 BW kunnen we lezen dat een opstal gebrekkig is wanneer deze niet voldoet aan de eisen die men daaraan in de gegeven omstandigheden mag stellen, en daardoor een gevaar voor

³¹¹ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 193.

³¹² Art. 6:174 lid 3 BW.

³¹³ Art. 6:174 lid 2 BW.

³¹⁴ E. BAUW, *Onrechtmatige daad: aansprakelijkheid voor zaken*, Mechelen, Kluwer, 2008, 113.

³¹⁵ Art. 3:2 BW.

³¹⁶ Art. 6:174 lid 5 BW.

³¹⁷ G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek, commentaar op artikel artikel 6:174*, <http://navigator.kluwer.nl>.

personen of zaken oplevert. Dit is een nogal uitgebreide en niet praktisch toepasbare definitie. Vandaar dat de voorbereidende werken enige klaarheid teweeg brengen. In de toelichting Meijers wordt opgemerkt: *"Het artikel verstaat onder een gebrekkige toestand een dusdanige toestand dat men - de bezitter, of een ander - een onrechtmatige daad pleegt jegens degene wiens persoon of goed gevaar loopt, indien men, hoewel bekend met de toestand, deze onveranderd laat. Of dit het geval is, hangt van verschillende omstandigheden af. Zo zal bij een voor het publiek toegankelijk gebouw of werk eerder van een gebrekkige toestand gesproken moeten worden dan bij een gesloten huis of een werk op een besloten terrein. Bij een bouwwerk in aanbouw zal een toestand niet als gebrekkig gelden, die bij een voltooid werk zeker als zodanig zou worden aangemerkt. Zo kan tenslotte van de al dan niet aanwezigheid van waarschuwborden afhangen of de toestand waarin een gebouw of werk zich bevindt, gebrekkig is in de zin van het onderhavige artikel³¹⁸".*

In eerste instantie doet dit citaat uit de voorbereidende werken denken aan veiligheidsvoorschriften. Welke veiligheidsvoorschriften er verwacht mogen worden is een vraag die onderhavig is aan de beoordeling van de rechter. Hij zal rekening moeten houden met de feiten van de zaak (de aard van het gebouw, het ontwerp, de inrichting, de al toegepaste veiligheidsmaatregelen, omvang van het risico)³¹⁹. Dit is dus de perfecte situatie voor de rechter om rekening te houden met feitelijke vermoedens. Indien we de rechtspraak bekijken omtrent deze vraag vinden we al snel een voorbeeld waarin de rechter exact dit gedaan heeft, namelijk HR 20 oktober 2000³²⁰. De opstal in kwestie voldeed aan alle wettelijk voorgeschreven veiligheidsvereisten inzake brandveiligheid, maar was door eisende partij geïsoleerd met een hoog brandbaar materiaal. De rechter heeft in casu rekening gehouden met de feiten en besluit in randnummer 15: *"Of de opstal in algemene zin voldoet aan de veiligheidsvoorschriften is niet beslissend en kan de bezitter van de opstal ook niet disculperen"*. Een factor die ook invloed kan hebben op de veiligheidsvereisten is de plaatselijke omgeving. Denk bij wijze van voorbeeld maar aan sneeuwgebieden. In deze gebieden zijn er andere veiligheidsvoorschriften van kracht.

Bij de beoordeling van de vraag of een opstal gebrekkig is, moet ook rekening gehouden worden met het soort activiteiten dat er in geleverd worden. De aard van de activiteiten of de aard van het gebouw kunnen ervoor zorgen dat een waarschuwing soms voldoende is om aan de veiligheidsvoorwaarden te voldoen. Indien de feiten van de zaak bijvoorbeeld zich niet lenen tot het wegnemen van het gevaar. Denk bijvoorbeeld maar aan een historisch gebouw dat beschermd is als monument.

In principe moet de benadeelde persoon het bewijs leveren van het gebrek in de opstal, vooraleer het vermoeden van aansprakelijkheid in werking treedt, maar vaak houdt de rechter rekening met feitelijke vermoedens. Een gebouw dat structureel en qua veiligheid in orde is, stort niet zomaar zonder reden in. Dan neemt de rechter via feitelijke vermoedens vaker het besluit dat er een

³¹⁸ Parl. Gesch. Boek 6, p755.

³¹⁹ G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek, commentaar op artikel artikel 6:174*, <http://navigator.kluwer.nl>.

³²⁰ HR 20 oktober 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA7686.

gebrek in de opstal aanwezig was³²¹. De doctrine 'res ipsa loquitur' lijkt ook hier weer het Nederlandse recht binnen te sluipen.

2.1.4.4 DCFR

Boek 6 artikel 3:202 – Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door onroerende goederen

- (1) *A person who independently exercises control over an immovable is accountable for the causation of personal injury and consequential loss, loss within VI. – 2:202 (Loss suffered by third persons as a result of another's personal injury or death), and loss resulting from property damage (other than to the immovable itself) by a state of the immovable which does not ensure such safety as a person in or near the immovable is entitled to expect having regard to the circumstances including:*
- (a) *the nature of the immovable;*
 - (b) *the access to the immovable; and*
 - (c) *the cost of avoiding the immovable being in that state.*
- (2) *A person exercises independent control over an immovable if that person exercises such control that it is reasonable to impose a duty on that person to prevent legally relevant damage within the scope of this Article.*
- (3) *The owner of the immovable is to be regarded as independently exercising control, unless the owner shows that another independently exercises control.*

Dit artikel van de DCFR wordt hier behandeld omdat, zoals algemeen bekend is, gebouwen onroerende goederen zijn. Tot daar loopt dan ook ongeveer de vergelijking tussen artikel 1386 BW en artikel 3:202 DCFR.

De DCFR biedt geen definitie van onroerende goederen, maar wel van 'immovable property' in de annex met definities als volgt: '*land and anything so attached to land as not to be subject to change of place by usual human action*'. Dit is natuurlijk een zeer ruime definitie. Hieronder vallen uiteraard gebouwen, maar bijvoorbeeld ook bruggen, doelen op een voetbalveld en zelfs aangelegde wegen³²². Uit de toelichting bij de DCFR blijkt dit ook, de opstellers nemen aan bijvoorbeeld dat een glasscherf op de vloer van een grootwarenhuis betrekking heeft op de toestand van een onroerend goed (hoewel deze scherf zeker door een gewone menselijke tussenkomst kan worden verplaatst)³²³.

De aansprakelijkheid is hier gelinkt aan het feit dat niet de veiligheid gegarandeerd wordt die een persoon in of in de buurt van de onroerende zaak daarvan (gelet op de feitelijke omstandigheden) mag verwachten, gelet op de aard van de onroerende zaak, de toegang ertoe en de kosten nodig

³²¹ Parl. Gesch. Boek 6, p. 755.

³²² L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliekante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 113.

³²³ L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliekante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 114.

ter voorkoming dat de onroerende zaak zich in die toestand zou gaan bevinden³²⁴. Een instorting toe te rekenen aan een gebrek in het gebouw of aan een verzuim van het onderhoud, zoals vereist in artikel 1386 BW is dus hier niet vereist.

De persoon die zelfstandig / autonoom de controle heeft over de onroerende zaak is de aansprakelijk persoon in geval van schade (verlies door persoonlijk letsel en bijkomend verlies, verlies door een derde geleden door letselschade of dood van een ander persoon of verlies ten gevolge van eigendomsschade). Dit in tegenstelling tot artikel 1386 BW, dat de objectieve aansprakelijkheid van de eigenaar vast stelt. Het artikel in de DCFR is een compromisartikel³²⁵. In de Europese rechtsstelsels is geen uniforme oplossing te vinden over de persoon die aansprakelijk geacht moet worden, dit is soms de eigenaar, soms de bewaarder of de bezitter, soms nog een andere persoon. Ten opzichte van het slachtoffer echter, geldt een weerlegbaar vermoeden dat het de eigenaar is die zelfstandig en autonoom de controle heeft over het onroerend goed³²⁶.

Deze aansprakelijkheid is wederom een voorbeeld van een objectieve aansprakelijkheid: het enige dat het slachtoffer moet aantonen is dat het gebouw onveilig (gebrekkelig) was³²⁷. De makers van de DCFR vinden dit gerechtvaardigd omwille van de bescherming van het slachtoffer. Ook halen ze aan dat eigenaars van onroerende goederen vaak voldoende verzekerd zijn. Verder is het onderscheid tussen foutaansprakelijkheid en objectieve aansprakelijkheid in vele landen al versoepeld door de invoering van verscheidene vermoedens, die vaak een omkering in bewijslast teweeg brengen³²⁸. De formulering van het artikel zelf is echter niet optimaal om een objectieve aansprakelijkheid te verwezenlijken. Als aanknopingspunt nemen de opstellers (1) een gebrek aan veiligheid in de toestand waarin het gebouw zich bevindt en (2) de mate waarin een persoon in functie van de feitelijke omstandigheden, veiligheid mag verwachten³²⁹. Vooral dit tweede punt lijkt te wijzen op een zekere toepassing van de vertrouwensleer, dat ons dan weer onverbiddelijk in het vaarwater van de persoonlijke (fout)aansprakelijkheid brengt³³⁰. In de woorden van L. Cornelis: *"Immers, door - op een objectieve wijze - te bepalen welke veiligheid een (normaal voorzichtig en redelijk) persoon, in de gegeven omstandigheden, van (de toestand van) een onroerende zaak mag verwachten, wordt impliciet bepaald welke maatregelen door een normaal voorzichtige en redelijke persoon (eerder) zouden zijn (hadden moeten worden) getroffen om in diezelfde feitelijke omstandigheden die veiligheid te bieden en aldus aan het in aanmerking genomen vertrouwen te beantwoorden"*³³¹. Een persoon moet dus zorgen dat aan veiligheidsvoorschriften wordt voldaan, dit ligt zeker op het pad van de persoonlijke (fout)aansprakelijkheid.

³²⁴ Art. 3:202 boek 6 DCFR en L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliokante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 115.

³²⁵ E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3482.

³²⁶ Ibid.

³²⁷ E. CLIVE en C. VON BAR, *Principles, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 3478.

³²⁸ Ibid.

³²⁹ Art. 3:202 boek 6 DCFR.

³³⁰ L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliokante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 115.

³³¹ Ibid.

2.2 Wet Aansprakelijkheid Motorrijtuigen

Om aan te tonen dat er buiten het Burgerlijk Wetboek ook talloze onweerlegbare aansprakelijkheidsvermoedens bestaan wordt hier een voorbeeld uitgewerkt. Aangezien dit werk de vermoedens vooral beoordeeld vanuit het slachtoffer perspectief heb ik gekozen om de regelgeving rond artikel 29bis uit te werken. Een ander voorbeeld is de productaansprakelijkheid waar de producent ook quasi onweerlegbaar wordt vermoed aansprakelijk te zijn.

2.2.1 België

Ook buiten het Burgerlijk Wetboek kunnen we verscheidene aansprakelijkheidsvermoedens terug vinden. Artikel 29bis van de Wet aansprakelijkheid motorrijtuigen³³² is hier een voorbeeld van, en luidt als volgt: “§1. *Bij een verkeersongeval waarbij een of meer motorrijtuigen betrokken zijn, op de plaatsen bedoeld in artikel 2, § 1, wordt, met uitzondering van de stoffelijke schade en de schade geleden door de bestuurder van elk van de betrokken motorrijtuigen, alle schade geleden door de slachtoffers en hun rechthebbenden en voortvloeiend uit lichamelijke letsels of het overlijden, met inbegrip van de kledischade, hoofdelijk vergoed door de verzekeraars die de aansprakelijkheid van de eigenaar, de bestuurder of de houder van de motorrijtuigen overeenkomstig deze wet dekken*”.

Het vermoeden van aansprakelijkheid speelt hier tegen de eigenaar, bestuurder of houder van het motorrijtuig. De bestuurder moet eng begrepen worden als hij die het voertuig op het ogenblik van het ongeval werkelijk en zelfstandig bestuurt en dus in feite verantwoordelijk is voor het sturen³³³.

De personen die zich op het vermoeden van aansprakelijkheid van bestuurder, eigenaar of houder van het motorrijtuig kan beroepen is het verkeersslachtoffer. Het gaat dus vooral over voetgangers en fietsers (zwakke weggebruikers), maar ook bijvoorbeeld de passagiers van het motorrijtuig³³⁴ of de bewoners van een huis³³⁵ waartegen het voertuig gereden is. Het slachtoffer mag de bestuurder, eigenaar of houder van het motorrijtuig aanspreken ongeacht of er al dan niet een fout gebeurd is³³⁶. Dit wijst op een objectieve aansprakelijkheid. De enige mogelijkheid voor de bestuurder, eigenaar of houder om zich te bevrijden van aansprakelijkheid ligt in artikel 29bis §1: “*Slachtoffers die ouder zijn dan 14 jaar en het ongeval en zijn gevolgen hebben gewild, kunnen zich niet beroepen op de bepalingen van het eerste lid*”. Daarbuiten bevrijdt zelfs de eigen fout van het slachtoffer de bestuurder, eigenaar of houder niet. Andere gronden van overmacht worden ook niet aanvaard³³⁷.

³³² Wet 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *BS* 8 december 1989.

³³³ Cass. 13 april 2007, *Arr. Cass.* 2007, afl. 4, 776.

³³⁴ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht*, Brugge, die Keure, 2011, 266.

³³⁵ Pol. Antwerpen 16 februari 2009, *VAV* 2009, afl. 5, 338.

³³⁶ H. BOCKEN en I. BOONE, *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht*, Brugge, die Keure, 2011, 269.

³³⁷ S. PANIS, “De uitsluitingsgrond van art. 29bis”, *jura falconis*, jg 45, 2008-09, nr. 2, 157-222.

2.2.2 Nederland

De Nederlandse tegenhanger van artikel 29bis WAM-wet³³⁸ is terug te vinden in de Wegenverkeerswet³³⁹ en niet in de wet betreffende de verplichte verzekering tegen wettelijke aansprakelijkheid inzake motorrijtuigen³⁴⁰, zoals de naam misschien zou doen vermoeden. Artikel 185 lid 1 van de Wegenverkeerswet luidt als volgt: *“Indien een motorrijtuig waarmee op de weg wordt gereden, betrokken is bij een verkeersongeval waardoor schade wordt toegebracht aan, niet door dat motorrijtuig vervoerde, personen of zaken, is de eigenaar van het motorrijtuig of - indien er een houder van het motorrijtuig is - de houder verplicht om die schade te vergoeden, tenzij aannemelijk is dat het ongeval is te wijten aan overmacht, daaronder begrepen het geval dat het is veroorzaakt door iemand, voor wie onderscheidenlijk de eigenaar of de houder niet aansprakelijk is”*.

In dit artikel is duidelijk de aansprakelijkheid ten opzichte van zwakke weggebruikers geregeld. De eigenaar of houder van het voertuig zal de schade moeten vergoeden die toegebracht is aan personen of zaken die niet door dat motorrijtuig vervoerd werden. Hier is al dadelijk een verschil te merken met de Belgische wetgeving. Deze Nederlandse wet spreekt niet van passagiers. Ten minste niet op zo een manier dat passagiers ook beschouwd kunnen worden als slachtoffers. In het artikel is letterlijk te lezen dat personen die door het voertuig vervoerd worden uitgesloten zijn van vergoeding, dit wil zeggen uitgesloten van vergoeding op grond van dit artikel. Andere schadeposten zijn eventueel nog beschikbaar, op voorwaarde dat deze bewezen kunnen worden.

Dit is vrijwel de enige wettelijke bepaling waaruit de bescherming van zwakkere weggebruikers kan afgeleid worden. De echte bescherming en uitwerking daarvan volgt uit de rechtspraak van de Hoge Raad.

Een eigenaar of houder van een motorrijtuig kan enkel maar ontsnappen aan het vermoeden van aansprakelijkheid via de uitsluitingsgrond overmacht. Overmacht wordt zeer restrictief geïnterpreteerd door de Hoge Raad³⁴¹. De bestuurder wordt slechts vrijgesteld van aansprakelijkheid wanneer hem rechtens geen verwijt kan worden gemaakt³⁴². Overweging 2.1: *“art. 185 lid 1 WVW 1994 gaat slechts op als hij aannemelijk maakt dat aan de bestuurder van het motorrijtuig ter zake van de wijze waarop hij aan het verkeer heeft deelgenomen, voor zover van belang voor de veroorzaking van het ongeval, rechtens geen enkel verwijt kan worden gemaakt”*.

Fouten van andere weggebruikers zijn enkel van belang indien ze *“voor de bestuurder van motorrijtuig zo onwaarschijnlijk waren dat deze geen rekening moest houden met die mogelijkheid bij het bepalen van zijn verkeersgedrag”*³⁴³. Eigen fouten van de slachtoffers kunnen ook geen overmacht teweeg brengen. Ze kunnen enkel leiden tot gedeelde aansprakelijkheid met de bestuurder.

³³⁸ Art. 29bis wet 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, BS 8 december 1989.

³³⁹ Wet van 21 april 1994, houdende vervanging van de Wegenverkeerswet.

³⁴⁰ Wet van 30 mei 1963, betreffende verplichte verzekering tegen wettelijke aansprakelijkheid inzake motorrijtuigen.

³⁴¹ S. PANIS, “De uitsluitingsgrond van art. 29bis, jura falconis, jg 45, 2008-09, nr. 2, 168.

³⁴² HR 30 maart 2007, ECLI:NL:PHR:2007:AZ7863.

³⁴³ HR 22 mei 1992, nr. 14 655, NJ 1992, 527.

De bewijslast is ter bescherming van de zwakkere weggebruikers, omgedraaid. Ze ligt bij de aangesproken bestuurder³⁴⁴. De *ratio legis* van deze omkering ligt in het gevaar dat een motorrijtuig teweegbrengt voor andere verkeersdeelnemers³⁴⁵.

De Hoge Raad heeft in haar rechtspraak ook een regeling uitgewerkt waarbij het slachtoffer beschermd wordt naargelang leeftijd. Deze regeling is deels geïnspireerd op een wetsvoorstel³⁴⁶ dat het helaas niet gehaald heeft tot wetgeving. De bestuurder kan geen beroep doen op eigen fout van het slachtoffer indien dit een kind is jonger dan veertien jaar. De bestuurder zal dan voor de volle 100% aansprakelijk zijn³⁴⁷. Overweging 2.1.3.: *“ Ten aanzien van kinderen jonger dan 14 jaar geldt ingevolge voormelde arresten van 1 juni 1990 en 31 mei 1991 de zogenoemde 100%-regel. Deze regel houdt in dat de eigenaar van een motorrijtuig volledig aansprakelijk is ook al is het ongeval in overwegende mate door het kind veroorzaakt, tenzij sprake was van opzet of daaraan grenzende roekeloosheid van het kind”*. Een arrest van Hoge Raad van 1 juni 1990³⁴⁸ verduidelijkt de verdeling van de aansprakelijkheid in de praktijk. Afhankelijk van de causaliteit en de billijkheid zal de aansprakelijkheid verdeeld worden. De rechter mag dus zeker de feitelikheden van de zaak in acht nemen.

De Belgische vereiste van de onverschoonbare fout is strenger als zijn Nederlandse tegenhanger, opzet of aan opzet grenzende roekeloosheid. De vrijheid van de rechter gaat echter niet zo ver dat hij bijvoorbeeld rekening mag houden met het feitelijk vermoeden dat een slachtoffer dat zich niet bewust was van zijn roekeloos karakter, niet mee aansprakelijk is. Wanneer het slachtoffer bijvoorbeeld dronken over de weg aan het wandelen was, dan zal zijn aan opzet grenzend roekeloos gedrag toch verwijtbaar zijn aangezien zijn dronkenschap aan hemzelf te wijten is. Hoge Raad³⁴⁹ overweging 4.2.: *“Voor aan opzet grenzende roekeloosheid als bedoeld in de 50%-regel is in beginsel bewustheid van het gevaar bij het slachtoffer vereist. De stelplicht en bewijslast ter zake van de aan opzet grenzende roekeloosheid rusten op de aansprakelijk gestelde partij; dat bewijs omvat derhalve ook de bewustheid van het gevaar bij het slachtoffer. Opmerking verdient evenwel dat de aansprakelijk gestelde partij voor het bewijs van die bewustheid kan volstaan met het bewijs van feiten en omstandigheden waaruit die bewustheid bij een voetganger of fietser vanaf de leeftijd van 14 jaar mag worden afgeleid”*.

Het Belgische voorbeeld van zelfdoding of poging tot zelfdoding zal dus ook zeker uitgesloten zijn in de Nederlandse wetgeving, met name onder opzet. Maar in totaliteit is de Nederlandse uitsluiting dus veel ruimer.

³⁴⁴ M. FAURE en T. HARTLIEF (eds.), *Verkeersaansprakelijkheid in België en Nederland*, Antwerpen/Groningen, Intersentia, 1998, 135.

³⁴⁵ HR 30 maart 2007, ECLI:NL:PHR:2007:AZ7863 en HR 10 november 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA8254.

³⁴⁶ Voorstel van wet tot vaststelling en invoering van afdeling 8.14.1 (verkeersongevallen) van het Burgerlijk Wetboek, Kamerstukken II, 1997/98, 25759, nrs. 1-2.

³⁴⁷ H.R. 30 maart 2007, ECLI:NL:PHR:2007:AZ7863

³⁴⁸ HR 1 juni 1990, NJ 1991, 720.

³⁴⁹ HR 30 maart 2007, ECLI:NL:PHR:2007:AZ7863.

2.2.3 DCFR

Boek 6 artikel 3:205 – Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door motorrijtuigen

(1) A keeper of a motor vehicle is accountable for the causation of personal injury and consequential loss, loss within VI. – 2:202 (Loss suffered by third persons as a result of another's personal injury or death), and loss resulting from property damage (other than to the vehicle and its freight) in a traffic accident which results from the use of the vehicle.

(2) "Motor vehicle" means any vehicle intended for travel on land and propelled by mechanical power, but not running on rails, and any trailer, whether or not coupled.

Het vermoeden van aansprakelijkheid speelt hier tegen de bewaarder van het motorrijtuig. Dit is beperkter dan in het Belgische recht, waar zowel de bestuurder en de eigenaar als de houder aansprakelijk geacht kunnen worden. De bewaarder moet in dezelfde zin opgevat worden als de bewaarder van een dier³⁵⁰, toegepast op het motorrijtuig: de persoon die het motorrijtuig voor eigen rekening gebruikt of het fysiek controleert en die het recht uitoefent om het te controleren of te gebruiken.

Ook hier willen de opstellers van de DCFR een objectieve aansprakelijkheid in het leven roepen, maar ook hier falen ze daar in. De bewaarder heeft immers een reeks verweermiddelen ter beschikking, om aan aansprakelijkheid te ontsnappen (boek 6, hoofdstuk 5: verweermiddelen), waaronder ook overmacht³⁵¹. Voor letselschade aan het slachtoffer is de DCFR strenger, maar ook daar kan aan aansprakelijkheid ontsnapt worden, namelijk door zware fout van het slachtoffer zelf³⁵². Ook moet er gewezen worden op de definitie van 'bewaring' of 'bewaarder' die hierboven gegeven werd, en dan vooral naar de verwijzing naar de uitoefening van een recht om het motorrijtuig te controleren of te gebruiken. Dit legt een verband tussen het schadegeval en het concrete gedrag van de bewaarder, wat bij objectieve aansprakelijkheid eigenlijk niet het geval mag zijn³⁵³.

³⁵⁰ L. CORNELIS, "Onrechtmatige daden in De Codex Faliokante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 123.

³⁵¹ Art. 5:302 van boek 6 DCFR.

³⁵² Art. 5:102 (2) (c) van boek 6 DCFR.

³⁵³ L. CORNELIS, *Onrechtmatige daden in De Codex Faliokante Redelijkheid (DCFR)*" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 125.

Conclusie

Het vermoeden is in het aansprakelijkheidsrecht een zeer handig bewijsmiddel om aan je kant te hebben. Zowel in België als in Nederland wordt er veelvuldig gebruik van gemaakt. In België staan de vermoedens, zowel feitelijke als wettelijke, nog steeds ingeschreven in het hoofdstuk omtrent bewijs in het Burgerlijk Wetboek. In Nederland zijn de vermoedens verdwenen uit het Burgerlijk Wetboek, omdat men van mening was dat ze geen bewijsmiddel vormden. Een bewijsmiddel wordt door een partij naar voor geschoven, een vermoeden daarentegen is geen bewijsmiddel in de eigenlijke zin, maar een feitelijke gevolgtrekking uit vaststaande hulpfeiten. Dit betekent echter niet dat de vermoedens verdwenen zijn in de bewijsvoering, in tegendeel ze worden nog volop toegepast.

Zoals we gezien hebben in het bewijsrechtelijk deel van deze thesis, zijn vooral de wettelijke vermoedens voordelig als je ze kan invoeren als slachtoffer. Ze creëren rechtszekerheid. Eens voldaan aan de toepassingsvoorwaarden verschuift de bewijslast immers naar de aansprakelijk geachte partij. Dit is als slachtoffer natuurlijk veel aangenamer, een onrechtmatige daad gebeurt immers vaak zo snel dat bewijs ervan niet altijd gemakkelijk te geven is.

Wanneer het slachtoffer zich niet kan beroepen op een wettelijk vermoeden (hij voldoet niet aan de toepassingsvoorwaarden of er is eenvoudigweg geen wettelijk vermoeden voorhanden) kan hij zijn bewijsvoering nog altijd proberen aan te vullen met feitelijke vermoedens. Een feitelijk vermoeden vertrekt immers vaak van een bewijsmiddel dat niet in de vaste hiërarchie van bewijsmiddelen past. De voorwaarden waaraan een feitelijk vermoeden moet voldoen zijn de volgende: (1) een redenering door afleiding, gemaakt door de rechter (2) uitgaand van een vaststaand feit (3) waaraan een plausibele gevolgtrekking wordt gegeven en (4) waardoor een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid omtrent het onbekende feit vastgesteld wordt, (5) waarop controle wordt gehouden door het Hof van Cassatie. Het voorbeeld bij uitstek is DNA-bewijs. Dit is een relatief nieuwe techniek en past niet in de traditionele bewijsmiddelen. Een onafhankelijk uitgevoerd DNA onderzoek heeft voor een logisch redenerende en menselijke rechter toch zeker een waarde, en kan (indien vaststaand) zeker een startpunt vormen voor een feitelijk vermoeden.

De wettelijke vermoedens worden onderverdeeld in weerlegbare en onweerlegbare wettelijke vermoedens. De weerlegbare vermoedens in het Burgerlijk Wetboek zijn niet zo ruim vertegenwoordigd als de onweerlegbare.

Weerlegbare vermoedens worden in het aansprakelijkheidsrecht meestal gelinkt aan foutaansprakelijkheid. Artikel 1384, lid 2 en lid 4 BW zijn hier voorbeelden van. De ouders worden vermoed een fout in de opvoeding en het toezicht gemaakt te hebben wanneer hun kinderen schade berokkenen aan derden. Een onderwijzer wordt geacht een fout in het toezicht te hebben begaan wanneer zijn leerling een onrechtmatige gedraging begaat en schade veroorzaakt. De manier om deze aansprakelijkheid te weerleggen is om te bewijzen dat er geen fout gebeurd is. vandaar dat we spreken van foutaansprakelijkheid.

De onweerlegbare vermoedens van fout vinden we onder andere terug in artikel 1384, lid 1 en lid 3, artikel 1385 en 1386 BW. Per definitie kan de aansprakelijk geachte een onweerlegbaar vermoeden niet weerleggen door te bewijzen dat hij geen fout begaan heeft. Om aan aansprakelijkheid te ontsnappen zal men moeten toevlucht zoeken tot vreemde oorzaak. In bepaalde leerstukken wordt dit toegestaan, bijvoorbeeld artikel 1385 BW (aansprakelijkheid voor schade aangericht door een dier). In andere leerstukken zal de aansprakelijk geachte bot vangen wanneer hij vreemde oorzaak probeert in te roepen. Artikel 29bis van de WAM-wet is hier een voorbeeld van. Een andere mogelijkheid is natuurlijk het bewijs leveren dat er niet voldaan is aan de toepassingsvoorwaarden van het wettelijk vermoeden. De onweerlegbare vermoedens worden gelinkt aan objectieve aansprakelijkheid. De aansprakelijke persoon heeft een bepaalde hoedanigheid, een bepaalde relatie met het schadegeval, en vanwege die hoedanigheid wordt hij aansprakelijk geacht. Dit is dus niet langer omdat hij een fout begaan heeft. Het is perfect mogelijk dat de aansteller (artikel 1384 lid 3 BW) kwalitatief aansprakelijk is voor zijn aangestelde, zonder dat hij zelf een fout gemaakt heeft. Omwille van deze reden verkiest men om deze onweerlegbare vermoedens, deze aansprakelijkheden, onder te brengen onder objectieve aansprakelijkheid.

Heden ten dage is er een duidelijke evolutie waar te nemen, naar de objectieve aansprakelijkheid en weg van de foutaansprakelijkheid. Dit zien we niet alleen in België en Nederland terug komen, maar ook internationaal. De Draft Common Frame of Reference mag dan maar een optioneel instrument zijn, erin is toch een duidelijke consensus terug te vinden naar de objectieve aansprakelijkheid toe. Deze komt niet altijd juist naar voren, maar ze is er wel degelijk. Naar mijn mening kan dit het slachtoffer alleen maar baten. De *ratio legis* van deze aansprakelijkheid is ook vaak de vergoeding van het slachtoffer verzekeren. Proceseconomisch is deze evolutie ook zeker aan te moedigen.

Aangezien de rechtsleer en rechtspraak al in beweging zijn, en de wetgever in beweging lijkt te komen, is het niet ondenkbaar dat er veranderingen op tilt zijn in het landschap van vermoedens in het aansprakelijkheidsrecht.

Bibliografie

WETGEVING

Internationaal

Draft Common Frame of Reference.

België

Art. 1251 BW.

Art. 1316 BW.

Art. 1350 – 1353 BW.

Art. 1382 – 1386bis BW.

Wet 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, *BS* 22 augustus 1978.

Wet 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *BS* 8 december 1989.

Wet 10 februari 2003 betreffende de aansprakelijkheid van en voor personeelsleden in dienst van openbare rechtspersonen, *BS* 27 februari 2003.

Wetsvoorstel tot invoering in het Burgerlijk Wetboek van een objectieve aansprakelijkheid van de ouders voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen, *Parl. St.* Senaat 2010-11, nr. 5/48-1.

Nederland

Art. 6:101 BW.

Art. 6:162 BW.

Art. 6:164 BW.

Art. 6:169-171 BW.

Art. 6:173-174 BW.

Art. 6:179 BW.

Art. 6:181 BW.

Art. 6:183 BW.

Art. 6:185-186 BW.

Art. 6:190 BW.

Art. 7:611 BW.

Art. 7:658 BW.

Art. 149-152 Rv.

Wet van 21 april 1994, houdende vervanging van de Wegenverkeerswet, *Stb.* 1994, 475.

Wet van 30 mei 1963, betreffende verplichte verzekering tegen wettelijke aansprakelijkheid inzake motorrijtuigen, *Stb.* 1963, 228.

Wetsvoorstel tot invoering in het Burgerlijk Wetboek van een objectieve aansprakelijkheid van de ouders voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen, Kamerstukken I, 2011/12, 30519, A.

Wetsvoorstel tot vaststelling en invoering van afdeling 8.14.1 (verkeersongevallen) van het Burgerlijk Wetboek, Kamerstukken II, 1997/98, 25759, nrs. 1-2.

RECHTSPRAAK

België

Cass. 15 april 1926, *Pas.* 1926, I, 332.

Cass. 12 januari 1950, *Pas.* 1950, I, 311.

Cass. 7 maart 1957, *Arr. Cass.* 1957, 546.

Cass. 22 januari 1960, *Arr. Cass.* 1960, 466.

Cass. 30 januari 1962, *Pas.* 1962, I, 630.

Cass. 4 februari 1965, *JT* 1965, 311.

Cass. 22 september 1978, *Pas.* 1979, 8, 108.

Cass. 28 mei 1979, *Arr. Cass.* 1978-79, 1137.

Cass. 18 mei 1981, *Arr. Cass.* 1980-81 (samenvatting), 1077 en *RW* 1981-82, 2471.

Cass. 5 november 1981, *Arr. Cass.* 1981-82, 346.

Cass. 24 mei 1982, *Arr. Cass.* 1981-82, 1179.

Cass. 6 oktober 1982, *Arr. Cass.* 1982-83.

Cass. 10 februari 1983, *Arr. Cass.* 1982-83, 755.

Cass. 20 mei 1983, *Arr. Cass.* 1983, 1165.

Cass. 22 december 1983, *Arr. Cass.* 1983-84, 473.

Cass. 14 september 1984, *Arr. Cass.* 1984-85, 88.

Cass. 3 december 1986, *Arr. Cass.* 1986-87, 442.

Cass. 23 januari 1987, *Arr. Cass.* 1986-87, 657.

Cass. 26 februari 1987, *Arr. Cass.* 1987, 852.

Cass. 18 november 1988, *Arr. Cass.* 1988-89, 335.

Cass. 23 februari 1989, *Arr. Cass.* 1988-89, 721.

Cass. 26 oktober 1989, *Arr. Cass.* 1989-90, 274.

Cass. 21 december 1989, *Arr. Cass.* 1989-90, 560.

Cass. 29 maart 1991, *JT* 1991, 600.

Cass. 26 maart 1992, *Arr. Cass.* 1991-92, 721.

Cass. 13 mei 1993, *Arr. Cass.* 1993, 493.

Cass. 18 november 1993, *Arr. Cass.* 1993-94, 327.

Cass. 27 januari 1995, *Arr. Cass.* 1995, 89.

Cass. 19 januari 1996, *Arr. Cass.* 1996, 80.

Cass. 11 april 1997, *Arr. Cass.* 1997, 437.

Cass. 19 juni 1997, *Arr. Cass.* 1997, 670.

Cass. 25 maart 1999, *Arr. Cass.* 1999, 442.

Cass. 21 mei 1999, *Arr. Cass.* 1999, 711.

Cass. 11 januari 2001, *Arr. Cass.* 2001, afl. 1, 62.

Cass. 7 december 2001, *Arr. Cass.* 2001, afl. 10, 2113.

Cass 11 december 2001, *De Verz.* 2002, 361.

Cass. 14 februari 2003, *Arr. Cass.* 2003, afl. 2, 409.

Cass. 19 juni 2003, *Arr. Cass.* 2003, afl. 6-8, 1439.

Cass. 10 oktober 2003, *Arr. Cass.* 2003, afl. 10, 1845.

Cass. 23 januari 2004, *Arr. Cass.* 2004, afl. 1, 120.

Cass. 30 september 2004, *Arr. Cass* 2004, afl. 9, 1491.

Cass. 21 februari 2006, *RW* 2008-09, 316.

Cass. 1 december 2006, *Pas.* 2006, afl. 12, 2535.

Cass. 22 januari 2007, *Arr. Cass.* 2007, afl. 1, 136.

Cass. 29 januari 2007, *Arr. Cass.* 2007, afl. 1, 230.

Cass. 13 april 2007, *Arr. Cass.* 2007, afl. 4, 776.

Cass. 12 februari 2008, *JT* 2009, afl. 6366, 613.

Cass. 5 juni 2008, *NjW* 2009, 31.

Cass. 11 september 2008, *Pas.* 2008, 1916.

Cass. 2 januari 2009, *Arr. Cass.* 2009, afl. 1, 3.

Cass. 11 maart 2010, *Pas.* 2010, afl. 3, 777.

Cass. 25 maart 2010, *Pas.* 2010, afl. 3, 1007.

Cass. 3 mei 2010, *Pas.* 2010, afl. 5, 1349.

Cass. 10 juni 2010, *Pas.* 2010, afl. 6-8, 1798.

Cass. 7 oktober 2010, *JLMB* 2011, afl. 40, 1983.

Cass. 14 mei 2012, *Pas.* 2012, afl. 5, 1070.

Arbh. Luik 7 januari 1982, *JTT* 1982, 177.

Brussel 21 december 1999, *RGAR* 2001, nr. 13396.

Brussel 23 april 2001, *RGAR* 2002, afl. 5, nr. 13.552.

Luik 23 november 2001, *Journ.dr.Jeun* 2005, afl. 249, 71.

Antwerpen 27 maart 2002, *Journ.dr.jeun.* 2005, afl. 249, 71.

Brussel 19 mei 2003, *RW* 2006-07, afl. 11, 478.

Bergen 17 september 2003, *RGAR* 2005, afl. 9, nr. 14.041.

Brussel 27 september 2003, *Rev.trim.dr.fam.* 2005, 474.

Gent 13 mei 2004, *NjW* 2004, afl. 90, 1279.

Antwerpen 20 juni 2005, *NJW* 2006, afl. 144, 511.

Brussel 26 september 2005, *Res. Jur. Imm.* 2006, afl. 1, 5.

Brussel 26 juni 2006, *RGAR* 2007, afl. 9, nr. 14.314.

Gent 21 december 2006, *T. Verz.* 2007, afl. 4, 459.

Gent 25 juni 2007, *RW* 2010-11, 322.

Brussel 23 oktober 2007, *RGAR* 2010, afl. 6, nr. 14.652.

Brussel 25 oktober 2007, *NjW* 2008, afl. 176, 128.

Antwerpen, 6 februari 2008, *RW* 2010-11, 1228.

Gent 10 oktober 2008, *NjW* 2009, 369.

Brussel 24 juni 2009, *JT* 2009, afl. 6366, 616.

Antwerpen 8 maart 2010, *NjW* 2010, 760.

Antwerpen, 8 april 2010, *RW* 2012-13, afl. 5, 199.

Gent 30 maart 2010, *Rev. Trim. Dr. Fam.* 2011, afl. 1, 245.

Jeugdrb. Brussel 3 mei 2002, *TJK* 2002, 196.

Pol. Antwerpen 16 februari 2009, *VAV* 2009, afl. 5, 338.

Vred. Westerlo 19 januari 1996, *RW* 1997-98, 1052.

Vred. Doornik 22 mei 2007, *Rev. trim.dr.fam.* 2008, 500.

Vred. Zottegem-Herzele, 9 juli 2009, *T.Vred./T.Pol.* 2012, 580, noot F.BAUDONCQ.

Nederland

HR 26 november 1948, *NJ* 1949,149.

HR 23 mei 1975, *NJ* 1976, 24.

HR 23 februari 1990, *NJ* 1990/365.

HR 9 maart 1990, *NJ* 1990/561.

HR 1 juni 1990, *NJ* 1991, 720.

HR 28 juni 1991, *NJ* 1991, 746.

HR 22 mei 1992, nr. 14 655, *NJ* 1992, 527.

HR 1 oktober 1993, *NJ* 1995, 182.

HR 24 december 1993, *NJ* 1994, 214.

HR 9 juni 1995, *NJ* 1995, 630.

HR 10 maart 1995, *NJ* 1995, 580.

HR 20 september 1996, *NJ* 1997, 198.

HR 27 november 1998, *NJ* 1999, 197.

HR 28 mei 1999, *NJ* 1999, 614.

HR 20 oktober 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA7686.

HR 10 november 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA8254.

HR 17 november 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA8369.

HR 27 april 2001, ECLI:NL:HR:2001:AB1335.

HR 4 oktober 2002, ECLI:NL:PHR:2002:AE4090.

HR 29 november 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE7351.

HR 4 juni 2004, ECLI:NL:HR:2004:AO5122.

HR 11 maart 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR6657.

HR 30 maart 2007, ECLI:NL:PHR:2007:AZ7863.

HR 11 april 2008, ECLI:NL:PHR:2008:BC9225.

HR 12 december 2008, ECLI:NL:PHR:2008:BD3129.

HR 20 februari 2009, ECLI:NL:HR:2009:BF0003.

HR 30 oktober 2009, ECLI:NL:HR:2009:BJ6020.

HR 17 december 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BL6478.

HR 1 april 2011, ECLI:NL:PHR:2011:BP1475.

Hof Den Bosch 1 mei 1981, *NJ* 1981, 671.

Hof Den Bosch 2 mei 1985, *VR* 1986, 110.

Hof Den Bosch 15 april 1992, *NJ* 1994, 760.

Hof Den Bosch 7 september 2000, *VR* 2002, 83.

Rb. Maastricht 9 juni 1994, *VR* 1996, 6.

Rb. Almelo 26 juli 1995, *NJ* kort 1995/42.

Rb. Zwolle 27 januari 1999, *VR* 2000, 26.

Rb. Utrecht 24 maart 1999, *NJK* 1999/46.

Rb. Maastricht 12 maart 2003, ECLI:NL:RBMAA:2003:AF5913.

Rb. Middelburg 23 april 2003, ECLI:NL:RBMID:2003:AO3717.

Rb. Zwolle-Lelystad 6 september 2006, ECLI:NL:RBZLY:2006:BA8822.

Rb. Leewarden 29 november 2006, ECLI:NL:RBLEE:2006:AZ3149.

Rb. 's-Gravenhage 5 december 2012, ECLI:NL:RBSGR:2012:BY5997.

Ktr. Zutphen 12 augustus 2003, *NJ* 2004, 260.

RECHTSLEER

Boeken:

Aansprakelijkheidsrecht

BOCKEN, H. en BOONE, I., *Het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsmechanismen*, Brugge, die Keure, 2010, 217 p.

BOCKEN, H. en BOONE, I., *Inleiding tot het schadevergoedingsrecht, buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht en andere schadevergoedingsstelsels*, Brugge, die Keure, 2011, 284 p.

BAUDONCQ, F. en DEBAENE, M., "De aansprakelijkheid in het licht van artikel 1384 lid 1 BW" in X., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 85-124.

BAUW, E., *Onrechtmatige daad: aansprakelijkheid voor zaken*, Mechelen, Kluwer, 2008, 113 p.

CLIVE, E. en VON BAR, C., *Pinciples, definitions and model rules of European private law : Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Oxford, Oxford University Press, 2009-2010, 6704 p.

CORNELIS, L., *Actueel aansprakelijkheidsrecht, permanente vorming 2011-2012*, Gent, Larcier, 2012, 441 p.

CORNELIS, L., *Beginselen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht: De onrechtmatige daad*, Antwerpen, Maklu Uitg., 1989, 744 p.

CORNELIS, L., *De buitencontractuele aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door zaken: Rechtsvergelijkend onderzoek: België, Frankrijk, Nederland, Bondsrepubliek Duitsland en Engeland*, Brugge, Kluwer Rechtswetenschappen, 1982, 728 p.

- CORNELIS, L., *Algemene theorie van de verbintenis*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 997 p.
- CORNELIS, L., "Onrechtmatige daden in De Codex Faliekante Redelijkheid (DCFR)" in H. VUYE en Y. LEMENSE, *Springlevend aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2011, 1-140.
- DEBAENE, M. en SOENS, P., *Aansprakelijkheidsrecht: Actuele tendensen*, Brussel, Larcier, 2005, 246 p.
- DUBUISSON, B., CALLEWAERT, V., DE CONINCK, B. en GATHEM, G., *La reponsabilité civile. Chronique de jurisprudence 1996-2007, Volume 1: Le fait générateur et le lien causal*, Brussel, Larcier, 200, 1074 p.
- DE TAVERNIER, P., *De buitencontractuele aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door minderjarige*, Antwerpen, Intersentia, 2006, 670 p.
- ENGELHARD, E.F.D. en VAN MAANEN, G.E., *Aansprakelijkheid voor schade: contractueel en buitencontractueel*, Mechelen, Kluwer, 2008, 99 p.
- FAGNART, J., "Responsabilité du fait d'autrui" in X., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 172-210.
- FAURE, M. en HARTLIEF, T. (eds.), *Verkeersaansprakelijkheid in België en Nederland*, Antwerpen, Intersentia, 1998, 293 p.
- LOCÉRÉ, J., *Législation civile, commerciale et criminelle ou commentaire et complément des codes français*, VI, Brussel, Edition belge, 1837, 388 p.
- SCHUT, G.H.A., *Produktaansprakelijkheid*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1974, 241 p.
- STIJNS, S., *Verbintenissenrecht Boek 1bis*, Brugge, die Keure, 2013, 152 p.
- TILLEMANS, B., "Aansprakelijkheid voor dieren" in X., *Buitencontractuele aansprakelijkheid*, Brugge, die Keure, 2004, 127-167.
- VAN GERVEN, W., *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2006, 719 p.
- VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B., *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen - Oxford, Intersentia, 2009, 935 p.
- VAN OMMESLAGHE, P., *Droit des obligations*, Brussel, Bruylant, 2010, 1135-1686.
- VERHEIJ, A.J., *Onrechtmatige daad*, Kluwer, 2005, 213 p.
- Bewijsrecht**
- AKKERMANS, A.J., *De 'omkeringsregel' bij het bewijs van causaal verband: rede*, Den Haag, Boom, 2002, 181 p.
- ASSER, W.D.H., *Bewijslastverdeling*, Mechelen, Kluwer, 2004, 303 p.

- ASSER, W.H.D., *Bewijs in Asser-serie. Procesrecht. 3*, Deventer, Kluwer, 2013, 337 p.
- CATTOIR, B., *Burgerlijk bewijsrecht*, Mechelen, Kluwer, 2013, 597 p.
- CORNELIS, L., *Algemene theorie van de verbintenissen*, Antwerpen, Intersentia, 2000, 230.
- DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, II, Brussel, Bruylant, 1961, 1196 p.
- DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, Brussel, Bruylant, 1967, 1185 p.
- GIESEN, I., *Bewijs en aansprakelijkheid. Een rechtsvergelijkend onderzoek naar de bewijslast, de bewijsvoeringslast, het bewijsrisico en de bewijsrisico-omkering in het aansprakelijkheidsrecht*, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2001, 572 p.
- HIDMA, T.R. en RUTGERS, G.R., *Bewijs, deel van Het Nederlands burgerlijk recht*, Deventer, Kluwer, 2004, 228 p.
- MINJAUW, H. en VANDENDRIESSCHE, J., *Het tegenbewijs in burgerlijke zaken. Bewijslast en bewijsrisico*, in X., *Bestendig handboek Verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2007, 1-7.
- MOUGENOT, D., *Droits des obligations: la preuve*, Brussel, Larcier, 2002, 398 p.
- MOUGENOT, D., *La preuve*, Brussel, Larcier, 2012, 458 p.
- SAMYN, B., *Privaatrechtelijk bewijs: een diepgaand en praktisch overzicht*, Gent, Story Publishers, 2012, 576 p.
- STIJNS, S., *Verbintenissenrecht Deel 1*, Brugge, die Keure, 2012, 161 p.
- VAN GERVEN, W. en COVEMAEKER, S., *Verbintenissenrecht*, Leuven, Acco, 2010, 728 p.
- VANLERBERGHE, B., *Het bewijs in burgerlijke en handelszaken met inbegrip van de bewijswaarde van elektronische documenten en de elektronische handtekening*, Antwerpen, CBR, 2010, 75 p.
- VERHEYDEN-JEANMART, N., *Droit de la preuve*, Brussel, Larcier, 1991, 439 p.

Tijdschriften:

- BOCKEN, H. "Verlies van een kans", *NjW* 2009, 2-12.
- BOCKEN, H., "Aansprakelijkheid van en voor minderjarigen", *De Verz.* 2006, 301-318.
- DUBUISSON, B., "Développements récents concernant les responsabilités du fait des choses (choses, animaux, bâtiments)", *R.G.A.R.* 1997, nr. 12.746, 10-28.
- DUYNSTEE, M. "Werkgeversaansprakelijkheid op grond van art. 7:658 BW", *TPR* 2013, afl. 2, 1377-1387.
- GIESEN, I., "Res ipsa loquitur, een bijzonder vermoeden in het aansprakelijkheidsrecht", *WPNR* 1997, 241-246.

LEOPOLD, F., "Toezichthoudersaansprakelijkheid van scholen", *RisicoBewust*, 2008, nr. 2, 6-11, geraadpleegd op <http://www.kvdl.nl/nieuws/toezichthouders%C2%ADaansprakelijkheid-van-scholen/>

NIEUWENHUIS, J.H., "Het vermoeden", *RM Themis* 1995, 341-343.

PANIS, S., "De uitsluitingsgrond van art. 29bis", *jura falconis*, jg 45, 2008-09, nr. 2, 157-222.

SAMYN, B. "De bewijslast. Rechtsleer getoetst aan tien jaar cassatierechtspraak, deel 2", *P&B* 2010, afl. 2, 50-72.

VANDENBERGHE, H., Van QUICKENBORNE, M., WYNANT, L. en DEBAENE, M., "Overzicht van rechtspraak (1994-1999). Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad", *TPR* 2000, afl. 4, 1551-1955.

VAN QUICKENBORNE, M. en VANDENBERGHE, H., "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad 2000-2008. Deel I", *TPR* 2010, afl. 1, 283-359.

VAN QUICKENBORNE, M. en VANDENBERGHE, H., "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad 2000-2008. Deel II", *TPR* 2010, afl. 4, 1749-2145.

VAN QUICKENBORNE, M. en VANDENBERGHE, H., "Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad 2000-2008. Deel III", *TPR*, afl. 2, 349-656.

VANSWEEVELT, T., "Onderzoek naar de grondslag en de begrenzing van de aansprakelijkheid voor dieren", *RW* 1985-86, nr. 14, 2187-2214.

DATABANK

G. LANKHORST, *Tekst & commentaar op het Burgerlijk Wetboek*, <http://navigator.kluwer.nl>.

Bijlagen

1. Artikel Belgisch Burgerlijk Wetboek

Artikel 1382

Elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden.

Artikel 1383

Ieder is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke hij door zijn daad, maar ook voor die welke hij door zijn nalatigheid of door zijn onvoorzichtigheid heeft veroorzaakt.

Artikel 1384

Men is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke men veroorzaakt door zijn eigen daad maar ook voor die welke veroorzaakt wordt door de daad van personen voor wie men moet instaan, of van zaken die men onder zijn bewaring heeft.

De vader en de moeder zijn aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen.

De meesters en zij die anderen aanstellen, voor de schade door hun dienstboden en aangestelden veroorzaakt in de bediening waartoe zij hen gebezigd hebben.

De onderwijzers en de ambachtslieden, voor de schade door hun leerlingen en leerjongens veroorzaakt gedurende de tijd dat deze onder hun toezicht staan.

De hierboven geregelde aansprakelijkheid houdt op, indien de ouders, onderwijzers en ambachtslieden bewijzen dat zij de daad welke tot die aansprakelijkheid aanleiding geeft, niet hebben kunnen beletten.

Artikel 1385

De eigenaar van een dier, of, terwijl hij het in gebruik heeft, degene die zich ervan bedient, is aansprakelijk voor de schade die door het dier is veroorzaakt, hetzij het onder zijn bewaring stond, dan wel verdwaald of ontsnapt was.

Artikel 1386

De eigenaar van een gebouw is aansprakelijk voor de schade door de instorting ervan veroorzaakt, wanneer deze te wijten is aan verzuim van onderhoud of aan een gebrek in de bouw.

Artikel 1386bis

Wanneer aan een ander schade wordt veroorzaakt door een persoon die zich in staat van krankzinnigheid bevindt, of in een staat van ernstige geestesstoornis of zwakzinnigheid die hem voor de controle van zijn daden ongeschikt maakt, kan de rechter hem veroordelen tot de gehele vergoeding of tot een gedeelte van de vergoeding waartoe hij zou zijn gehouden, indien hij de

controle van zijn daden had.

De rechter doet uitspraak naar billijkheid, rekening houdende met de omstandigheden en met de toestand van de partijen.

2. Artikels Nederlands Burgerlijk Wetboek

Artikel 6:101

1. Wanneer de schade mede een gevolg is van een omstandigheid die aan de benadeelde kan worden toegerekend, wordt de vergoedingsplicht verminderd door de schade over de benadeelde en de vergoedingsplichtige te verdelen in evenredigheid met de mate waarin de aan ieder toe te rekenen omstandigheden tot de schade hebben bijgedragen, met dien verstande dat een andere verdeling plaatsvindt of de vergoedingsplicht geheel vervalt of in stand blijft, indien de billijkheid dit wegens de uiteenlopende ernst van de gemaakte fouten of andere omstandigheden van het geval eist.
2. Betreft de vergoedingsplicht schade, toegebracht aan een zaak die een derde voor de benadeelde in zijn macht had, dan worden bij toepassing van het vorige lid omstandigheden die aan de derde toegerekend kunnen worden, toegerekend aan de benadeelde.

Artikel 6:162

3. Hij die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt, welke hem kan worden toegerekend, is verplicht de schade die de ander dientengevolge lijdt, te vergoeden.
4. Als onrechtmatige daad worden aangemerkt een inbreuk op een recht en een doen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, een en ander behoudens de aanwezigheid van een rechtvaardigingsgrond.
5. Een onrechtmatige daad kan aan de dader worden toegerekend, indien zij te wijten is aan zijn schuld of aan een oorzaak welke krachtens de wet of de in het verkeer geldende opvattingen voor zijn rekening komt.

Artikel 6:164

Een gedraging van een kind dat de leeftijd van veertien jaren nog niet heeft bereikt, kan aan hem niet als een onrechtmatige daad worden toegerekend

Artikel 6:169

1. Voor schade aan een derde toegebracht door een als een doen te beschouwen gedraging van een kind dat nog niet de leeftijd van veertien jaren heeft bereikt en aan wie deze gedraging als een onrechtmatige daad zou kunnen worden toegerekend als zijn leeftijd daaraan niet in de weg zou staan, is degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over het kind uitoefent, aansprakelijk.
2. Voor schade, aan een derde toegebracht door een fout van een kind dat de leeftijd van veertien jaren al wel maar die van zestien jaren nog niet heeft bereikt, is degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over het kind uitoefent, aansprakelijk, tenzij hem niet kan worden verweten dat hij de gedraging van het kind niet heeft belet

Artikel 6:170

1. Voor schade, aan een derde toegebracht door een fout van een ondergeschikte, is degene in wiens dienst de ondergeschikte zijn taak vervult aansprakelijk, indien de kans op de fout door de opdracht tot het verrichten van deze taak is vergroot en degene in wiens dienst hij stond, uit hoofde van hun desbetreffende rechtsbetrekking zeggenschap had over de gedragingen waarin de fout was gelegen.
2. Stond de ondergeschikte in dienst van een natuurlijke persoon en was hij niet werkzaam voor een beroep of bedrijf van deze persoon, dan is deze slechts aansprakelijk, indien de ondergeschikte bij het begaan van de fout handelde ter vervulling van de hem opgedragen taak.
3. Zijn de ondergeschikte en degene in wiens dienst hij stond, beiden voor de schade aansprakelijk, dan behoeft de ondergeschikte in hun onderlinge verhouding niet in de schadevergoeding bij te dragen, tenzij de schade een gevolg is van zijn opzet of bewuste roekeloosheid. Uit de omstandigheden van het geval, mede gelet op de aard van hun verhouding, kan anders voortvloeien dan in de vorige zin is bepaald.

Artikel 6:171

Indien een niet ondergeschikte die in opdracht van een ander werkzaamheden ter uitoefening van diens bedrijf verricht, jegens een derde aansprakelijk is voor een bij die werkzaamheden begane fout, is ook die ander jegens de derde aansprakelijk.

Artikel 6:173

1. De bezitter van een roerende zaak waarvan bekend is dat zij, zo zij niet voldoet aan de eisen die men in de gegeven omstandigheden aan de zaak mag stellen, een bijzonder gevaar voor personen of zaken oplevert, is, wanneer dit gevaar zich verwezenlijkt, aansprakelijk, tenzij aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken indien hij dit gevaar op het tijdstip van ontstaan daarvan zou hebben gekend.
2. Indien de zaak niet aan de in het vorige lid bedoelde eisen voldoet wegens een gebrek als bedoeld in afdeling 3 van titel 3, bestaat geen aansprakelijkheid op grond van het vorige lid voor schade als in die afdeling bedoeld, tenzij
 - a. alle omstandigheden in aanmerking genomen, aannemelijk is dat het gebrek niet bestond op het tijdstip waarop het produkt in het verkeer is gebracht of dat het gebrek op een later tijdstip is ontstaan; of
 - b. het betreft zaakschade ter zake waarvan krachtens afdeling 3 van titel 3 geen recht op vergoeding bestaat op grond van de in die afdeling geregelde franchise.
3. De vorige leden zijn niet van toepassing op dieren, schepen en luchtvaartuigen.

Artikel 6:174

1. De bezitter van een opstal die niet voldoet aan de eisen die men daaraan in de gegeven omstandigheden mag stellen, en daardoor gevaar voor personen of zaken oplevert, is, wanneer dit gevaar zich verwezenlijkt, aansprakelijk, tenzij aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken indien hij dit gevaar op het tijdstip van het ontstaan ervan zou hebben gekend.

2. Bij erfpacht rust de aansprakelijkheid op de bezitter van het erfpachtsrecht. Bij openbare wegen rust zij op het overheidslichaam dat moet zorgen dat de weg in goede staat verkeert, bij kabels en leidingen op de kabel- en leidingbeheerder, behalve voor zover de kabel of leiding zich bevindt in een gebouw of werk en strekt tot toevoer of afvoer ten behoeve van dat gebouw of werk.
3. Bij ondergrondse werken rust de aansprakelijkheid op degene die op het moment van het bekend worden van de schade het werk in de uitoefening van zijn bedrijf gebruikt. Indien na het bekend worden van de schade een ander gebruiker wordt, blijft de aansprakelijkheid rusten op degene die ten tijde van dit bekend worden gebruiker was. Indien de schade is bekend geworden na beëindiging van het gebruik van het ondergrondse werk, rust de aansprakelijkheid op degene die de laatste gebruiker was.
4. Onder opstal in dit artikel worden verstaan gebouwen en werken, die duurzaam met de grond zijn verenigd, hetzij rechtstreeks, hetzij door vereniging met andere gebouwen of werken.
5. Degene die in de openbare registers als eigenaar van de opstal of van de grond staat ingeschreven, wordt vermoed de bezitter van de opstal te zijn.
6. Voor de toepassing van dit artikel wordt onder openbare weg mede begrepen het weglichaam, alsmede de wegwitruiming.

Artikel 6:179

De bezitter van een dier is aansprakelijk voor de door het dier aangerichte schade, tenzij aansprakelijkheid op grond van de vorige afdeling zou hebben ontbroken indien hij de gedraging van het dier waardoor de schade werd toegebracht, in zijn macht zou hebben gehad.

Artikel 6:181

1. Worden de in de artikelen 173, 174 en 179 bedoelde zaken, opstallen of dieren gebruikt in de uitoefening van een bedrijf, dan rust de aansprakelijkheid uit de artikelen 173 lid 1, 174 lid 1 en lid 2, eerste zin, en 179 op degene die dit bedrijf uitoefent, tenzij het een opstal betreft en het ontstaan van de schade niet met de uitoefening van het bedrijf in verband staat.
2. Wanneer de zaken, opstallen of dieren in de uitoefening van een bedrijf worden gebruikt door ze ter beschikking te stellen voor gebruik in de uitoefening van het bedrijf van een ander, dan wordt die ander als de uit hoofde van het vorige lid aansprakelijke persoon aangemerkt.
3. Wanneer een stof als bedoeld in artikel 175 in de uitoefening van een bedrijf wordt gebruikt door deze stof ter beschikking te stellen voor gebruik in de uitoefening van het beroep of bedrijf van een ander, wordt die ander als de uit hoofde van artikel 175 lid 1 aansprakelijke persoon aangemerkt.

Artikel 6:183

1. Ter zake van aansprakelijkheid op grond van deze afdeling kan de aangesprokene geen beroep doen op zijn jeugdige leeftijd of geestelijke of lichamelijke tekortkoming.

2. Degene die het ouderlijk gezag of voogdij uitoefent over een kind dat nog niet de leeftijd van veertien jaren heeft bereikt, is in zijn plaats uit de artikelen 173 en 179 voor de daar bedoelde zaken en dieren aansprakelijk, tenzij deze worden gebruikt in de uitoefening van een bedrijf.

Artikel 6:185

1. De producent is aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door een gebrek in zijn produkt, tenzij:
 - a. hij het produkt niet in het verkeer heeft gebracht;
 - b. het, gelet op de omstandigheden, aannemelijk is dat het gebrek dat de schade heeft veroorzaakt, niet bestond op het tijdstip waarop hij het produkt in het verkeer heeft gebracht, dan wel dat dit gebrek later is ontstaan;
 - c. het produkt noch voor de verkoop of voor enige andere vorm van verspreiding met een economisch doel van de producent is vervaardigd, noch is vervaardigd of verspreid in het kader van de uitoefening van zijn beroep of bedrijf;
 - d. het gebrek een gevolg is van het feit dat het produkt in overeenstemming is met dwingende overheidsvoorschriften;
 - e. het op grond van de stand van de wetenschappelijke en technische kennis op het tijdstip waarop hij het produkt in het verkeer bracht, onmogelijk was het bestaan van het gebrek te ontdekken;
 - f. wat de producent van een grondstof of fabrikant van een onderdeel betreft, het gebrek is te wijten aan het ontwerp van het produkt waarvan de grondstof of het onderdeel een bestanddeel vormt, dan wel aan de instructies die door de fabrikant van het produkt zijn verstrekt.
2. De aansprakelijkheid van de producent wordt verminderd of opgeheven rekening houdende met alle omstandigheden, indien de schade is veroorzaakt zowel door een gebrek in het produkt als door schuld van de benadeelde of een persoon voor wie de benadeelde aansprakelijk is.
3. De aansprakelijkheid van de producent wordt niet verminderd, indien de schade is veroorzaakt zowel door een gebrek in het produkt als door de gedraging van een derde

Artikel 6:186

1. Een produkt is gebrekkig, indien het niet de veiligheid biedt die men daarvan mag verwachten, alle omstandigheden in aanmerking genomen en in het bijzonder
 - a. de presentatie van het produkt;
 - b. het redelijkerwijs te verwachten gebruik van het produkt;
 - c. het tijdstip waarop het produkt in het verkeer werd gebracht.
2. Een produkt mag niet als gebrekkig worden beschouwd uitsluitend omdat nadien een beter produkt in het verkeer is gebracht.

Artikel 6:190

1. De aansprakelijkheid, bedoeld in artikel 185, eerste lid, bestaat voor

- a. schade door dood of lichamelijk letsel;
 - b. schade door het produkt toegebracht aan een andere zaak die gewoonlijk voor gebruik of verbruik in de privésfeer is bestemd en door de benadeelde ook hoofdzakelijk in de privésfeer is gebruikt of verbruikt, met toepassing van een franchise ten belope van 500.
2. Het bedrag genoemd in het eerste lid wordt bij algemene maatregel van bestuur aangepast, indien op grond van artikel 18, tweede lid, van de EEG-richtlijn van 25 juli 1985 (PbEG nr. L 210) de in die richtlijn genoemde bedragen worden herzien.

Artikel 7:611

De werkgever en de werknemer zijn verplicht zich als een goed werkgever en een goed werknemer te gedragen

Artikel 7:658

1. De werkgever is verplicht de lokalen, werktuigen en gereedschappen waarin of waarmee hij de arbeid doet verrichten, op zodanige wijze in te richten en te onderhouden alsmede voor het verrichten van de arbeid zodanige maatregelen te treffen en aanwijzingen te verstrekken als redelijkerwijs nodig is om te voorkomen dat de werknemer in de uitoefening van zijn werkzaamheden schade lijdt.
2. De werkgever is jegens de werknemer aansprakelijk voor de schade die de werknemer in de uitoefening van zijn werkzaamheden lijdt, tenzij hij aantoont dat hij de in lid 1 genoemde verplichtingen is nagekomen of dat de schade in belangrijke mate het gevolg is van opzet of bewuste roekeloosheid van de werknemer.
3. Van de leden 1 en 2 en van hetgeen titel 3 van Boek 6, bepaalt over de aansprakelijkheid van de werkgever kan niet ten nadele van de werknemer worden afgeweken.
4. Hij die in de uitoefening van zijn beroep of bedrijf arbeid laat verrichten door een persoon met wie hij geen arbeidsovereenkomst heeft, is overeenkomstig de leden 1 tot en met 3 aansprakelijk voor de schade die deze persoon in de uitoefening van zijn werkzaamheden lijdt. De kantonrechter is bevoegd kennis te nemen van vorderingen op grond van de eerste zin van dit lid

3. Artikel Nederlandse Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering

Artikel 149

6. Tenzij uit de wet anders voortvloeit, mag de rechter slechts die feiten of rechten aan zijn beslissing ten grondslag leggen, die in het geding aan hem ter kennis zijn gekomen of zijn gesteld en die overeenkomstig de voorschriften van deze afdeling zijn komen vast te staan. Feiten of rechten die door de ene partij zijn gesteld en door de wederpartij niet of niet voldoende zijn betwist, moet de rechter als vaststaand beschouwen, behoudens zijn bevoegdheid bewijs te verlangen, zo vaak aanvaarding van de stellingen zou leiden tot een rechtsgevolg dat niet ter vrije bepaling van partijen staat.
7. Feiten of omstandigheden van algemene bekendheid, alsmede algemene ervaringsregels mogen door de rechter aan zijn beslissing ten grondslag worden gelegd, ongeacht of zij zijn gesteld, en behoeven geen bewijs.

Artikel 150

De partij die zich beroept op rechtsgevolgen van door haar gestelde feiten of rechten, draagt de bewijslast van die feiten of rechten, tenzij uit enige bijzondere regel of uit de eisen van redelijkheid en billijkheid een andere verdeling van de bewijslast voortvloeit

Artikel 151

1. Dwingend bewijs houdt in dat de rechter verplicht is de inhoud van bepaalde bewijsmiddelen als waar aan te nemen dan wel verplicht is de bewijskracht te erkennen die de wet aan bepaalde gegevens verbindt.
2. Tegenbewijs, ook tegen dwingend bewijs, staat vrij, tenzij de wet het uitsluit.

Artikel 152

1. Bewijs kan worden geleverd door alle middelen, tenzij de wet anders bepaalt.
2. De waardering van het bewijs is aan het oordeel van de rechter overgelaten, tenzij de wet anders bepaalt

4. Wetsvoorstel België

Wetsvoorstel tot invoering in het Burgerlijk Wetboek van een objectieve aansprakelijkheid van de ouders voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen, *Parl. St. Senaat 2010-11, nr. 5/48-1.*

5-48/1

5-48/1

Belgische Senaat

BUITENGEWONE ZITTING 2010

2 SEPTEMBER 2010

4.1.1 Wetsvoorstel tot invoering in het Burgerlijk Wetboek van een objectieve aansprakelijkheid van de ouders voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen

4.1.2 (Ingediend door mevrouw Martine Taelman)

4.1.3 TOELICHTING

Dit wetsvoorstel neemt de tekst over van een voorstel dat reeds op 19 januari 2009 in de Senaat werd ingediend (stuk Senaat, nr. 4-1124/1 - 2008/2009).

In het Belgische recht is men niet enkel aansprakelijk voor de schade die men veroorzaakt door eigen daad (artikel 1383 van het Burgerlijk Wetboek), maar ook voor deze van personen voor wie men moet instaan.

De aansprakelijkheid van de ouders voor onrechtmatige daden van hun minderjarige kinderen wordt geregeld door artikel 1384, tweede en vijfde lid, van het Burgerlijk Wetboek (BW). Sinds de wet van 6 juli 1977 ([1](#)) bepaalt artikel 1384, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek : « De vader en de moeder zijn aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen. » Artikel 1384, vijfde lid, BW bepaalt : « De hierboven geregelde aansprakelijkheid houdt op indien de ouders bewijzen dat zij de daad welke tot die aansprakelijkheid aanleiding geeft, niet hebben kunnen beletten. »

Om buitencontractueel aansprakelijk te worden gesteld, zijn er drie basisvereisten : er dient een fout te zijn gemaakt, er moet schade zijn en tussen die twee is er een oorzakelijk verband. De

bewijslast voor die drie elementen van aansprakelijkheid is vaak erg zwaar. Daarom kwam de wetgever het slachtoffer tegemoet door een « vermoede aansprakelijkheid » van de ouders voor hun minderjarige kinderen in te voeren. Om te beoordelen of de daad van het kind onrechtmatig is, wordt nagegaan hoe een normaal voorzichtig en redelijk kind in dezelfde omstandigheden zou handelen.

De regel is dat ouders aansprakelijk zijn voor hun minderjarige kinderen. Indien de toepassingsvoorwaarden van artikel 1384, tweede lid, bewezen zijn, kan het slachtoffer zich beroepen op een vermoeden van fout ten laste van de vader en moeder. Het slachtoffer geniet hierdoor een bescherming : er is een vermoeden van aansprakelijkheid in hoofde van de ouders gecreëerd.

Het vermoeden van aansprakelijkheid is echter weerlegbaar. De ouders kunnen aan hun aansprakelijkheid ontkomen als zij bewijzen dat zij de onrechtmatige daad van hun minderjarig kind niet hebben kunnen beletten (artikel 1384, vijfde lid, BW).

Het Hof van Cassatie heeft herhaaldelijk geoordeeld dat dit vermoeden van aansprakelijkheid berust op een fout in het toezicht op of in de opvoeding van de minderjarige (2) . Het bestaan van één van die tekortkomingen is voldoende om de ouders aansprakelijk te verklaren (3) . De aanwezigheid van beide fouten is niet vereist (4) . Als de ouders het tegenbewijs kunnen leveren dat de fout die hun kind heeft begaan niet te wijten is aan een gebrek aan toezicht én dat ze het kind een behoorlijke opvoeding hebben gegeven, dan kan de rechter beslissen hen niet aansprakelijk te stellen. De ouders moeten dan wel steeds beide voorwaarden bewijzen, één ervan volstaat dus niet.

Als de ouders zich willen bevrijden van hun aansprakelijkheid, dan moeten zij in de eerste plaats het bewijs leveren dat zij hun kind behoorlijk hebben opgevoed. De rechtspraak gaat vaak uit van een algemeen tegenbewijs (het regelmatig schoollopen, de normale ontwikkeling, de goede omgang van het kind, een evenwichtig gedrag, ...) wanneer de onrechtmatige daad zelf niet in de richting van een eventueel gebrek in de opvoeding wijst (5) . De soepele houding van de rechters wordt verklaard doordat het moeilijk is een volledig bewijs van goede opvoeding te geven. Over het feit of de aard en de ernst van de begane onrechtmatige daad in beginsel een invloed hebben op de beoordeling van het tegenbewijs, is de rechtspraak niet eensluidend. De klassieke opvatting is dat er geen invloed mag zijn (6) maar uit meer recente uitspraken blijkt dat de rechters zich strenger opstellen, met name door te beslissen dat de onrechtmatige daad op zichzelf een bewijs is van een slechte opvoeding (7) .

Om te bewijzen dat er voldoende toezicht door de ouders op het kind werd uitgeoefend, moet worden aangetoond dat het normaal vereiste toezicht er was, zonder de vereiste het kind daarom voortdurend « te bewaken ». De rechter kan hierbij met verschillende criteria rekening houden : het milieu waarin het kind opgroeit, de leeftijd van het kind, de steeds veranderende maatschappelijke opvattingen over opvoeding, de concrete omstandigheden bij de daad van het kind, ...

Reeds jarenlang spuien verschillende juristen kritiek op de wettelijke regeling van de aansprakelijkheid van ouders voor hun minderjarige kinderen (8) . Vooral het dubbele vermoeden van fout in de opvoeding en het toezicht wordt vaak bekritiseerd.

Rechters krijgen in de praktijk te veel vrijheid om de begrippen « goede opvoeding » en « voldoende toezicht » in te vullen naar hun eigen opvattingen. Hierdoor komt men tot tegenstrijdige uitspraken, afhankelijk van de rechter die ze uitspreekt en is er een onoverzichtelijke casuïstiek ontstaan. Sommige rechtsgeleerden noemen dit een logisch gevolg van het feit dat de begrippen « goede opvoeding » en « goed toezicht » vreemd zijn aan het recht (9) . Bepaalde rechters hanteren vage en theoretische criteria om een fout in de opvoeding vast te stellen, terwijl andere volledige en precieze tegenbewijzen van aangepast toezicht en scrupuleuze opvoeding eisen (10) .

Enige vrijheid voor rechters om rekening te houden met concrete omstandigheden is ongetwijfeld een goede zaak maar het mag niet enkel de bedoeling zijn om het slachtoffer te vergoeden. Vaak is het vermoeden van fout een juridische fictie, spontaan in het leven geroepen om slachtoffers te kunnen vergoeden zonder de fout als grondslag prijs te geven (11) .

Het grootste probleem is om een klaar en duidelijk verband tussen de daad van het kind en de slechte opvoeding te leggen. In tegenstelling tot het causale verband tussen de onrechtmatige daad en het gebrekkige toezicht dat over de minderjarige wordt uitgeoefend dat meestal vlot kan worden aangetoond, is er tussen de slechte opvoeding en de onrechtmatige daad heel zelden een oorzakelijk verband, hoogstens een correlatie (12) .

Ten slotte weze opgemerkt dat ook de leemten van het gerechtelijk onderzoek worden aangevoerd als argument tegen de huidige grondslag. Aangezien de feitenrechter die de aansprakelijkheid van de ouders wil weren of aannemen, zijn motivering niet uitsluitend mag baseren op de aard van de feiten, moet hij zijn steun zoeken in de feitelijke gegevens van het dossier. Hier worden de rechtbanken vaak geconfronteerd met ernstige leemten (13) .

Ook in Frankrijk staat het vigerende stelsel van artikel 1384, vierde en zevende lid, *Code civil* al geruime tijd bloot aan kritiek (14) . Vooral de grondslag van de ouderlijke aansprakelijkheid, namelijk het dubbele vermoeden van fout in de opvoeding en fout in het toezicht staat er ter discussie (15) . Daarbij wijst een aantal auteurs, zoals in België, op het bijzonder casuïstisch karakter van de rechtspraak omtrent de ouderlijke aansprakelijkheid. In het arrest Bertrand van 19 februari 1997 (16) werd het dubbele foutvermoeden verlaten en werd gesteld dat het bestreden arrest « *ayant exactement énoncé que seule la force majeure ou la faute de la victime pouvait exonérer le père de la responsabilité de plein droit encourue du fait des dommages causés par son fils mineur habitant avec lui, et n'ayant pas à rechercher l'existence d'un défaut de surveillance du père* », naar recht was verantwoord. Daardoor wordt de traditionele grondslag (dubbel foutvermoeden) van de ouderlijke aansprakelijkheid, vervangen door een objectieve grondslag, waarbij ook unaniem wordt gepleit om de objectieve ouderlijke aansprakelijkheid te koppelen aan een verplichte verzekering (17) .

Dit wetsvoorstel wil het dubbele foutvermoeden afschaffen en het begrip overmacht of de fout van het slachtoffer als vrijstelling introduceren. Daardoor worden ouders steeds aansprakelijk geacht behalve in geval van overmacht of een fout van het slachtoffer. Bewijzen dat zij voldoende toezicht hebben uitgeoefend over het kind én het een behoorlijke opvoeding hebben gegeven, zullen daardoor niet meer volstaan om niet aansprakelijk te worden gesteld voor hun minderjarig kind. Enkel wanneer de ouders kunnen aantonen dat er overmacht in het spel is of dat het slachtoffer een eigen fout heeft begaan, zijn ze niet langer aansprakelijk. Hierdoor worden, volgens de indiener van dit wetsvoorstel en een deel van de doctrine (18), de belangen van zowel slachtoffer, minderjarig kind en ouders het best gediend. Dit objectief aansprakelijkheidsstelsel invoeren kan ongetwijfeld geld, tijd en moeite besparen. Van zodra er sprake is van een objectief onrechtmatige daad zullen ouders automatisch en altijd aansprakelijk zijn.

Martine Taelman.

WETSVOORSTEL

Artikel 1

Deze wet regelt een aangelegenheid als bedoeld in artikel 78 van de Grondwet.

Art. 2

In artikel 1384 van het Burgerlijk Wetboek, gewijzigd bij de wet van 6 juli 1977, worden de volgende wijzigingen aangebracht :

a) het tweede lid wordt aangevuld als volgt :

« tenzij er sprake is van overmacht of een eigen fout van het slachtoffer. »;

b) in het vijfde lid wordt het woord « ouders » opgeheven.

20 juli 2010.

Martine Taelman.

(1) Wet van 6 juli 1977 tot wijziging van artikel 1384, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek betreffende de aansprakelijkheid van de ouders voor de door hun minderjarige kinderen veroorzaakte schade, *Belgisch Staatsblad* van. 2 augustus 1977.

(2) Cass., 8 februari 1960, *Arr. Cass.*, 1960, 516; Cass., 25 mei 1964, *JT*, 1965, 20; Cass., 15 april 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 758; Cass., 28 oktober 1971, *Arr. Cass.*, 1971, 219; Cass., 23 november 1971, *Arr. Cass.*, 1972, 305; Cass., 30 mei 1984, *Arr. Cass.*, 1984, 1286; Cass., *Arr. Cass.*, 1989-90, 130.

(3) Vandenberghe, H., Van Quickenborne, M. en Wynant, L., « Overzicht van rechtspraak : aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993) », in : *TPR*, 1995, (1115), p. 1384, nr. 124; Cass. 23 juni 1988, *Arr. Cass.*, 1987-88, 1400.

(4) Vandenberghe, H., et al., o.c., in : *TPR*, 1995, (1115), p. 1384, nr. 124; Rb. Brussel, 12 november 1986, *TBBR* 1987, 87; Rb. Brugge, 10 oktober 1988, *RW*, 1990-91, 1340.

(5) Kruithof, R., « Aansprakelijkheid voor andermans daad : kritische bedenkingen bij enkele ontwikkelingen », in : *Hulde aan Prof. dr. R. Kruithof. Naar een « gouvernement des juges »* in : *Het Belgische verbintenissenrecht en andere opstellen*, Antwerpen, Maklu en Brussel, CED Samsom, 1992, p. 96, nr. 16.

(6) Cass. 5 augustus 1952, *Pas.*, 1952, I, 215.

(7) Bergen, 9 juni 1993, *JT*, 1993, 688; Rb. Dendermonde, 24 november 1994, *TGR*, 1995, 173.

(8) Zie onder meer Fagnart, J.-L., *Examen 1968-1975*, p. 79; Cornelis, L., *Beginnelsen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, Antwerpen, Maklu en Brussel, CED Samsom, 1989, p. 312, nr. 182; Bocken, H., « Aansprakelijkheid van de ouders voor de schade veroorzaakt door hun kinderen », *Intermediair*, 1980.

(9) Fagnart, J.-L., *Examen 1968-1975*, blz. 79, nr. 89.

(10) De Tavernier, P., « Naar een objectieve aansprakelijkheid van de ouders voor de onrechtmatige daden van hun minderjarige kinderen ? Beschouwingen bij het arrest « Bertrand » van het Franse Hof van Cassatie van 19 februari 1997 », in : *RW*, 1999-2000, 273-294.

(11) Zijn ook deze mening toegedaan : Fagnart, J.-L., *Examen 1968-1975*, p. 80, nr. 89; Glansdorf, F. en Legros, P., noot onder Rb. Brussel, 20 februari 1970, *RCJB*, 1974; Vandenberghe, H., e.a., o.c., in : *TPR*, 1980, (1115), 1301, nr. 135.

(12) Dalcq, R.O., *Traité*, I, p. 534, nr. 1636.

(13) P. De Tavernier, o.c., 286.

(14) Voor een uitvoerige kritiek op de huidige aansprakelijkheidsregeling in Frankrijk, zie bijvoorbeeld Ollier, *La responsabilité civile des père et mère. Étude critique de son régime légal (art. 1384, al. 4 & 7 C. civ)*, Grenoble, Imprimerie Allier, 1960, 235 p.).

(15) P. De Tavernier, *o.c.*, 287 .

(16) Cass. fr., 19 februari 1997 (« Bertrand »), *JCP*, 1997, II, nr. 22848, blz. 247-254.

(17) P. De Tavernier, *o.c.*, 291.

(18) P. De Tavernier, *o.c.*, 287, nr. 82; Kruithof, R., *o.c.*, p. 100, nr. 18; Vandeurzen, A., « De aansprakelijkheid van de ouders in deze tijd », in : *RW*, 1972-73, (979), 989.

5. Wetsvoorstel Nederland

Wetsvoorstel tot invoering in het Burgerlijk Wetboek van een objectieve aansprakelijkheid van de ouders voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen, Kamerstukken I, 2011/12, 30519, A.

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Vergaderjaar 2011–2012

30 519

Voorstel van wet van het lid Çörüz tot wijziging van Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek in verband met de verruiming van de aansprakelijkheid van ouders voor gedragingen van minderjarigen vanaf de leeftijd van veertien jaar

A HERDRUK¹

GEWIJZIGD VOORSTEL VAN WET

3 juli 2012

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten: Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is dat degene die het ouderlijk gezag of de voogdij uitoefent over een minderjarige in de leeftijd van veertien tot achttien jaar risicoaansprakelijkheid draagt voor de gedragingen van die minderjarige en dat daartoe Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek dient te worden gewijzigd;

Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ARTIKEL I

Boek 6 van het Burgerlijk Wetboek wordt als volgt gewijzigd:

Artikel 169, tweede lid, wordt vervangen door:

- 2. Voor schade aan een derde toegebracht door een fout van een minderjarige die de leeftijd van veertien jaren heeft bereikt, is degene die het ouderlijk gezag of de voogdij over de minderjarige uitoefent aansprakelijk. In de onderlinge verhouding met de minderjarige behoeft degene die het ouderlijk gezag of de voogdij uitoefent niet in de schadevergoeding bij te dragen.

ARTIKEL II

Deze wet treedt in werking met ingang van de eerste dag van de derde kalendermaand na de datum van uitgifte van het Staatsblad waarin zij wordt geplaatst.

¹ In verband met foutieve titel van het wetsvoorstel.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Veiligheid en Justitie,

6. Artikels Draft Common Frame of Reference

Boek 6 artikel 3:103 – Persoonlijke aansprakelijkheid van personen onder 18 jaar

- (1) A person under eighteen years of age is accountable for causing legally relevant damage according to VI. – 3:102 (Negligence) sub-paragraph (b) only in so far as that person does not exercise such care as could be expected from a reasonably careful person of the same age in the circumstances of the case.
- (2) A person under seven years of age is not accountable for causing damage intentionally or negligently.
- (3) However, paragraphs (1) and (2) do not apply to the extent that:
 - c) the person suffering the damage cannot obtain reparation under this Book from another; and
 - d) liability to make reparation would be equitable having regard to the financial means of the parties and all other circumstances of the case

Boek 6 artikel 3:104 – Aansprakelijkheid van toezieende personen voor schade veroorzaakt door kinderen

- (1) Parents or other persons obliged by law to provide parental care for a person under fourteen years of age are accountable for the causation of legally relevant damage where that person under age caused the damage by conduct that would constitute intentional or negligent conduct if it were the conduct of an adult.
- (2) An institution or other body obliged to supervise a person is accountable for the causation of legally relevant damage suffered by a third party when:
 - (a) the damage is personal injury, loss within VI. – 2:202 (Loss suffered by third persons as a result of another's personal injury or death) or property damage;
 - (b) the person whom the institution or other body is obliged to supervise caused that damage intentionally or negligently or, in the case of a person under eighteen, by conduct that would constitute intention or negligence if it were the conduct of an adult; and
 - (c) the person whom the institution or other body is obliged to supervise is a person likely to cause damage of that type.
- (3) However, a person is not accountable under this Article for the causation of damage if that person shows that there was no defective supervision of the person causing the damage.

Boek 6 artikel 3:201 – Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door werknemers en vertegenwoordigers

- (1) A person who employs or similarly engages another is accountable for the causation of legally relevant damage suffered by a third person when the person employed or engaged:
 - (a) caused the damage in the course of the employment or engagement; and
 - (b) caused the damage intentionally or negligently, or is otherwise accountable for the causation of the damage.

- (2) Paragraph (1) applies correspondingly to a legal person in relation to a representative causing damage in the course of their engagement. A representative is a person who is authorised to effect juridical acts on behalf of the legal person by its constitution.

Boek 6 artikel 3:203 – Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door dieren

A keeper of an animal is accountable for the causation by the animal of personal injury and consequential loss, loss within VI. – 2:202 (Loss suffered by third persons as a result of another's personal injury or death), and loss resulting from property damage.

Boek 6 artikel 3:202 – Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door onroerende goederen

- (1) A person who independently exercises control over an immovable is accountable for the causation of personal injury and consequential loss, loss within VI. – 2:202 (Loss suffered by third persons as a result of another's personal injury or death), and loss resulting from property damage (other than to the immovable itself) by a state of the immovable which does not ensure such safety as a person in or near the immovable is entitled to expect having regard to the circumstances including:
- (a) the nature of the immovable;
 - (b) the access to the immovable; and
 - (c) the cost of avoiding the immovable being in that state.
- (2) A person exercises independent control over an immovable if that person exercises such control that it is reasonable to impose a duty on that person to prevent legally relevant damage within the scope of this Article.
- (3) The owner of the immovable is to be regarded as independently exercising control, unless the owner shows that another independently exercises control.

Boek 6 artikel 3:205 – Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door motorrijtuigen

- (1) A keeper of a motor vehicle is accountable for the causation of personal injury and consequential loss, loss within VI. – 2:202 (Loss suffered by third persons as a result of another's personal injury or death), and loss resulting from property damage (other than to the vehicle and its freight) in a traffic accident which results from the use of the vehicle.
- (2) "Motor vehicle" means any vehicle intended for travel on land and propelled by mechanical power, but not running on rails, and any trailer, whether or not coupled.

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Feitelijke vermoedens in het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht

Richting: **master in de rechten-rechtsbedeling**

Jaar: **2014**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Brems, Ann

Datum: **15/05/2014**